BARACK OBAMA'NIN İKİNCİ BAŞKANLIK DÖNEMİ'NDE TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİ: 2012-2016

BENGÜSU YILMAZ

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2019

ONAY SAYFASI

Bengüsu YILMAZ tarafından hazırlanan "**Barack Obama'nın İkinci Başkanlık Dönemi'nde Türk - Amerikan İlişkileri: 2012-2016**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Doktora / Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan, Adı Soyadı	**Kurumu**	**İmza**
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin MERCAN	AYBÜ-SBF-Uİ	
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ASLAN	AYBÜ-SBF-Uİ	
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan BOZBAŞ	NEÜ-SBF-Uİ	

Tez Savunma Tarihi: 21.08.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Doktora / Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Bengüsu YILMAZ

ÖZET

Barack Obama'nın İkinci Başkanlık Dönemi'nde
Türk-Amerikan İlişkileri: (2012-2016)

Bengüsu YILMAZ

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin Mercan

Eylül 2019, 129 sayfa

Obama'nın ilk ve ikinci başkanlık döneminde izlediği strateji ve siyaset bazı yönleri itibariyle birbirilerinin benzeri iken bazı açılardan farklılık arz etmiştir. İlk dönemde Obama, Türkiye başta olmak üzere Müslüman ülkelerle yeni bir sayfa açma girişiminde bulunmuş ancak Arap Baharı'nın ardından bu siyaseti büyük ölçüde terk etmiştir. Öte yandan Obama önceki Başkan Bush döneminde izlenen sert güce dayalı siyaseti terk etmiş, bunun yerine diplomasi ve yumuşak güce dayalı siyaset izlemiştir. Türkiye ile ilişkilerini bakıldığında ise Arap Baharı'nın dönem noktası olduğu görülmektedir. Arap Baharı'na kadar model ülke olarak Araplara tanıtılan ülke olan Türkiye ile ABD'nin arası Suriye Krizi'nden sonra daha da açılmıştır. Türkiye başta olmak üzere diğer müttefikler, ABD'nin izlediği kimi zaman tutarsız olan siyasetten olumsuz etkilenmiştir. Örneğin bu süreçte Türkiye'ye dünyadaki en kalabalık mülteci nüfus yerleşmiştir.

Anahtar Kelimeler**:** Başkanlık Seçimleri, Dış Politika, Güvenlik, Obama, Ortadoğu, Türkiye.

ABSTRACT

Barack Obama's Second Presidency Turkish -American Relations: (2012-2016)

Bengüsu YILMAZ

MA, Political Science and International Relations

Supervisor: Dr. Faculty Member Muhammed Hüseyin Mercan

September 2019, 129 pages

While Obama's strategy and politics during the first and second presidency were similar in some respects, they differed in some respects. In the first period, Obama was found in Turkey attempts to open a new page with the Muslim countries, especially after the Arab Spring, but has largely abandoned this policy. Obama, on the other hand, abandoned the hard-based politics that followed during the Bush administration, followed by diplomacy and soft-based politics. Referring to relations between Turkey and the Arab Spring seems to be the point of the period. Arab Spring countries until the model were introduced to the United States from Arab countries as Syria and Turkey is opened even after the crisis. other allies, especially Turkey is adversely affected by the policy pursued by the US, which sometimes inconsistent. For example, in this process, it is the world's largest refugee population settled in Turkey.

Key Words: Foreign Policy, Middle East, Obama, Presidential Elections, Security, Turkey.

Bu tez çalışmamı, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında başta ailem olmak üzere beni destekleyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin Mercan'a, jüri üyeleri Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ömer ASLAN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gökhan BOZBAŞ'a, teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
İNTİHAL/ BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ	viiii
ŞEKİLLER / GRAFİKLER	x
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ABD BAŞKANI OBAMA'NIN BAŞKANLIĞI DÖNEMİ	6
1.1. Obama'nın İlk Başkanlık Dönemi ve Dış Politika	6
1.2. ABD'de Yapılan 2012 Başkanlık Seçimleri	19
1.3. Obama'nın İkinci Başkanlık Dönemi (2012 - 2016)	21
1.4. Obama Doktrini	28
İKİNCİ BÖLÜM	
OBAMA'NIN İKİNCİ BAŞKANLIK DÖNEMİNDE ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI	36
2.1. Amerikan Dış Politikasına Etki Eden Faktörler.	38

2.2. Amerikan Dış Politikasında Liberal Uluslararasıcılık 43
2.3. Obama Dönemi ABD'nin Dış İlişkileri 46
2.4. Türkiye - ABD İlişkileri 50
2.4.1. Ortadoğu Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri 56
2.4.2. Doğu Avrupa Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri 63
2.4.3. NATO - AB Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri 68
2.4.4. Türkiye - ABD Siyasi İlişkileri 75
2.4.5. Türkiye - ABD Askeri İlişkileri 78
2.4.6. Türkiye - ABD Ekonomik İlişkileri 79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜVENLİK SORUNU BAĞLAMINDA TÜRKİYE–ABD İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ 85

3.1. Türkiye'nin Güvenlik Kültürü 85
3.2. Türkiye'nin Bölgedeki Güvenlik Sorunu ve ABD'nin Etkisi 93
3.3. Terör Örgütleri İle Mücadelede Türkiye - ABD İlişkileri 96
3.4. Türkiye-ABD İlişkilerine Dair Genel Değerlendirme 99

SONUÇ 104

KAYNAKÇA 108

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	NATO'ya Üye Ülkeler.	69
Tablo 2.	ABD - Türkiye Dış Ticaret İstatistikleri.	81
Tablo 2.1.	Obama 1. Dönemi ABD - Türkiye Ticaret Verileri.	81
Tablo 2.2.	Obama 2. Dönemi ABD - Türkiye Ticaret Verileri.	82
Tablo 3:	Türkiye'deki NATO-ABD Üsleri.	102

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. ABD 2012 Başkanlık Seçim Sonuçlarının Eyaletler Göre Dağılımı. 20

Grafik 2. Irak'taki ABD ve Koalisyon Güçleri'ne Ait Askerlerin Yıllara Göre Sayısı. 33

Grafik 3. Türk Akımı Projesi. 67

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

AB :Avrupa Birliği

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

AfPak :ABD'nin Irak'tan sonra Afganistan ve Pakistan'ı hedef alan stratejisi

AKKA :Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması

AK Parti :Adalet ve Kalkınma Partisi

BM :Birleşmiş Milletler

BMGK :Birleşmiş Milletleri Güvenlik Konseyi

BOP : Büyük Ortadoğu Projesi

BSA :İkili Güvenlik Anlaşması (Bilateral Security Agreement)

CIA :Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)

CTS :Terörizme Karşı Mücadele Stratejisi

DBT **:** Demokratik Barış Teorisi

DCAF :Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi

DTÖ **:**Dünya Ticaret Örgütü

ESS **:**Avrupa Güvenlik Stratejisi

EUROPOL :Avrupa Polis Teşkilatı

FETÖ **:**Fetullah Terör Örgütü

HAMAS :İslami Direniş Hareketi

HAMP :Uyun Fiyatlı Ev Modifikasyon Programı (Home Affordable Modifikation Program)

IMET :Uluslararası Askeri Eğitim

IMF :Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)

ISAF :Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü

IŞİD :Irak - Şam İslam Devleti

İHA :İnsansız Hava Aracı

İİT :İslam İşbirliği Teşkilatı

İKT :İslam Konferansı Teşkilatı

KTMM :Kırım Tatar Millet Meclisi

MGK :Milli Güvenlik Konseyi

NADR :Silahların Yaygınlaşmasını Önleme, Anti-terörizm, Mayından Arındırma ve İlgili Programlar

NATO :Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

NPT :Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi

P5+1 :Birleşmiş Millet Daimi Üyeleri (ABD, Çin, Rusya, Fransa, İngiltere) ve Almanya

PJAK :Kürdistan Özgür Yaşam Partisi

PKK :Kürdistan İşçi Partisi

PYD :Demokratik Birlik Partisi

R2P :Koruma Sorumluluğu Yaklaşımı (Responsibility To Project)

SDG :Suriye Demokratik Güçleri

SEIA Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması

SOFA :Ortaklık Kuvvetlerinin Statü Anlaşması

SSCB :Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

START :Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması (Strategic Arms Reduction Treaty)

TAK :Kürdistan Özgürlük Şahinleri

TBMM **:**Türkiye Büyük Millet Meclisi

TPP :Transpasifik Ortaklığı

TSK **:**Türk Silahlı Kuvvetleri

TTYO :Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı

YPG :Halk Koruma Birlikleri

.

GİRİŞ

ABD Başkanı Barack Obama, ABD'nin kurulduğu 4 Temmuz 1776 yılından bu yana seçilen, 44'üncü ABD Başkanı olup 2008-2016 yılları arasında iki dönem başkanlık görevi yapmıştır. Obama'nın başkanlık döneminde, selefi George W. Bush'un politikalarının bir kısmı terk edilmiş, bazı konularda ise devamlılık söz konusu olmuştur. Başkan Obama'nın farklı bir siyaset izlemesinin öncelikli nedeni, "liberal uluslararasıcılık" anlayışını benimsemiş olmasıdır. Senatör olduğu dönemde, savaş karşıtı tutumu ile bilinen Obama, Bush'un izlediği "reel politik" siyasetinin yerine, yumuşak güce dayalı politikalara daha fazla önem vermiştir. Obama'nın benimsediği "liberal uluslararasıcılık", esasen, geçmişteki ABD başkanlarının benimsediği siyasi geleneklerden birisidir. Woodrow Wilson, bu geleneğin ilk temsilcilerindendir. Barışçı idealizm, uluslararası toplum, uluslararası hukuk rejimi ve savaşların sona ermesi gibi kavramlar çerçevesinde, ABD'nin dış politikasını şekillendiren Wilson; Jimmy Carter ve Bill Clinton gibi liberal çizgideki başkanlara ilham kaynağı olmuştur. Obama'nın ilk başkanlık yılları, bu çerçevede, ılımlı ve barışçıl geçmiştir. Ancak, izlenen bu stratejinin beklenen sonuçları vermeyeceği anlaşılınca tekrar reel politik siyasetine dönüş yapılmak zorunda kalınmıştır. Obama tarafından, "Akıllı güç" (smart power) adı verilen reel politik ve yumuşak güç araçlarının birlikte kullanımını öngören yeni bir strateji geliştirilmiştir. Buna göre ABD, askeri araçlara ve sert güce ancak diğer seçeneklerin etkili olmadığı durumlarda başvuracaktır.

Obama'nın izlediği strateji, esasen bir zorunluluk sonucu doğmuştur. Afganistan ve Irak müdahalelerinin ekonomik faturasının ağır olması, ABD'nin, askeri güce dayalı siyaset izlemesini mümkün kılmamıştır. Nitekim Obama'nın, başkanlık vaatleri arasında en belirgin olarak Irak ve Afganistan'daki askerlerin geri çekilmesi ve ABD'nin bu tür maceralara bir daha atılmayacağı yer almaktaydı. Obama'nın başkanlık vaatleri arasında yer alan Amerikan ulusunun yeninden inşası da bu konuyla ilişkiliydi. 2008 ekonomik krizinin derinden hissedildiği ABD'de, seçmenler, Obama'nın

.

ekonomiyi yeniden düzlüğe çıkaracağına yönelik vaatlerini ciddiye almışlardı. Gerçekten de Obama, başkanlık döneminde, ekonomiyi içine düştüğü durumdan kurtaracak hamlelerde bulundu. Bunlardan birisi de elbette yurtdışındaki askerlerin geri çekilmesi ve yeni uluslararası krizlerde askeri müdahalede bulunmadan kaçınmak olmuştur.

Obama'nın ilk başkanlık döneminde ekonominin iyileşmesi için devlet müdahalesine dayalı uyguladığı Keynesyen strateji, meyvelerini kısa sürede vermemiştir. Ancak, ikinci başkanlık döneminde, işsizliğin düşürüldüğü ve ekonomik çarkların yeniden döndürüldüğü görülmektedir. Örneğin ilk başkanlık döneminde işsizlik ancak % 8'e düşürülebilirken, ikinci döneminde % 4'e düşmüştür (Aruleba, 2017).

Obama dönemi, Türkiye açısından da birçok gelişmeye sahne olmuştur. Obama Ortadoğu bölgesindeki ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin Ortadoğu ve Müslüman ülkelere model ülke olduğunu dillendirmiştir. Ancak, Bush döneminde inişli çıkışlı seyreden ilişkilerin, Obama döneminde gelişeceğine dair beklentiler, ilerleyen yıllarda boşa çıkmıştır. Arap Baharı sürecinde model ülke olarak gösterilen Türkiye'nin, bölgede etkinliğini artırması, ABD ve Batı'nın rahatsız olmasına neden olmuştur. "Neo-Osmanlıcılık" adı verdikleri siyaset ile Türkiye'nin bölgede bir Sünni bloğu kurmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Türkiye'nin; Hamas, Müslüman Kardeşler ve Katar ile yeni bir güç ekseni oluşturduğu ve "ekseninin kaydığı" yorumları yapılmıştır. ABD ve Türkiye arasında ilişkilerin bozulmaya yüz tuttuğu bu süreç, Suriye Krizi ile yeni çıkmazlara girmiştir. Krizin ilk yıllarında benzer bir tutum sergileyen ABD ve Türkiye, Esad'ı istifaya davet etmiş ve rejime karşı uygulanan uluslararası yaptırımlara katılmışlardır. Ancak, krizin derinleşmesi ve ABD'nin kırmızıçizgi diye tanımladığı kimyasal silahların kullanılmasının gündeme oturmasına rağmen, ABD'nin müdahaleden yana isteksiz davranması, Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmesine neden olmuştur. ABD'nin, en nihayetinde, Suriye'ye müdahaleye karar vermesi ise Türkiye için yeni hayal kırıklıkları meydana getirmiştir. Zira ABD, Esad'ın devrilmesi için değil, 2014 yılının ortalarında, Suriye ve Irak'ta büyük topraklara egemen olan IŞİD'e karşı mücadele amacıyla Suriye'ye askeri müdahalede bulunmuştur. Türkiye ile

.

ilişkilerde yeni bir düğüm atılması manasına gelen bu gelişme, günümüzde, ABD ve Türkiye arasında hala sorun olmaya devam etmektedir.

Türkiye ve ABD arasında mevcut sorunlara bir yenisi, 2016 yılı temmuz ayında, Türkiye'de gerçekleşen başarısız darbe girişimi ardından yaşananlar olmuştur. Türkiye, darbe girişiminin faili FETÖ lideri Fetullah Gülen'in iadesini talep etmiş ancak, ABD, bu isteğe olumlu cevap vermemiştir. Öte yandan, NATO'nun İncirlik Üssü'ndeki askerlerin, başarısız darbe girişiminde yer aldığına yönelik iddialar, iki ülke arasında huzursuzluk yaratmıştır. Türkiye ile birçok konuda sorun yaşayan Obama yönetimi, bir yandan da Türkiye'ye karşı demokrasi ve insan hakları konusunda eleştirilerde bulunmuştur.

Bu çalışmada ilk bölümde, Obama yönetiminin iktidara gelişi ve dünyada izlediği siyaset detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Obama yönetiminin "liberal uluslararasıcılık" çizgisinde Rusya ile "reset politikası" girişimi, "Asya Pivotu", Ortadoğu'daki Müslüman halklar ile diyalogun inşa edilmesi, askeri politikada müdahalecilikten çok taraflılığa geçilmesi ve akıllı güç stratejisi temel prensipler ve yaşanan olaylar düzleminde ele alınacaktır. Obama yönetiminin ilk başlarda verimli olan bu politikasının, zamanla beklenen sonuçları vermemesine değinilecek olup, ardından ne tür değişikliklere gidildiği anlatılacaktır. İlk bölümde değinilecek diğer bir konu Obama doktrini olacaktır. ABD eski başkanlarının tarihte uyguladıkları doktrinlerden bazıları ve Obama Doktrini' nin ne açıdan devamlılık taşıdığı veya değişiklikler barındığına değinilecektir.

İkinci bölümde ilk olarak, Amerikan dış politikasına etki eden faktörler ve Liberal Uluslararasıcılık konuları incelenecektir. Daha sonrasında ise, Obama yönetiminin Türkiye ile Ortadoğu, Doğu Avrupa, NATO ve AB bağlamındaki ilişkileri ele alınacaktır. Ortadoğu'da model ortaklıktan anlaşmazlığa doğru giden sürece değinilecektir. Doğu Avrupa'da ise Ukrayna Krizi ve Kırım'ın İlhakı sonrası Türkiye ve ABD'nin politikaları anlatılacaktır. NATO bağlamındaki ilişkiler ele alınırken, Türkiye'nin NATO'ya girişinin ardından yaşadığı tarihi süreç detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Türkiye için NATO'nun ilk başlarda, Soğuk Savaş yıllarında sığınılan bir

.

liman olma özelliğinin, zamanla birtakım krizlerin yaşanmasının ardından nasıl değiştiğine değinilecektir. Soğuk Savaş sonrasında, NATO'nun varlık gerekçesinin sorgulandığı bir ortamda ve AB'nin, NATO'dan bağımsız savunma kabiliyetleri geliştirmesi söz konusu olması ile Türkiye'nin, NATO'daki varlığını masaya yatırmasına odaklanılacaktır. 2003 yılında terörizme karşı küresel mücadele çerçevesinde Türkiye ve NATO'nun tekrar yakınlaştığı görülmektedir. Türkiye, Afganistan'daki NATO varlığına önemli katkıda bulunmuş ve bu misyona iki kez komutanlık yapmıştır. Ayrıca, Türkiye'de yaşanan terörist saldırılar, iki tarafı birbirine yaklaştırmış ve temel konularda aktif işbirliğine gidilmiştir. Türkiye ve NATO arasında olumlu seyreden gelişmelerin, Suriye Krizi'nin ardından, tekrar bozulmaya yüz tutmasına da değinilecektir. Bu süreçte NATO, Türkiye'nin güney sınırlarına Patriot füzeleri göndermiş ancak belli bir süre sonra bunları geri çekmiştir. Son dönemde ise Türkiye'nin, Rusya'dan S-400 füzeleri alma girişimleri, NATO ile ilişkilerde önemli bir sorun yaratmıştır. ABD ve NATO, Türkiye'nin S-400'leri satın alması halinde F-35 uçak projesi kapsamında sipariş verdiği uçakları teslim alamayacağını açıklamışlardır. Ardından Türkiye ve ABD ilişkileri; siyasi, askeri ve ekonomik açılardan ele alınacaktır. Türkiye'nin model ülke olarak benimsenmesi ve İran ile nükleer anlaşmada oynadığı önemli rol çerçevesinde gelişen ilişkiler, Arap Baharı'nın ardından tekrar bozulmaya yüz tutacaktır. Askeri ilişkiler konusunda ise Türkiye ve ABD arasında hangi projelerde ortaklıklar kurulduğu, ABD askerlerinin Türkiye'deki faaliyetlerinin seyri ve hangi konularda sorunlar yaşandığına değinilecektir. Ekonomik ilişkiler konusunda ise Türkiye'nin ABD ile ticaret hacminin sürekli artmasına rağmen bu artışın mevcut potansiyelin gerisinde kaldığı ele alınacaktır. Ayrıca ABD ve AB arasındaki serbest ticaret anlaşmasının Türkiye için getirecekleri ve Türkiye'nin ne tür istemlerde bulunduğuna değinilecektir.

Son bölümde ise Türkiye ve ABD ilişkilerinin güvenlik boyutu ele alınacaktır. İlk olarak Türkiye'nin güvenlik kültürüne değinilecektir. Ulusal güvenlik stratejisinin, Osmanlı İmparatorluğu mirası, kurucu elitlerin ideolojisi ve coğrafi konum çerçevesinde nasıl şekillendiği anlatılacaktır. Osmanlı'dan beri devam eden güç dengesi siyaseti çerçevesinde, Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Batı ile ilişkiler analiz edilecektir. Son dönemde ise AK Parti iktidarının ideolojisi çerçevesinde, ulusal

.

güvenlik stratejisinde yapılan değişiklikler ve bunun ABD başta olmak üzere yabancı ülkelerle ilişkilere yansıması ele alınacaktır. Türkiye'nin devlet merkezli güvenlik anlayışından, birey ve toplum merkezli güvenlik anlayışına geçişinin, ABD ve Batı ile ilişkiler açısından yarattığı olumlu etkilere değinilecektir. İkinci olarak, ABD ile Ortadoğu kaynaklı sorunlar düzleminde yaşanan anlaşmazlıklar ele alınacaktır. ABD'nin PYD/YPG'yi sahada partner olarak seçmesinin ardından, Türkiye'nin yaşadığı güvenlik sorunlarına karşı nasıl bir strateji izlediği detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Obama'nın başkanlık döneminin sonlarına doğru, Türkiye'de yaşanan terör sorununa karşı, Türkiye'nin, terör örgütleri ile mücadelesinde atılan adımlar ve sonuca götüren operasyonlara ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

.

BÖLÜM I

ABD Başkanı Obama'nın Başkanlığı Dönemi

1.1. Obama'nın İlk Başkanlık Dönemi ve Dış Politika

Barack Obama, 2008'deki başkanlık seçimlerinde iç ve dış politikada değişim sloganıyla boy gösterdi. Dış politikadaki vaatleri; Irak ve Afganistan'daki savaşların sona erdirilmesi ve Amerikan askerlerinin ülkeye geri dönüşü, müttefikler ve diğer devletlerle ilişkilerin "reset" edilmesi ve nükleer silahların yaygınlaşmasının önüne geçilmesiydi. Obama'nın dış politika yaklaşımı bu açıdan "liberal uluslararasıcılık" geleneğine uymaktaydı. Woodrow Wilson ve Franklin Roosevelt ile yakın geçmişte Jimmy Carter ve Bill Clinton gibi başkanlarla özdeşleşen bu yaklaşım, "demokratik barış" teorisinin dünya düzenine uyarlanmasını hedeflemektedir. Liberal uluslararasıcılık, uluslararası iş birliği ve karşılıklı bağımlılık yoluyla çatışmaların sona erdirileceğine inanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; ülkeler arasında serbest ticaret tesis edilmeli, uluslararası kuruluşlar ve uluslararası hukuk düzeni desteklenmelidir. Son olarak liberal uluslararasıcılık, ABD'nin diğer ülkelere tepeden inme emirler vermesi suretiyle değil, diğer ülkelerle eşit düzlemde işbirliğinin tesisi ile belirtilen ideallere ulaşılmasını öngörür. Bu yaklaşım, önceki Başkan George Bush'un, 11 Eylül sonrası izlediği politikanın tam tersidir. Bush'un "ya bizimlesiniz ya da teröristlerle" sloganıyla özdeşleşen siyasetinin tam zıttı olan liberal uluslararasıcılık, "yumuşak güç" araçları ve diplomasiye dayanır (McCormick, 2011:235-237).

Tony Smith (2013), Amerikan liberal uluslararacılığın dört temel döneminin olduğunu ileri sürmektedir. İlk dönem, "klasik-öncesi dönem" olup, 1770'lerde Amerikan Devrimi'yle başlar ve 1898 İspanya-Amerika Savaşı'na kadar devam eder.

.

Bu klasik-öncesi dönem, ABD'nin silah zoruyla değil, sadece diğer ülkelere "örnek olma" yoluyla demokrasiyi teşvik ettiği dönemdir. Liberal uluslararacılıkta ikinci dönem, 1898 İspanya-Amerika Savaşı'ndan başlayıp, İkinci Dünya Savaşı'nın son bulduğu 1945'e kadar devam eden "klasik dönem"dir. Bu dönemde, ABD dış politikasının, özellikle Başkan Wilson'ın Dönemi'nde (1913-1921), ABD dışında demokratik hükümetleri, anayasal kurumlar aracılığıyla özgürlüğü desteklediği, bunun, ABD'nin güvenliğine ve dünya barışına katkı sağlayacağını açık bir şekilde dile getirdiği dönemdir (Smith, 2013:20-21).

Liberal uluslararacılığın üçüncü dönemi, faşizmin Avrupa'da yenilgiye uğratıldığı 1945'te başlayıp, 2000 yılına kadar devam ettiği "hegemonik dönemidir". Bu dönemde, ABD dış politikasının liberal uluslararacı yaklaşımı, açık bir uluslararası ekonomik sistemin kurulmasına, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin militarist, otokratik rejimlerden kurtarılarak, demokratik rejimlere kavuşturulmasına ve Orta Avrupa halklarının kendi geleceklerini özgürce tayin etmesine odaklanmıştır. Liberal uluslararacılığın ABD dış politikasındaki etkisi, Başkan Bush (2001-2009) Dönemi'nde değişime uğramıştır. Başkan Clinton'ın açıkladığı "Angajman/Sorumluluk ve Genişleme" stratejisiyle, ulusal güvenliğin ve dünya barışının temeli olarak demokrasinin ve açık piyasa ekonomilerinin desteklenmesi, ABD dış politikasının önceliği olarak açıklanarak Soğuk Savaş sonrası dönemde liberal uluslararasıcılığın bir nevi önü açılmıştır. Ayrıca Clinton Dönemi'nde, Soğuk Savaş Dönemi'nde komünist rejimlerce yönetilen Orta Avrupa ülkelerinin NATO'ya ve Avrupa Birliği'ne katılımları açıktan desteklenmiştir (Smith, 2013:25-26).

Neo-muhafazakârların ABD dış politikasında etkin konuma gelmesiyle liberal uluslararacılık, yeni bir şekil alarak, dördüncü dönem olan "ilerlemeci emperyalizm" dönemine girmiştir. Bush Dönemi liberal uluslararacılık, üç temel argümana dayanmaktaydı. İlk olarak, "demokratik barış teorisi" çerçevesinde, dünya genelinde demokratik hükümetler yaygınlaşmalıdır. İkinci olarak, "demokratik geçiş teorisi" çerçevesinde, dünya boyunduruktan kurtarılmayı beklemekte ve bu, ABD liderlerinin sorumluluğu altındadır. Üçüncü olarak, "koruma sorumluluğu (Responsibility to Protect-R2P)" yaklaşımı çerçevesinde, demokrasilerin, yaygın ve sistematik şekilde

.

insan hakları ihlallerinde bulunan ve kitle silahları edinen otoriter rejimleri devirmesine izin verilmelidir (Smith, 2013:26).

Obama dönemiyle beraber ABD dış politikasında, Bush döneminin bu yaklaşımının terk edilerek demokratik barışı ve işbirliğini öncelikli hale getiren bir yaklaşımın tercih edilmesinde bazı faktörlerin önemli rolü olmuştur. Öncelikle, Bush'un terörizme karşı başlatmış olduğu savaş, başlangıçta geniş bir destek görmüş olsa da Bush dönemi, ABD dış politikasının çok taraflı uluslararası kurumları ve uluslararası hukuku görmezden gelen tavrı, ABD hâkimiyetinin meşruiyetini giderek zayıflatan ve uluslararası alanda yeni yükselen güçlere daha iddialı olma konusunda cesaret veren bir hal almıştı. Zaten Bush Hükümeti, bu konuda realist ve liberal görüşler tarafından eleştirilmekteydi. İkinci olarak, Bush'un Afganistan ve Irak'ta kazanılması çok güç iki savaşa girişmiş olması, ABD'nin özellikle ekonomik kaynaklarını kurutmaktaydı. Bununla beraber, Bush'un başkanlık döneminin sonlarına doğru baş gösteren mali ve ekonomik kriz, ABD'nin, ekonomik ve siyasi gücüne olumsuz etki ederek küresel politikalarının itibarını zedelemekteydi. Tüm bu nedenlerle, Bush Hükümeti'nin benimsediği dış politika stratejisinin artık sınırlarının sonuna geldiğine inanılmaktaydı (Van Apeldoorn; De Graaft, 2014:40).

2009'da, Obama'nın başkanlığı devraldığı dönem, Bush dönemi politikalarına ABD içinde ve dışında yoğun eleştirilerin olduğu ve ABD'nin yeniden demokrasiyi destekleyen bir dış politikaya dönüş yapması gerektiği tartışmalarının yaşandığı bir zaman dilimine denk gelmiştir. O dönemde genel kanı, Obama'nın, ABD dış politikasının temel unsuru olarak demokrasinin desteklenmesi fikrine sırt döneceği ve Bush döneminde Afganistan ve Irak'ta girişilen tartışmalı ve kamuoyunda fazla destek görmeyen savaşlar çerçevesinde şekillenen "Özgürlük Ajandası" politikasında öngörüldüğü üzere, ABD'nin diğer ülkelerin politikalarına karışarak şekillendirmeye çalışmaya devam edeceği yönündeydi. Ancak, Obama'nın özellikle ilk iki yıldaki başkanlık dönemi bu beklentileri haksız çıkardı. Obama başkanlığı devraldığında, başta Kuzey Afrika olmak üzere Mısır ve Suriye'de "Arap Baharı" diye adlandırılan demokratik yönetim talebiyle halk ayaklanmalarının patlak vermesi, ABD'nin demokrasinin desteklenmesi yönündeki uluslararası rolünü kaçınılmaz olarak gündeme

.

getirdi. Zaten ABD dış politika geleneği, genel olarak, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki yılların gösterdiği gibi, ülke dışında ve tüm dünya genelinde demokrasinin desteklenmesi ve bunun ABD'nin güvenliğine ve refahına fayda sağlayacağı yönünde liberal uluslararacı görüşten beslenen tarihi bir geleneğe oturmaktaydı. Bu gelenek, 20. yüzyılda, ABD, dünya genelinde bir süper güç oldukça daha da güçlenmiş ve ülkeyi yöneten liderleri etkisi altına almış, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD'yi dengeleyecek bir süper gücün olmaması, uluslararası sistemde ve diğer ülkelerde demokrasinin desteklenmesi yönündeki bu dış politika geleneğinin önünü açmıştır. Obama da ilk başkanlık yıllarında bu geleneğe uygun bir politika izlemiş ve liberal uluslararacılığın büyük önem atfettiği demokrasinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi konusuna dış politikada açık bir şekilde öncelik vermiştir. Obama bunu yaparken, bir yandan güçlü bir şekilde demokrasi ile kalkınma arasındaki bağı vurgulamış, diğer yandan küresel problemlerin çözümünde ABD ile ortaklık ilişkisi kurabilecek devletlerin inşası ve sayısının artırılması perspektifini benimsemiştir (Bouchet, 2013:31-33).

Obama, ABD'nin kendi sınırları içinde örnek bir demokrasiye sahip olması ve uluslararası alanda da daha "makul" davranması sayesinde ABD'nin demokrasiyi yayabileceğine inanmış, uluslararası alanda aşırı taahhütlerde bulunmanın ABD'nin kendi demokrasisine zarar vereceğini düşünmüştür (Mead, 2010). Obama'nın birinci başkanlık döneminde, otoriter rejimlerin reforma tabi tutularak liberalleşmesini teşvik etmek amacıyla, ilgili ülke yönetimleri ve o ülkelerin vatandaşlarıyla, "demokrasi diplomasisi" denilen "çift - taraflı angajman (dual-track engagement)" siyaseti benimsenmiştir. Bu çerçevede, bir yandan hükümetler arası ilişkileri geliştirmek ve bunu ilgili ülkelerdeki insan hakları uygulamalarının geliştirilmesinde kullanmak, öte yandan o ülkelerdeki sivil toplum ve barışçıl siyasi muhalefetle işbirliği yapmak ve ABD'deki sivil toplum örgütlerini bu amaç doğrultusunda teşvik etmek, Obama Dönemi dış politikasının önemli öncelikleri arasında yer almıştır (Bouchet, 2013:49). Bu yaklaşım, Obama dönemi dış politikasını, Bush dönemi dış politikasından ayıran önemli bir farktır. Obama döneminde ABD, çok kutuplu bir dünyaya kayan güç dengeleri nedeniyle ve yaşanılan mali ve ekonomik krizin de etkisiyle, daha fazla gücünün sınırlarını bilen bir strateji benimsemiştir. Bu çerçevede, Obama döneminde;

.

Çin, Hindistan ve Rusya ile daha etkili ve derin ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ve diplomasiye yapılan vurgu arttırılmıştır (aktaran Van Apeldoorn; De Graaft, 2014:41-42).

Öte yandan, Obama döneminde izlenen politikaların tutarlı olup olmadığı da tartışıla gelmiştir. Tutarsız olduğunu savunan yazarlara göre Obama, olaylara karşı tepkisel bir tutum takınmıştı. Arap Baharı, Ukrayna Krizi, Libya ve Suriye gibi olaylarda hızlı bir şekilde cevap verilememiş ve her olaya farklı bir tepki verilmiştir. En nihayetinde, inisiyatif kaybedilmiş, yerel veya başka aktörlerin yaşanan gelişmelerde söz sahibi olması engellenememiştir. Örneğin, Arap Bahar'ında, Obama yönetiminin tepkilerine bakıldığında, ülkeden ülkeye farklı tutum sergilendiği öne sürülmüştür. Libya'da başta tepki gösterilmezken, sonrasında uluslararası koalisyonla birlikte müdahale kararı alınmış; Mısır'da Müslüman Kardeşler' in iktidara gelişi ve sonrasında yapılan askeri darbe desteklenmiştir. Suriye'de Esad'a karşı açıkça istifa çağrısı yapılırken, muhaliflere uzun bir süre destek verilmemiştir. Ukrayna Krizi'nde ise Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal eden müdahalesine karşı caydırıcı bir siyaset izlenmemiştir. Nihayetinde hem Suriye'de hem de Ukrayna'da, Rusya'nın inisiyatif almasına engel olunamamıştır. Ayrıca, Obama'nın tutarsız olarak algılanan politikası, Ortadoğu'daki müttefiklerin de Obama'ya karşı olan güvenini sarsmıştır. İran ile nükleer anlaşma yapılması doğrultusunda İran ile anlaşmaya varılması, İsrail ve Suudi Arabistan'ın endişelerini artırmıştır. Suriye Krizi'nde "kırmızıçizgi" denilen kimyasal silah kullanmasının aşılmasına rağmen, ABD'nin, Rusya tarafından ikna edilerek müdahale etmemesi ise, Ortadoğu'daki müttefiklerin endişelerini haklı çıkarır derecede olmuştur. Zira, İran'ın da anlaşmaya sadık kalmayarak nükleer silahları edinmesi halinde, ABD'nin müdahaleden yana isteksiz olması nedeniyle, ABD'nin müttefiklerinin güvenliğinin tehlikeye düşme olasılığı belirmiştir (Celso, 2014). Obama'nın tutarlı bir siyaset izlediğini düşünen yazarlara göre Obama, dış politikada maliyetleri azaltmaya yönelik bir strateji izlemiştir. Irak ve Afganistan'da, başta asker sayısı artırılmış, ardından önemli derecede azaltılmış ve insansız hava araçlarının kullanımına dayalı bir askeri strateji izlenmiştir. Arap Baharı, Ukrayna Krizi, Libya ve Suriye'de ise takınılan tutum tutarsız değil esnektir. Bekle-gör politikası izlenerek bölgelerin değişen dinamiklerine göre temkinli bir siyaset izlenmiştir. Libya'da çok

.

taraflı bir koalisyonla hareket edilerek sorumluluk taraflar ile paylaşılmış; Müslüman Kardeşler'in Mısır'ın rejimi ile uyuşmayan siyaset izlemesinden dolayı, ordunun iktidarı desteklenmiş ve Suriye'de ise müdahalenin ancak ABD'nin çıkarlarına zarar geldiği durumda gerçekleşmesi sağlanmıştır. Zira Suriye'de, Esad rejimi ve İran'ın, cihatçı gruplarla savaşması ABD'nin çıkarları açısından olumsuz gelişmeler değildi. Çatışan tarafların hepsi ABD'nin düşman olarak algıladığı aktörlerdi (Yalçın, 2015:57-61). Obama yönetiminde sekiz yıl boyunca konuşma metni yazarı ve Milli Güvenlik Danışmanı Yardımcısı olarak görev alan Ben Rhodes'un (2018) şu sözleri, Obama yönetiminin bu konu hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır (Hart, 2018) :

> *"... biz çıkıp da bir doktrin açıklamaya çalışmadık... Biz [dünyada] o kadar karmaşıklık olduğuna inanıyoruz ki tek tip bir standarda bağlı kalamazdık. Bush bunu son yapan kişiydi: kitle imha silahlarını önlemek için müdahale edecekti. Bunların olmadığı bir ülkeyi işgal etti, ve nükleer silah test eden Kuzey Kore ve nükleer programını genişleten İran'a başkanlık etti. Yani, doktrinini hiç uygulamadı ama bir doktrini vardı*."

Dış politikaya dair Obama'nın öngördüğü strateji, başkanlığının ilk yılında görülmeye başlandı. Kahire'de, 2009 yılı haziran ayında yaptığı tarihi konuşmada Obama, "ABD ve Müslümanlar arasında yeni bir başlangıç" yapılması çağrısında bulunarak, ilişkilerin "ortak çıkar ve saygıya" dayalı olması gerektiğini belirtmiştir (The White House, 04.06.2009). 2009 Nisan ayında Prag'da yaptığı konuşmada Obama, nükleer silahların yayılmasının kaçınılmaz olduğunu söylemiş ve bu nedenle nükleer silahsız bir dünyanın barış ve güvenliğinin sağlanması için gerekli taahhütte bulunmuştur. Öncelikle savaş başlıklarının ve silah stoklarının azaltılması için Rusya ile stratejik silahların azaltılması anlaşmasını görüşeceğini ve Başkan Dmitri Medvedev ile 2009 yılının sonuna doğru yasal olarak nükleer silah sahibi devletleri (ABD, Rusya, Fransa, İngiltere ve Çin) bağlayıcı yeni bir anlaşma imzalayacaklarını, böylelikle " Nükleer Silahların Artırılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT-Non-Ploriferation Treaty)' nın güçlendirileceğini, nükleer silahların edinilmesinin önüne geçilmesi için gereken desteğin verileceğini açıklamıştır (Arms Control Association, 05.04. 2009).

Diğer bir yandan, dış politikada, realist tutumdan tamamen vazgeçilmesi söz konusu olmamıştır. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton bu konuda şu sözleri sarf etmiştir:

.

“ABD (tehdit edildiğinde) dostlarını, çıkarlarını ve her şeyden önce halkını güçlü bir şekilde ve gerektiğinde dünyanın en güçlü ordusuyla koruyacaktır.” 2010 yılı Mayıs ayında yayınlanan ulusal güvenlik strateji bildirisi Obama yönetiminin dış politika yaklaşımını üç unsura dayandırmıştır:

(1) Güçlü küresel liderlik için Amerikan ekonomisinin inşası,

(2) Amerikan değerlerinin ülkede yaşatılması ve dünyaya yayılması,

(3) küresel toplumun 21. yüzyıl sorunlarını aşmasını sağlayacak bir uluslararası sistemin inşası.

“Arzu edilen dünyanın meydana getirilmesi” doğrultusunda;

(a) Müttefikler ve ortakların güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi,

(b) Amerikan ekonomisinin yeniden inşası ve güçlendirilmesi,

(c) Küresel değerlerin yurtdışında yayılması,

(d) Ortak sorunların çözümü için kolektif eylemi destekleyen bir uluslararası sistemin inşası hedefleri belirlenmiştir (McCormick, 2011:238-240).

Obama yönetiminin kolektif eylemi ve yumuşak gücü ön plana çıkarması, Türkiye başta olmak üzere, ABD müttefiklerinin stratejik önemini artırmıştır. Örneğin, Afganistan’dan çekilmeyi planlayan Obama, Afganistan’ın yeniden inşası için Türkiye’nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Zira Türkiye, ISAF’ın Komutanlığını iki kez yapmış, Afgan Polis Kuvvetleri’nin eğitimini üstlenmiş, ülkede ciddi yatırımlar yapmış ve önemli sayıda askeri personelini ülkede konuşlandırmıştı. Türkiye’nin Afganistan’daki olumlu imajından hem NATO hem de ABD yararlanmıştır (Turan, 2010).

2010 yılında yayınlanan, “Ulusal Strateji Belgesi”nde, ABD’nin küresel liderliğini sürdürmeye devam ederek, kendi değerlerini yayma hedefi dile getirilmiştir. Belgede, Amerikan halkının güvenliğinin korunmasının öncelikli gaye olduğu belirtildikten sonra, güvenlik tehditleri şu şekilde sıralanmıştır: Kitle imha silahlarının yaygınlaştırılması, terörizm ve terörizmin kaynağı olan ülkeler. Bu tehditleri bertaraf etme adına; NPT’nin güçlendirilmesi, nükleer silahlardan arındırılmış Kore adasının

.

tesisi ve İran'ın nükleer silah edinme girişimlerini sonlandırmak gibi adımlar atılması dile getirilmiştir. İkinci olarak, El-Kaide'ye karşı Afganistan ve Pakistan'da yerel güvenlik güçleriyle devamlı bir mücadele içerisinde olunduğu, Taliban'ın zayıflatıldığı dile getirilmiştir. Irak'ta ise ABD'li askerlerin geri çekilerek yönetimin yerel otoriteye devredileceği aktarılmıştır. Arap-İsrail çatışmasında iki devletli bir çözüm önerilmiş ve iç çatışmaların olduğu ülkelere yardımlar verileceği taahhüt edilmiştir. Belgedeki önemli hususlardan birisi ise askeri güce ancak, diğer tüm seçenekler tüketildikten sonra başvurulacağıdır. Askeri güç kullanmaya karar verilmeden önce dikkatli bir şekilde riskler ve maliyetlerin göz önünde bulundurulacağı, NATO ve BMGK ile birlikte hareket edileceği dile getirilmiştir (ABD Ulusal Strateji Belgesi, 2010:4-30).

Ulusal güvenlik stratejisinin ikinci hedefi, dünyadaki ABD liderliğinin devam ettirilmesi için ABD ekonomisinin yeniden inşası ve güçlendirilmesidir. Bu doğrultuda ülke içinde ve yurt dışında yapılacaklar belirlenmiştir. Ülke içerisinde; eğitim sistemin kalitesinin artırılması için ilköğretimden üniversiteye kadar yeniliklerin ortaya konulması, yabancı diller ve kültürler arası ilişkilerle ilgili akademik disiplinlere ilginin artırılması ve ABD'deki insan sermayesini artırma adına kapsamlı bir göçmen reformu yapılması öngörülmüştür. Mali kaynakların verimli harcanması için kamu ihalelerinin reform edilmesi ve şeffaflaştırılması hedeflenmiştir. Yurtdışında ise küresel birlikteliğin artırılması, 2014 yılına dek ihracatın iki kart artırılması, G-20'nin ekonomik iş birliği için desteklenmesi ve gelişmekte olan ülkelerin "sürdürülebilir kalkınmasının" gerçekleştirilmesi hedefleri dile getirilmiştir. Ulusal strateji belgesinin üçüncü hedefi ise temel değerlerin yayılmasıdır. ABD anayasasında yer alan bu değerlerin küresel değerler olduğunu ve dünyada yayılması gerektiğini düşünen Obama yönetimi, demokrasi ve insan haklarının dünyada destekleneceğini belirtmiştir. Ancak, ABD'nin "diğer ülkelere belli bir hükümet sistemi dayatmayacağını" da ifade etmiştir. Demokrasi yönünde reform yapılan ülkeler hükümet ve sivil örgütler aracılığıyla desteklenecek, dünyada gıda güvenliği artırılacak ve küresel insani krizlerde yardımcı rol üstlenilecektir. Belgede belirtilen son hedef ise "ortak sorunların üstesinden gelmek için kolektif eylemi destekleyen adil ve sürdürülebilir uluslararası düzenin sağlanması" olmuştur. Bu amaç doğrultusunda; Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerle işbirliğine dayalı ilişkilerin geliştirilmesi, BM'nin güçlendirilmesi, sorumluluğun uluslararası

.

organizasyonların öncülüğünde kolektif girişimlere devredilmesi ve güvenlik için bölgesel kuruluşların güçlendirilmesi dile getirilmiştir. Belgenin ideal olarak resmettiği uluslararası düzende; iklim değişikliği, etnik ve ayrılıkçı çatışmalar, küresel salgınlar, ulus-aşırı suç örgütleri gibi sorunlara karşı küresel işbirliği tesis edilmelidir (McCormick, 2011:241-242).

Obama'nın izleyeceği dış politikada bir takım kısıtlayıcı faktörler de mevcuttu. Bunlardan ilki, Cumhuriyetçilerin çoğunluğa sahip olduğu Temsilciler Meclisi olmuştur. Diğer bir faktör olarak ABD halkı ön plana çıkmıştır. 2012 yılı Ekim ayında yapılan bir ankete göre ABD halkı savaş karşıtı bir tutum içindeydi. % 60'lık kesim Afganistan'dan bir an önce çıkılması gerektiğini savunuyordu. ABD halkının bu tutumu, yeni askeri operasyonlar yapılması önünde bir engel teşkil etmekteydi. Dış politikada Obama'yı sınırlandıran diğer bir faktör ise savunmanın da yer aldığı devlet bütçesinde gidilen kısıtlamalardı. 2012 yılında ABD yönetimi, sonraki 10 yılda savunma bütçesinde 487 milyar dolar kesintiye gitme kararı almıştı (Pew Research, For Voters , 24.09.2012).

Obama'nın ikinci başkanlık döneminde, diğer ülkelerin ABD'ye karşı tutumu da önemli bir hususdu. 2008'de ilk başkan olduğu zaman, ABD'ye karşı dünyada olumlu bir hava vardı. 25 ülkede, o ülke vatandaşlarının, ABD'ye karşı tutumunun araştırıldığı 2009 tarihli bir raporun sonuçlarına göre ankete katılanlardan üçte ikisi, ABD hakkında olumlu yorumlarda bulunmuştu (Pew Research Center, Global Attitudes, 23.07. 2009). Ancak aynı anket şirketinin 4 yıl sonra yaptığı yeni bir ankette bu destek Avrupa'da % 60'a, Ortadoğu'da ise % 15'e kadar düştü (Pew Research, Global, 13.06.2012).

Dolayısıyla, Obama yönetiminin sadece ilk başkanlık döneminde ortaya koyduğu strateji göreceli bir başarıya ulaşmıştı. Pew Research Center'ın 2009 ve 2010 yıllarında 22 ülkede yaptığı araştırmalara göre, ABD'nin dünyadaki söz sahipliği önemli ölçüde artmıştı. Hem Batı Avrupa ülkeleri hem de Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinde, ABD'ye dair olumlu algının arttığı gözlemlenmiştir. Ancak bunun istisnası Müslüman ülkeler olmuştur. Türkiye, Mısır, Lübnan ve Pakistan gibi ülkelerde halkın çoğunluğunun ABD'ye karşı olumsuz bir algısı olduğu gözlemlenmiştir. Öte

.

yandan, Obama'nın İran'a karşı izlediği siyaset ve Ortadoğu'da izlenen strateji, 22 ülkedeki katılımcıların çoğu tarafından destek bulmamıştır. Sadece iklim değişikliği, küresel ekonomik kriz ve Obama'nın dünyadaki genel popülaritesi konusunda katılımcıların çoğu olumlu görüşte bulunmuştur. Obama'nın ve ABD'nin genel olarak imajının düzelmesi, dış politikadaki sorunların aşılmasında fazla etkide bulunmamıştır. Örneğin Kuzey Kore'ye veya İran'a karşı Çin'in destekleyici tutumu değiştirilememiş, Çin'in Yuan politikasında ilerleme kaydedilememiştir. Kısacası ABD'ye karşı diğer devletler bağımsız tutumlarını devam ettirmişlerdir (McCormick, 2011:244-245).

Obama yönetiminin değişim siyasetinin ikinci boyutu ABD'nin benimsediği değerlerin dış politikaya yansıtılması olmuştu. Bu çerçevede Obama: "*Uzun süreçte… güvenliğimizi sağlamak için temel değerlerimizin gücüne dayanmalıyız*" sözlerini söylemiştir (Amerikan Rhetoric, 2009).

Göreve geldiğinin ilk haftası Obama, bu doğrultuda adım atarak CIA'in yasal olmayan yöntemlerle sorgulama yapmasını yasaklayan karar almıştır. Nisan ayında CIA Direktörü Leon Panetta, ABD'nin yurtdışındaki gizli hapishanelerin faaliyetlerini durdurduğunu açıklamıştır. Afganistan, Taylan, Polonya, Romanya ve Ürdün'de olduğu iddia edilen bu gizli hapishanelerin kapatılması ile 4 milyon dolar tasarruf edileceğini duyurmuştur (Shane, 2009).

ABD değerlerinin dış politikaya yansıtılması hedefi doğrultusunda, Arap Bahar'ında daha kararlı bir duruş sergilenmiştir. Tunus'ta, Ocak 2011'te başlayan protestoların ardından iktidarın devrilmesi sonucu, Mısır ve diğer ülkelere yayılan devrimci hareketlere karşı Obama yönetimi ilkeli bir duruş sergilemiştir. Uzun yıllar ABD'nin dost ve müttefik gördüğü Mısır lideri Hüsnü Mübarek istifaya davet edilmiş; Libya'da ise Obama yönetimi uluslararası toplumla beraber hareket ederek Kaddafi yönetiminin devrilmesini sağlamıştır. Bu süreçte ABD, Libya'ya yaptırımları ve uçuşa yasak bölgeyi öngören BMGK, 1970 ve 1973 sayılı kararlarının alınmasını sağlayarak çok taraflı bir koalisyon ile hareket etmeye özen göstermiştir. Obama Libya müdahalesinin ABD için önemini şöyle açıklamıştır: "ABD'nin diğer insanlara karşı

.

lider olarak sorumluluğunu bir kenara atmak, bu şartlar altında kendimize ihanet olurdu.” (McCormick, 2011:246-247).

Obama yönetiminin, Bush yönetiminden devraldığı güvenlik sorunları da mevcuttu. Başkanlık vaatleri arasında bu sorunların çözüleceği de yer almaktaydı. Irak ve Afganistan’dan çekilme ile Kuzey Kore ve İran’ın nükleer silahlar edinmesinin engellenmesi konusunda önemli adımlar atıldı. Askerlerin çekilmesi gerçekleşirken Kore ve İran’ın politikalarında hedeflenen değişim elde edilemedi. Irak’ta, 2010 yılı ağustos ayında tüm askeri operasyonlar tamamlandı ve 2011 yılının sonu itibariyle tüm askerler geri çekildi. Afganistan’dan asker çekilmesi ise 2014 yılı sonu için öngörülmüştü. Bu süreçte Afgan güvenlik güçleri eğitilecek ve güvenlik tamamen yerel güvenlik güçleri tarafından sağlanacaktı. Obama ile Afganistan politikasında birtakım değişiklikler olmuştur. 27 Mart 2009’da Obama’nın açıkladığı “AfPak” politikasının hedefi Afganistan’ı istikrara kavuşturma ve demokratikleştirmeydi. Bu politika askeri unsurların varlığının yanı sıra yumuşak güç araçlarını kullanmayı da öngörmekteydi. Ayrıca merkezi yönetimin güçlendirilmesi öngörülüyordu. Bunların yanı sıra BM ve diğer uluslararası kuruluşların Afganistan’ın yeniden inşası için destek vermesi teşvik edilecek, Afgan hükümetine; kalkınma, altyapı ve teknik konularda doğrudan yardımlar yapılacaktı. Bu açılardan Bush’un politikasından ayrışılmaktaydı (Acet; Doğan. Nisan 2017:69).

2012’de yürürlüğe giren “Afganistan ve ABD Sürekli Stratejik Ortaklık Antlaşması” ile ABD askerlerinin çekilmesi sonrası yol haritası çizilmiştir. Mali yardımlar, ekonomik ve sosyal kalkınma, kurumsallaşma ve güvenlik konularında ABD’nin desteğini öngören anlaşma ile Afganistan üzerinde belirleyici bir rol üstlenilmesi söz konusu olmuştur. 2014 yılı eylül ayında göreve başlayan yeni Cumhurbaşkanı Eşref Gani Ahmadzai, ABD ile güvenlik alanında “İkili Güvenlik Anlaşması” (BSA) ve NATO ile Barış için “Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması”nı (SOFA) imzalamıştır. Bu anlaşmayla ABD’nin Afganistan’daki varlığı 2015’te azaltılmıştır (Acet; Doğan. Nisan 2017:70). Afganistan’ın yeniden imarının yanı sıra ABD, 2011 yılı mayıs ayında El-kaide liderini öldürmüştür. El-Kaide’ye karşı elde edilen bu başarı Obama’nın karnesine yazılan olumlu notlardan birisi olmuştur.

.

Obama'nın, Kuzey Kore ve İran ile diyaloga dayalı politikasının beklenen sonuçları getirmediği tartışılmıştır. Bush döneminde başlatılan Altı Taraflı Görüşmeler (Six Party Talks) 2008 yılında tıkanmıştı. Ayrıca Kuzey Kore, Güney Kore ile önceden imzaladığı askeri ve politik anlaşmayı sona erdirdiğini açıklamıştır. Obama'nın ilk başkanlık yıllarında ise Kuzey Kore'nin diyaloga kapılarını kapatması ve uluslararası hukuku ihlal eden davranışlarını sürdürmesi nedeniyle, ABD yaptırımları devreye soktu. 2009 yılı sonunda, ABD'nin Kuzey Kore'ye atadığı Özel Temsilci Stephen Bosworth, Kuzey Kore'ye giderek Altı Taraflı Görüşmeler'in yeniden başlatılması için öneride bulunmuş ancak öneri reddedilmiştir. Ardından 2010 yılı mart ayında, Kuzey Kore'nin faili olduğu bir gemi saldırısında, 46 Güney Koreli denizci hayatını kaybetmişti. ABD, yeni ekonomik yaptırımları devreye sokmuş ve Clinton, nükleer programı sonlandırmadığı takdirde Kuzey Kore ile görüşmeler yapılmayacağını açıklamıştır. Ardından 2010 yılı Kasım ayında Kuzey Kore'nin yeni bir uranyum işleme tesisi kurduğu ortaya çıkmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı Obama'nın diyaloga dayalı girişimleri Kuzey Kore'de meyvelerini verememiştir (McCormick, 2011:250-252).

İran ile yürütülen girişimler ise uzun süren çabalar sonucunda meyvesini vermiştir. 2015 yılında İran ile anlaşmaya varılmış ve karşılığında İran düşük derecede zenginleştirilmiş uranyum stoklarını kademe kademe azaltmayı kabul etmiştir. Sadece Natanz'daki reaktörde zenginleştirme yapılmasına izin verilen İran, "BM ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu"nun gözlem ve incelemelerine izin vermeyi kabul etmiştir (Kanat; Yücel, 2018:7). Oğuzlu'ya göre İran ile anlaşmaya varılması, Obama'nın, ABD'nin dünyadaki sorumluluğunu "küçültmek" istemesi ile ilgilidir. Bush döneminde İran ve Çin gibi rakiplerin düşmanlıklarının artırıldığını düşünen ABD, Ortadoğu'daki sorunları çözmek için İran ile diyalogun gerekli olduğunu düşünmekteydi. Anlaşmanın imzalanması suretiyle Suriye, Irak, Yemen ve Lübnan'daki çatışmaların sona ermesi için İran ile diyalog ve işbirliği kapıları açılmış oldu. Öte yandan ekonomik ambargolardan kurtulan İran, Ortadoğu'da daha etkin bir rol üstlenebilmiştir. ABD açısından bu durum ilk bakışta olumsuz bir gelişme şeklinde değerlendirilebilse de esasen bu durum, ABD'nin, İran'a bölgede açık çek verdiği anlamına gelmemektedir (Oğuzlu, 2015:1-3).

.

İsrail ve Filistin arasındaki soruna dair Obama'nın girişimleri ise sonuç vermemiştir. Bush'un benimsediği iki devletli çözümü öneren Obama yönetimi, tarafların "mekik diplomasi" yoluyla yeniden müzakere masasına oturmalarını amaçlamıştır. ABD'nin Ortadoğu elçisi George Mitchell'in görev aldığı mekik diplomasisi, birkaç ay sürmüş ve 1 Eylül 2010'da, Obama, tarafların yeniden masaya oturacaklarını açıklamıştır. Müzakereler başladıktan sonra çözüme dair umutları azaltan gelişmeler yaşanmıştır. İsrail, kasım ayında, Doğu Kudüs'te, 130 adet konut inşa edeceğini duyurmuş fakat, ABD'nin kınadığı bu açıklamanın ardından İsrail, projeyi 3 aylığına askıya aldığını duyurmuştur. İsrail'in amacı müzakere masasında elini güçlendirmekti. Obama yönetimi ise tekrar mekik diplomasisine döndü ve iki yıl öncesine dönülmüştür (McCormick, 2011:254).

Obama göreve başladığında Rusya ile birçok konuda anlaşmazlık bulunuyordu. Gürcistan işgal edilmiş ve bazı konularda -stratejik silahların kontrolü, hava savunma sistemi ve Ukrayna-NATO ilişkileri gibi sorunlar aşılamamıştır. Obama yönetimi, Moskova ile ilişkileri "reset" etmeyi amaçladığını, 2009 yılı şubat ayında duyurmuştur. 2009 yılı temmuz ayında dönemin Başkanı Dimitri Medvedev ile Moskova'da bir araya gelen Obama, yeni "Stratejik Silahların Azaltılması (START) Anlaşması", Afganistan ve Rusya'nın "Dünya Ticaret Örgütü" ne (DTÖ) üyeliği konularında ılımlı bir duruş sergilemiştir. İlişkilerin yumuşamasının ardından 2010 yılı nisan ayında yeni START Anlaşması imzalanmıştır. Önceki START Anlaşması 2009 yılı sonunda sona erdiği için yeni anlaşmanın imzalanması önem arz etmekteydi. Anlaşmaya göre taraflar, en fazla 1550 adet savaş başlığı, 700 adet taşıyıcı ve 800 adet fırlatıcı bulundurabileceklerdir. Haziran ayında, Rusya, ABD ile BMGK'da birlikte hareket ederek, İran'a karşı silah ambargosu kararına olumlu oy vermiştir. ABD ise Moskova'nın, İran'a S-300 savunma sistemi satışına rıza göstermiştir. Eylül ayında, Rusya ise, İran'a satıştan vazgeçtiğini duyurmuştur. Bu gelişmeler 2010 yılının sonuna dek sürmüş ve Obama'nın reset politikasının başarıya ulaştığı yorumları yapılmıştır (Pifer, 2015:111-113).

Ancak iki ülke arasında yeni sorunlar meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, 2011 yılındaki Libya krizi sonrasında yaşanmış olup Rusya ve Çin, BMGK'da, Libya'da uçuşa yasak bölgeyi öngören kararda ret oyu kullanmayarak kararın alınmasını

.

sağlamışlardır. Ancak, NATO'nun Kaddafi güçlerini hedef alması ve Kaddafi'nin öldürülmesi sonucunda Putin, BMGK kararının ötesine gidildiği yorumlarını yaparak eleştiride bulunmuştur. 2012 yılının başlarından itibaren ise Suriye konusunda tarafların fikirleri ayrışmaya başlamıştır. Beşar Esad'a karşı BMGK'nın yaptırım kararları Rusya ve Çin tarafından veto edilince, 2012 yılının sonunda ABD; Türkiye, Körfez ülkeleri, İngiltere ve Fransa ile beraber hareket ederek, Suriye'deki Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu' nu tanımıştır. Bu gelişmenin ardından Moskova ile anlaşmazlık daha da belirginleşmiştir. 2012 yılı aralık ayında, ABD Kongresi, Magnitsky Yasası'nı onaylayarak, Rusya'nın gerçekleştireceği insan hakları ihlalleri için yaptırımların önünü açmıştır. Rusya kararı eleştirerek, bazı ABD'li yetkililerin Rusya'yı ziyaretini yasaklamıştır (Pifer, 2015:115-118) .

Sonuç olarak, Obama'nın başkanlık dönemleri değerlendirildiğinde; ABD'nin dış politikasındaki değişimin sınırlı olduğu görülmektedir. Bush dönemine göre birtakım değişiklikler yaşansa da birçok konuda süreklilik söz konusu olmuştur. Örneğin, Guantanamo Üssü'ndeki mahkûm sayısı azaltılmasına rağmen, hapishanenin kapatılması mümkün olmamıştır. Irak'tan askerlerin çekilmesi istisna olsa da Afganistan'daki askeri varlıkları sonlandırılmamış, Kuzey Kore ve İran'a karşı yaptırımlara dayalı politika izlenilmesine devam edilmiştir. Rusya ile ilişkilerde ise kısa süreli düzelme olmuştur. Medvedev dönemine denk gelen bu olumlu hava, Putin'in yeniden başkan olmasının ardından yerini yeni sorunlara bırakmıştır. Obama yönetimi genel olarak liberal uluslararasıcılık anlayışını yansıtmakta zorlanmış ve reel politikaya dayalı siyaset izlemek zorunda kalmıştır.

1.2. ABD'de Yapılan 2012 Başbakanlık Seçimleri

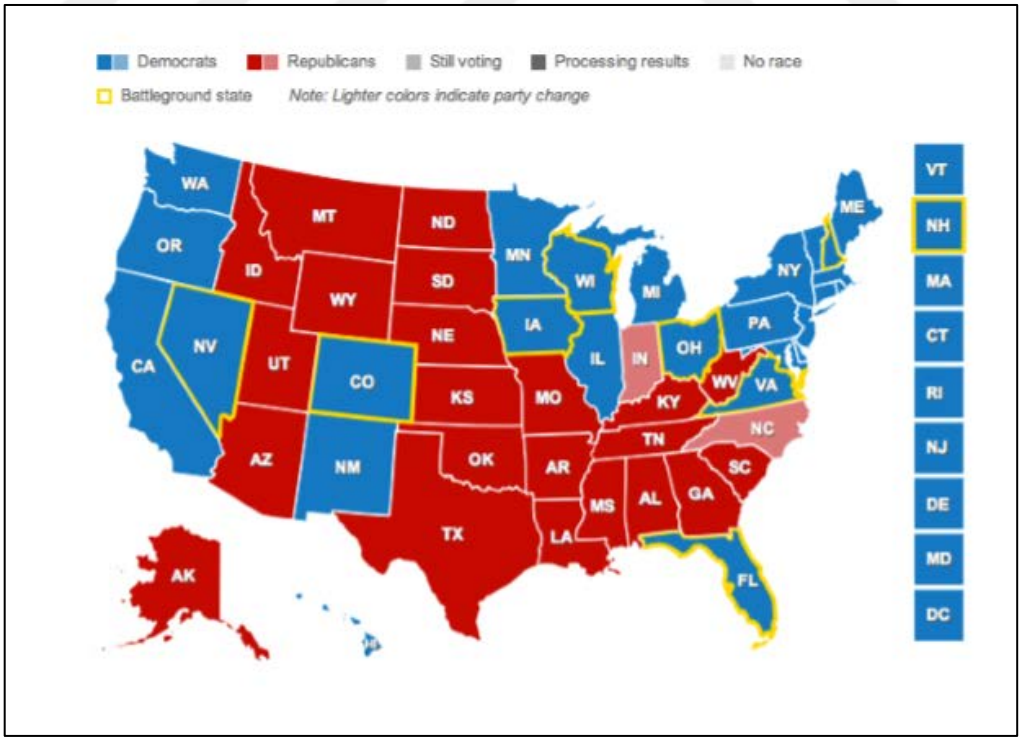
ABD'nin Başkanlığı seçimleri, dört yılda bir, Kasım ayında yapılmaktadır. Başkan olacak adayın, toplam 538 delegenin, 270'nin oyunu alması gerekmektedir. Başkanlık seçiminin sonuçlarının ise seçimi takip eden günden sonraki 'Ocak' ayında ABD Kongresi tarafından onaylanması gerekir. Seçimlerin sonucu konusunda bir anlaşmazlık çıkması halinde, bu anlaşmazlığı, ABD Kongresi çözümler. Seçimi

.

kazanan Başkan, seçimden sonraki ilk ‘20 Ocak’ günü yapılacak yemin ile görevi devralır. ABD başkanlık seçimlerine katılan her siyasi parti başkan adayını kendi içinde belirler (Sözcü Gazetesi, 2016).

ABD de 2012 yılında yapılan seçimlerde, Demokrat Parti adayı olan Obama’nın karşısında ön seçimlerde herhangi bir rakip yer almamış ve Obama ile seçime girilmiştir. Cumhuriyetçi Parti’yse, aday olarak Mitt Romney’i seçmiştir. (Sabato; Kondik; Skelley, 2012).

2012 seçim sonuçlarına göre Barrack Obama, Seçmenler Koleji’nin oylarının 332’sini almış ve rakibi Cumhuriyetçi Parti’nin adayı Mitt Romney’in oyları 206’da kalmıştır. Barack Obama, ayrıca seçmen oylarının % 51’ini elde ederek Romney’den iki puan fazla almış ve dört sene daha ABD’ne başkanlık etme hakkını kazanmıştır. Demokratlar Senato’daki sandalyelerini önceki seçime göre iki tane artmıştır (Dormandy, 2013:1).

Grafik 1. ABD 2012 Başkanlık Seçim Sonuçlarının Eyaletlere Göre Dağılımı, Kaynak: (Cnn. Com, 2012).

.

Grafik 1'de, 2012'de, ABD'de gerçekleştirilen Başkanlık seçimlerine ait veriler sunulmuştur. ABD'nin 24 eyaleti Romney'i desteklemişken, 26 eyaleti Obama'yı desteklemiştir. Obama'nın destek aldığı eyaletler, ABD'nin en yüksek nüfusa sahip olan eyaletleridir. CNN tarafından verilen bilgilere göre, Obama kentsel kesimden, Romney ise kırsal kesimden daha fazla oy almıştır.

Obama'nın, Temsilciler Meclisi'ndeki oyları 201'de kaldığı için, 234 sandalyesi olan Cumhuriyetçilere karşı üstünlük elde edilememiştir. Önceki dönemde olduğu gibi Temsilciler Meclisi, Obama'nın icraatlarına karşı sınırlayıcı bir unsur olma özelliğini devam ettirmiştir (Dormandy, 2013:2). Senato'da ise Demokratlar, Cumhuriyetçilerden 6 tane fazla sandalyeye sahiptiler. Bu nedenle Senato, Obama için bir engel unsuru teşkil etmemiştir (Cassata, 2012).

Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin 44. Başkanı seçilen Obama, 2012 seçimlerinden zaferle çıkarak, ikinci kez dört sene daha görevine devam etme hakkı kazanmıştır. Çalışmamızın devamında, Obama'nın ikinci başkanlık dönemi ve bu dönemde yürüttüğü politikalar incelenecektir.

1.3. Obama'nın İkinci Başkanlık Dönemi (2012 - 2016)

Obama ikinci dönem başkanlığına başlarken, ABD dış politikasının, Çin'i kontrol altında tutacak politikalara yöneleceği, Ortadoğu'daki sorunlara daha fazla eğileceği ve içeride de ekonomik sorunların çözümüyle ilgileneceği yönünde beklentiler bulunmaktaydı. Yine Obama'nın ikinci dönemine başlarken, Suriye'de neredeyse iki yıldır devam eden iç savaşta binlerce sivilin hayatını kaybetmesi nedeniyle Suriye meselesinin ABD dış politikasının öncelikleri arasında olması beklenmekteydi. Ancak bazı uzmanlar, Obama'nın Suriye politikasında ilk döneminde izlediğinde çok farklı bir siyaset takip etmeyeceğini ve özellikle ABD'yi Suriye'de savaşa sürükleyecek bir adımdan kaçınacağını vurgulamaktaydı. Obama'nın ikinci döneminde, ilk dönemde söz verdiği üzere, Afganistan ve Irak'taki savaşı sonlandırarak buralardan ABD'yi

.

çekmenin öncelikli olacağına inananlar fazlalıktaydı. Bu konuda Carnegie Uluslararası Barış Vakfı Uzmanı Marina Ottaway, Obama'nın Suriye konusunda askeri adımlar atmaktan ziyade diplomatik kanalları kullanmayı tercih edeceğini ve geniş katılımlı bir Suriye muhalefet koalisyonunu desteklemeyi sürdüreceğini ve bu muhalif gruplara ABD'nin silah göndermeyeceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Obama'nın ikinci dönemine girerken Ottaway, ilk dönemde İran'a yönelik izlenen politikaların devam ettirileceği, yani askeri bir adım atmadan ekonomik yaptırımların bir baskı aracı olarak kullanılacağı ve diplomatik kanallar yoluyla İran'la ilişkilerin sürdürüleceği görüşündeydi. Obama'nın ikinci döneminden en önemli beklentilerden birisi, bütçe açığının azaltılarak ekonomik sorunlarının çözülmesiydi (Polat, 2012).

Obama'ya yöneltilen eleştiriler arasında, Obama'nın ilk dönem başkanlığına başlarken, ülkenin ekonomik ve dış politika alanlarındaki sorunlarını çözerek bu alanlarda daha ileri götüreceği yönünde verdiği sözleri tutamadığı ve birinci başkanlık döneminin sonunda Irak, İran, Afganistan, Suriye, Rusya ve Çin ile olan sorunların çözülemediği bulunmaktadır. Ayrıca, "Rusya ile gerçekleştirilmek istenen reset politikasında başarısızlığa uğramış", Suriye'deki iç savaşta sivillerin ölmesine karşı etkili bir politika geliştirememiş, Mısır'da yönetimin demokratik olmayan bir şekilde el değiştirmesi karşısında tavır belirlemekte zorlanmış, İsrail ve Filistin arasında barışın tesis edilmesine ilişkin önerileri etkili olamamıştır. Obama'nın ilk döneminde başkanlığa başlarken, dış politika sahasında atacağına dair söz verdiği adımları atamamasının önemli bir nedeni, bu dönemde ABD'nin yaşadığı iç ekonomik kriz ve Obama'nın çözmeye çalıştığı sağlık sigortasına ilişkin düzenleme olmuştur. Obama'nın ikinci defa başkan seçilmeden önceki önemli bir safhayı, başkanlık seçim dönemi teşkil etmektedir. Özellikle dış politika meseleleri, başkanlık seçimlerinin resmi olarak başlamasıyla ikinci plana itilmiş, daha fazla iç politika meseleleri ve ekonomik konulara odaklanılmıştır. Bu dönemde Obama ile Temsilciler Meclisi arasında "bütçe tavanı ve borçlanma taslağı" hususlarında yaşanan anlaşmazlıklar, uluslararası derecelendirme kuruluşu "Standard & Poor's" un ABD'nin kredi notunu düşürmesiyle sonuçlanmış ve bu durum ABD'nin uluslararası itibarına büyük zarar vermiştir. Tüm bu yaşananlar, başkanlık seçimi döneminde Obama'yı daha fazla iç politika konularına eğilmek zorunda bırakmıştır. Ayrıca iç kamuoyunun beklentisinin dış politikadan ziyade işsizlik,

.

sağlık, eğitim, genel sağlık sigortası gibi konulardaki sorunların çözülmesi yönünde olması, Obama'nın dış politika konularında ciddi bir değişikliğe gitmeden, ekonominin yeniden düzene sokulması konularını öncelikli olarak ele almasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak, başkanlık seçimleri döneminin sonuna doğru 11 Eylül 2012 tarihinde, Libya'nın Bingazi şehrinde, ABD Büyükelçisi Chris Stevens'in öldürülmesi, Obama'nın ikinci başkanlık döneminde, ABD'nin özellikle askeri müdahale olmaksızın olayları takip etme ve yönlendirme şeklindeki dış politikasında ve dış politika kadrolarında ciddi bir değişikliğe gitmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Kanat, 2014:7-11).

Obama'nın yeni döneminde izleyeceği politikaların önceliklerine ilişkin önemli mesajlar, göreve başlangıç konuşmasında yatmaktaydı. Obama bu konuşmasında, öncelikle sivil özgürlüklerin ve hakların ayrımcılık yapılmaksızın daha da genişletileceği mesajını verirken, ekonominin geliştirilerek daha iyi bir noktaya getirileceği konusuna vurgu yapmıştır. Dış politika konusunda ise Obama, Amerikan halkını "silahlı kuvvetleri ve hukukun üstünlüğü yoluyla" korumaya devam edecekleri; diğer uluslarla sorunlarını barışçıl yollarla çözecekleri, dünyanın her bir köşesinde güçlü ortaklıklar kuracakları ve bu doğrultuda ilgili kurumları yenileyerek, ABD'nin dünya genelinde barışı tesis etme kapasitesini genişletecekleri konularının altını çizmiştir (Drezner, 2013).

Zaten Obama'nın birinci başkanlık döneminde, Asya-Pasifik Bölgesi, Çin'in artan askeri kapasite ve etkinliği, Doğu ve Güney Çin denizlerindeki sınır anlaşmazlıkları ve Kuzey Kore tehdidi gibi sebeplerden ötürü, Amerikan dış politikasının başta gelen önceliklerinden birisiydi. ABD'nin bu dönemde "Pivot veya yeniden dengeleme" olarak adlandırılan Asya-Pasifik politikası, bu bölgedeki Amerikan ulusal çıkarlarının Washington'dan yönlendirilen pasif bir liderliğe terk edilemeyeceği, yükselen Çin tehdidine karşı bölgede aktif bir Amerikan katılım ve rehberliğinin gerekliliği temeline dayanmaktaydı. Ancak Obama'nın ikinci dönem başkanlığının hemen başında, John Kerry'nin Dışişleri Bakanı, Chuck Hagel'in de Savunma Bakanı olarak kabineye girmesi, ABD dış politikasının Asya-Pasifik Bölgesi'ne karşı izlediği politikayı devam ettirip ettirmeyeceğini sorgulanır hale getirmiştir. Ayrıca, Obama

.

ikinci başkanlık dönemine başladıktan sonra yirmi yıldan bu yana ilk defa, uzunca bir süre Asya'dan Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcılığı ve Asya'dan Sorumlu Savunma Bakan Yardımcılığı gibi önemli pozisyonlara atama yapılmaması, yeni dönemde Asya-Pasifik Bölgesi'nin, ABD dış politikasında önceliğini kaybedeceği yorumlarına yol açmıştır. Ayrıca John Kerry'nin, Ortadoğu'yu sık sık ziyaret ederken, Asya ziyaretlerinin nadiren ve kısa süreli olması, bu yorumlarının yapılmasında önemli bir etken olmuştur (Tsai, 2013:3-4).

Sonuçta, Obama'nın birinci başkanlık döneminde Asya-Pasifik bölgesine karşı takip edilen "Pivot Politikası", yeni dönemde özellikle Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları ile Pentagon ve Beyaz Saray'da ulusal güvenliğe ilişkin yapılan üst düzey atamaların etkisiyle, bazı zorluklarla karşılaşarak ilk dönemdeki etkinliğini kaybetmiştir. Böylece, Obama'nın ikinci başkanlık döneminde, yeni Dışişleri Bakanı John Kerry ile ABD dış politikasının önceliklerinin değişmeye başladığı söylenebilir. Bu dönemde öncelik; daha fazla, Ortadoğu, İran ve Rusya konularına kaydırılmıştır (Tsai, 2013:18-23).

Ayrıca, Obama'nın bu yeni başkanlık döneminde dış politika değişikliğinin sinyali olan bir başka önemli atama, Birleşmiş Milletler nezdinde ABD Büyükelçisi olan Susan Rice'ın, Obama'nın ulusal güvenlik danışmanlığı görevine getirilmesi olmuştur. Rice'ın yerine de Samantha Powers BM Büyükelçisi olarak atanmıştır. İnsan hakları konularındaki önemli çalışmaları ve hassasiyetleri ile bilinen, Rice ve Powers, insan hakları ihlallerinin yaşandığı yerlere yönelik, Obama birinci başkanlık döneminden farklı olarak daha fazla müdahaleci politikalar izlenmesi taraftarıydılar (Tsai, 2013:21-22). Dışişleri, savunma ve güvenlik kadrolarının yenilenmesinin de etkisiyle Obama'dan ikinci başkanlık döneminde, Suriye konusunda daha etkili politikalar takip etmesi beklenmekteydi. Obama, ikinci başkanlığının ilk aylarında, Suriye'deki "rejim muhaliflerini resmi temsilci olarak tanıyacağını" belirtti (Landler; Gordon; Barnard, 2012). Ancak ilk dönemde olduğu gibi ikinci dönemde de Suriyeli muhalif gruplara silah yardımı yapılarak, Suriye'ye askeri bir müdahale söz konusu değildi (Stewart; Zengerle, 2013). Obama'nın ikinci başkanlık döneminde de Suriye'ye yaklaşım, ilk dönemde olduğu gibi, sorunlara "siyasi ve diplomatik yollarla çözüm

.

bulunmasının desteklenmesi" şeklinde olmuş ve Suriyeli muhaliflere yapılan yardımlar, "insani yardım" olarak gerçekleştirilmiştir (Black, 2013).

Obama'nın başkanlıktaki ilk döneminde, ilk yurt dışı seyahatini, Asya-Pasifik Bölgesi'ne yaparken, ikinci döneminde ilk dış seyahatini "İsrail, Filistin ve Ürdün" duraklarından oluşan Ortadoğu'ya yapması, Obama'nın ilk döneminde İsrail'e karşı izlediği mesafeli siyasetin yeni dönemde yerini daha yakın ilişkilere bırakacağı şeklinde yorumlanmıştır (Martinez, 2013). Böylece, Obama'nın ikinci döneminde Ortadoğu'ya yönelik takip edilecek dış politika önceliği, Arap-İsrail barış sürecinin yeniden başlatılarak tesis edilmesi ve İran'ın nükleer programına ilişkin sorunların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması şeklinde belirmiştir (The White House, 24.09.2013). Obama, bu dönemde, İsrail'in İran'a karşı askeri müdahaleyi de içeren daha sert politikaların izlenmesi yönündeki baskılarına rağmen askeri müdahaleyi içermeyen barışçıl politika çizgisinden ayrılmamış, ancak İsrail'in, İran'dan gelebilecek muhtemel bir füze saldırısına karşı geliştirdiği "demir kubbe" hava savunma sistemi projesine önemli tutarda maddi destek sağlamıştır. Bu dönemde, ilk dönemde olduğu gibi Ortadoğu'ya yönelik askeri müdahalenin önündeki en büyük engel, ekonomik kaygılardı ve bu yüzden Obama yönetimi, Irak'tan yeni çekilmişken ve Afganistan ve Libya'daki askeri müdahaleler devam ediyorken, yeni bir ekonomik maliyet eklemek istemiyordu. Bir diğer endişe ise İran'a yönelik askeri müdahaleyi dünya kamuoyunun desteklemiyor olmasıydı (Kanat, 2014:14-15) .

Obama'nın ikinci döneminde Ortadoğu'da gerçekleşen önemli bir gelişme ise Mısır'da Mursi iktidarının askeri bir müdahaleyle devrilmiş olmasıdır (Sharp, 2019:1). Bunun üzerine Obama yayımladığı açıklama ile sivil ve demokratik bir yönetim tesisi sürecinin hemen başlatılması gerektiğini ve ABD'nin Mısır'da hiçbir siyasi parti ve grubu desteklemediğini belirtmiş, ancak bu açıklamada darbe kelimesini kullanmamıştır (The White House, 03.07.2013). ABD'nin, Mısır'a tepkisi, yapılması önceden planlanan 1,3 milyar dolar tutarında silah ve F-16 savaş uçaklarının teslim edilmesinin askıya alınması şeklinde olmuştur. Ancak, Obama 2015 yılında, askıya alma kararını kaldırarak bu silahların ve F-16'ların Mısır'a teslimine onay vermiştir (Signs of the Times, 2015). Daha sonraki süreçte ABD, tedrici olarak Sisi yönetimine desteğini

.

arttırarak, Mısır yönetimiyle güvenlik ve terörle mücadele konularındaki işbirliklerine devam edeceklerini ifade etmiştir (Sharp, 2019:22-23).

Obama'nın ikinci başkanlık döneminde görülen diğer önemli bir hadise de 2013'te Ukrayna'da meydana gelen hükümet karşıtı gösteriler olmuştur. ABD, Ukrayna'nın gösterilere katılan sivillere uyguladığı ve onlarcasının ölümüne neden olduğu müdahaleye ilişkin, ilk başta Ukrayna hükümetine karşı sert açıklamaların ötesinde bir tepki göstermemiştir. Ancak sonrasında Obama, eleştirilerin seviyesini yükselterek doğrudan Rusya'yı hedef alarak "Putin yönetimini Ukrayna ve Suriye'de halkın özgür iradesine saygı duymamakla suçlamış" ve "Ukrayna'daki durumdan Rusya'nın sorumlu olduğunu ve bu durumun kabul edilemez bir noktaya ulaştığını" dile getirmiştir. Rusya'nın tepkisi ise Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunmak ve Kırım'ı işgal ederek Rusya topraklarına katmak şeklinde olmuştur. ABD'nin tepkisi ise soruna diplomatik çözümler bulmaya çalışmaktan öteye geçememiştir (Kanat, 2014:27-28).

Bunların dışında Obama'nın ikinci başkanlık döneminde tartışma konusu olan önemli bir politika mevzusu, iklim değişikliği yasası olmuştur. İkinci başkanlık dönemine başladığında Obama, zaten iklim değişikliği konusunun artık dile getirilmeyen bir konu olmaktan çıktığını ve politika öncelikleri arasında yer aldığını belirtmişti ve bu çerçevede ABD, Kasım 2013 tarihinde, Polonya'nın başkenti Varşova'da gerçekleştirilen uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinde yapıcı bir rol oynamıştır. Obama, tekrar başkan seçildikten sonra, bu amaç doğrultusunda, yeni inşa edilen ve mevcut enerji santrallerinin salgılamış olduğu gazların yeniden düzenlenmesine ilişkin iklim değişikliği yasasını geçirebilmek için ciddi bir çaba içerisine girmiş, ancak bu konuda Kongre'nin sert engellemeleriyle karşılaşmıştır (Gerrard; Welton, 2014:111-112). Obama'nın amacı, ABD'nin 2005 yılındaki gaz emisyon seviyesini, 2020 itibariyle, % 17 oranında indirerek, 2009 tarihli "Kopenhag Taahhüdü" nü yerine getirmekti (Gerrard; Welton, 2014:124).

Obama, ikinci dönem başkan seçilmesinin ardından ilk iki seneyi Bush yönetimi tarafından uygulanan politikaları rehabilite ederek geçirmiştir (Bruton, 2009:28-30). ABD'de, 2012 yılında, ekonomik krizden çıkılmaya başlanmıştı. 2009'da % 10 olan

.

işsizlik 2012'de % 7.7' ye düşmüş ve ekonomi % 2.7 büyümüştü. Ancak hala ekonomi konusunda endişeler devam ediyordu. 2012 seçimleri sırasında, ABD'lilerin sadece % 30'u ekonomiden memnun olduklarını belirtmişti (Jones, 2012). Ancak ABD halkı, Sosyal Güvenlik veya Medicare gibi konularda devlet desteğinin sürmesini istiyordu. Amerikalı halkın % 56'sı "sosyal güvenlik programından" faydalanmak için gerekli olan yaşın yükseltilmesine karşı çıkıyordu. Halkın % 57'si ise Medicare için vatandaştan alınan katkı payının artırılmasını onaylamıyordu. ABD halkının % 64'ü, yılda 250 000 dolardan fazla kazanan kimseler için verginin artırılması gerektiğini savunuyordu. % 56'sı ise savunma bütçesinin azaltılmasına karşı çıkıyordu. Bu şartlar altında Obama yönetimi, ekonomiyi düzlüğe çıkarmak isterken bir ikilemle karşılaşmak durumunda kaldı. Bütçede kesintiye giderek ekonomik sorunları aşmak halkın tepkisine neden olacaktı (Dormandy, 2013:9).

Sonuç olarak Obama, başkanlığı dönemi boyunca, askeri müdahaleden ziyade diplomasiyi ve barışçıl yolları tercih eden bir başkan profili çizmiştir. Bunun önemli bir nedeni, Obama'nın "bir askeri müdahalenin, nasıl öngörülemeyen, sonuçları olabilir" düşünce tarzıdır. Ayrıca Obama, başkanlığı döneminde Cumhuriyetçilerin terörizmle mücadele yaklaşımından açık şekilde ayrılmış; Cumhuriyetçilerin IŞİD ve Al-Kaide gibi örgütlerin giderek güçlendiklerine ve geliştiklerine inanmasına karşın bu örgütlerin ideolojik olarak zayıf örgütler olduğunu ve giderek güç kaybettiklerini, ABD'nin mevcut stratejisinin sonunda bunları mağlup edeceğini düşünmüştür. Bu nedenle Obama, terörizmle mücadele adına, başka ülke topraklarının işgaline sıcak bakmamıştır. Obama'nın askeri müdahale konusundaki bu isteksizliği her ne kadar anlaşılabilir olsa da ABD'nin, özellikle Suriye'de gerekli adımları atmamasının buradaki etki sahasının Rusya'ya ve İran'a terk edilmesi manası taşıyacağı nedeniyle Obama'yı eleştiren görüşler de olmuştur. Neticede Obama, başkanlığı döneminde İsrail-Filistin çatışmasına çözüm bulunamaması, İran'a karşı izlenen politika ve karşılığında alınan yetersiz sonuç, Libya'da yaşanan başarısızlık, Irak'tan tam olarak çekilememe, Suriye'de izlenen politika, Mısır'a karşı takınılan belirsiz tavır ve bu konuda hatalı kararlar alınması ve Suudi Arabistan'ın Yemen'e karşı giriştiği savaşa etkili bir tepkinin verilememesi hususlarında çokça eleştirilmiştir (Garfinkle, 2015).

.

1.4. Obama Doktrini

ABD tarihinde doktrinlerin önemli bir yeri olmuştur. ABD siyasi tarihinde doktrinlerin yayınlanması, 1823 Monroe Doktrini ile başlamış ve daha sonra gelen bazı başkanların döneminde de devam etmiştir. Bazı görüşler, ABD siyasi tarihinde George Washington'ın görevi bırakma konuşmasında verdiği mesajların ve William McKinley'in birinci başkanlık döneminde uygulamaya konulan "Açık Kapı Politikasının" aslında birer doktrin niteliğinde olduğunu; başkanların adlarıyla anılan Nixon ve Reagan Doktrini gibi bazı doktrinleri de öyle adlandırılmaları dışında doktrin olarak nitelemenin zor olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yanında bazı görüşler de kimi doktrinlerin ismini aldıkları başkanlardan ziyade, doktrinin içeriğindeki politikanın fikir babası konumundaki devlet adamının ismini taşımaları gerektiğini savunmaktadırlar. Bu noktada, Monroe Doktrin'inin aslında o zamanın Dışişleri Bakanı olan John Quincy Adams'ın ismini taşısaydı daha yerinde olacağını savunan görüşler olmuştur. İçeriklerine bakıldığında, ABD siyasi tarihindeki doktrinlerin dikkat çeken ortak bir özelliği, açık veya imalı bir şekilde, Amerika'nın askeri güç kullanmasından bahsetmeleridir. Ayrıca bu doktrinlerin kapsamı itibariyle kimisi bölgesel kimisi küresel nitelikte iken; etki süresi itibariyle de geçici olan doktrinler olduğu gibi sürekli ve kalıcı nitelikte olan doktrinler de olmuştur. Örneğin, Monroe Doktrini, Amerika kıtalarına yönelik Avrupa devletlerinden gelebilecek bir saldırının engellenmesi yaklaşımıyla, belli bir bölgeyi hedeflemekteydi. Benzer şekilde, "Einsenhower Doktrini" Ortadoğu'da ve "Carter Doktrini" İran Körfezi'nde Sovyet yayılmacılığının önüne geçilmesini hedeflemekteydi. Etki süresi bakımından değerlendirildiğinde, "Monroe Doktrini"nin içerdiği yaklaşımın ABD dış politikasında bir asırdan fazla etkisini hissettirmesiyle, en uzun süreli doktrin olduğu ileri sürülebilir. Bazı doktrinler de etki süreleri itibariyle, kısa süreli olmuşlardır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda etkili olan Truman Doktrini, Vietnam Savaşı nedeniyle Nixon'un "yatıştırma politikasıyla", Nixon Doktrini de Reagan Doktrini'yle etkisini kaybetmiştir (Brands, 2006:1-2).

.

ABD siyasi tarihindeki doktrinlerin bir başka ortak özelliği, her bir doktrinin hususi bir ABD politikasından bahsetmesidir. Doktrinler açısından belirtilecek bir diğer önemli husus (istisnaları olsa da), doktrinlerin iç veya uluslararası bir hukuki dayanağının olmamasıdır. Başka bir deyişle, ABD başkanları, doktrinleri kendi otoriteleri adına yayınlamışlardır. Bunun bir istisnası, Einsenhower Doktrini'nde Başkan'a Kongre tarafından "1957 Ortadoğu Önergesi"yle açık yetki verilmiş olmasıdır. Doktrinler hakkında Kongre'nin rolü, çoğu zaman sadece bilgilendirilmek, bazen de görüşüne başvurulmak şeklinde olmuştur. Ancak ilan edildikten sonra birçok doktrinin uluslararası alanda farklı tepkilere neden olması, bu doktrinlerin belli bir uluslararası meşruiyete sahip olduğunu göstermektedir. Buna Monroe Doktrini'ne Latin Amerika ülkelerinin vermiş olduğu farklı tepkiler örnek gösterilebilir (Brands, 2006:3-4).

ABD'de ilk olarak 1823 senesinde Monroe Doktrini oluşturulmuştur. Dönemin Başkan'ı James Monroe, 2 Aralık 1823 tarihinde, Kongreye bir mesaj ileterek Amerika'nın dış politikasını yaklaşık bir asır şekillendirecek bir yaklaşımın yolunu açmıştır. Buna göre Avrupa devletleri ve ABD birbirlerinin mevcut problemlerine karışmayacak, Avrupa devletlerinin Amerika kıtalarını sömürmesine izin verilmeyecektir. Bu doktrin kapsamında Latin Amerika ve ABD üzerinde siyasi ve ekonomik nüfuz oluşturulmuş, ABD çıkar bölgelerine Latin Amerika da eklenmiştir (Öğütçü, 2013:1). Monroe Doktrini, 20. yüzyıla kadar bir ABD başkanının ismini taşıyan tek doktrin olup, ABD dış politikasının temel esaslarını açık bir şekilde ortaya koymuştur (Brands, 2006:1). Monroe ile başlayan doktrin ilan etme geleneği bugüne değin sürmüştür. Doktrinler; başkanların izleyeceği stratejinin tüm ülkelere duyurulması bakımından önem arz eder (Barton, 2017). Bu doktrin, Avrupalıların Amerika kıtasındaki koloni faaliyetlerine karşı açıkça bir itiraz ve muhalefetin ifadesi olmuştur. Monroe söylediği gibi: *"Mevcut koloniler ve Avrupalılara bağlı topluluklara şimdi veya gelecekte bir müdahalemiz söz konusu olamaz. Ancak, bağımsızlıklarını tanıdığımız (Amerika kıtasındaki) devletlerin Avrupalı veya herhangi bir devlet tarafından baskı altına alınmak adına müdahalesini ABD'ye karşı dostça olmayan bir tutum olarak kabul ederiz."* Bu politika zaman sürecinde birçok başkanlar tarafından da kullanılmıştır. (Kelly, 2017). 1904 yılında Theodore Roosevelt, Monroe Doktrini'nde

.

değişiklikler yaparak, ABD'nin dış politikasında bazı değişikliklere gitmiştir. Roosevelt, Monroe Doktrini'ndeki Avrupalı devletlerin Latin Amerika'ya karşı saldırgan tavırlarının engellenerek buranın kolonileştirilmesine karşı çıkılacağı anlayışına yeni bir anlayış eklemiştir. Bu çerçevede, ekonomik olarak zorluk çeken Latin Amerika ülkelerine yardım edileceği ve hukuksuzca yönetilen Latin Amerika ülkelerine karşı ABD'nin askeri müdahalede bulunma hakkının olduğu ifade edilmiştir. Monroe Doktrinin de hukuka saygı göstermeyen Latin Amerika ülkelerine ABD'nin askeri müdahale bulunma hakkından bahsedilmemiştir (Brands, 2006:2). Böylece, ABD'nin Monroe Doktrini'nde Latin Amerika'ya karşı kendi kıtasını koruma ve izolasyonist çizgide olan politika tercihi, Roosevelt'in yaklaşımıyla beraber "ABD'nin sahip olduğu ekonomik gücü", askeri güç kullanma opsiyonunu da ihtimal dâhilinde bulundurarak, "Latin Amerika'yı nüfuz sahasına dönüştürme" şeklini almış, "yayılmacı" ve "saldırgan" bir şekle bürünmüştür (Sümer, 2008:126).

1947'te Başkan Harry Truman'ın ilan ettiği doktrine göre ABD, komünizm tarafından tehdit edilen ülkelere yardım amacıyla para, ekipman ve askeri güç gönderileceğini duyurmuştu. Truman bu çerçevede şu sözleri söylemiştir: "*Yunanistan ve Türkiye'nin özgürlüğü korunmalıdır. Bu sadece onların değil ABD'nin de güvenliği ve barışın korunması içindir.*" (Kalyon, 2010:11). ABD'nin dış politikası Sovyet etkisinin genişlemesini durdurmaya yönelik olarak şekillenmiştir. Başkan Eisenhower (20 Ocak 1953-20 Ocak 1961) 1953 senesinde, yetki ve kongre talebinde bulunmuştur. Başkanın hedefinin açıkça Ortadoğu olduğu bilinmektedir. Bu doktrindeki ana amaç, Ortadoğu'da komünizmin yayılmasına engel olmaktır. Ortadoğu'da bulunan ülkelere askeri ve ekonomik yardım kararı alınmış ve bölgedeki ülkelerden, doktrine katılım talep edilmiştir. Sonrasında Nixon Doktrini'yle dış politikalarda barış odaklı yöntemler bulunmaya çalışılmıştır (Oruç, 2013:8). Ardından 1980 yılına kadar ki başkanlar kendi adlarıyla doktrin yayınlamaya devam etmişlerdir. 1980'de Başkan Jimmy Carter (20 Ocak 1977-20 Ocak 1981), Körfez ülkeleri ve petrol çerçevesinde doktrinini tanımlamıştır: "*Sovyetler Birliği, Ortadoğu petrolünün serbest dolaşımını ciddi olarak tehdit eden bir stratejik pozisyonu güçlendirmeye çalışmaktadır.*" İran, Körfezi bölgesindeki petrolünün kontrolünü eline geçirme girişimleri olan herhangi bir dış

.

gücün "ABD'nin hayati çıkarlarına bir saldırı" olacağını ve bu saldırıya karşı askeri güç dâhil tüm araçlarla cevap verileceğini belirtmiştir (Barton, 2017).

Başkan Ronald Reagan tarafından ilan edilen doktrin, 1980'lerin başından 1991'e kadar, ABD dış politikasını şekillendirmiştir. Bu politika, önceki başkanların anti-komünist stratejisinden farklılık gösterir. ABD ilk defa komünist hükümetlere karşı savaşan gruplara doğrudan ve açıkça yardım etmeyi bir çevreleme politikası olarak benimsemiştir. Nikaragua'daki Kontralara yapılan yardım gibi gerilla güçlerine askeri ve finansal yardım öngörülür. Bu politikanın, SSCB'nin yıkılmasını sağlayan faktörlerden biri olduğu birçok çevre tarafından dile getirilmiştir (Kelly, 2017). Bush Doktrini, tek seferde ilan edilen bir strateji olmayıp, 11 Eylül 2001'den 2008'e kadar Bush'un farklı açıklamalarını ifade etmektedir. Bu doktrin, "küresel terörist ağlar", "haydut devletler" ve kitlesel imha silahların yaygınlaşması gibi yeni tehditlere dikkat çekerek bu tehditlere karşı "önleyici saldırı" kavramını içermektedir (Siracusa, 2015).

Bahsedilen doktrinler Amerika'nın tarihinde hazırlanan doktrinlerin yalnızca birkaçıdır. Bugüne kadar farklı Başkanların sahip olduğu farklı dünya görüşleri çerçevesinde şekil alan ABD dış politikalarının altında, aslında ABD değerleri yer almaktadır. Bundan dolayı hangi politika izlenirse izlensin, doktrinlerin değişmeyen kuralının, tüm şartlar altında, ABD'nin çıkarlarını muhafaza etmek olduğunu söyleyebiliriz.

Obama ile birlikte 2009'dan itibaren ABD'nin dış politikasının değiştiği savunulmuştur. Bush döneminde ABD'nin dış politikasının amacı, kendisinin ve müttefiklerinin çıkarlarını, dünyanın her tarafından korumak için güç odaklı politikalar izlemek olmuştur. Obama ile bu siyaset ilk başlarda terk edilerek müdahale yanlısı olmayan bir yaklaşım benimsenmiştir. Obama yönetimi hem ekonomik tedbirlere riayet edilmesi için hem de tek taraflı müdahaleler yerine çok taraflı girişimlerin içinde yer alınmasını savunduğu için Bush dönemine göre daha temkinli bir dış politika izlemiştir (Manyin; Daggett, 2012:2-4). "ABD'nin kaynaklarının ve kapasitesinin sınırlarının farkında olan" Obama, Dünya'nın birçok yerinde tek başına müdahalelerde bulunmak yerine, sorumluluk ve maddi yükün küresel ortaklarla paylaşıldığı çok taraflı

.

oluşumların içinde yer alan bir strateji izlemeye başlamıştır. Bu strateji, aynı zamanda Obama Doktrinini tanımlamaktadır (Krieg, 2016:103).

Obama'nın danışmanlığını yapan Ben Rhodes (2018), verdiği röportajında, Obama yönetiminin doktrinine dair şu ifadeler de fikir vermektedir: Dış politikamızı yöneten teoriye en yakın olduğunu düşündüğüm şey, dünyanın, hadiseleri şekillendirebileceğimiz kısımlarına, Asya gibi, iklim değişikliği gibi dikkatimizi gerektiren konulara odaklanmak amacıyla, Ortadoğu'daki son derece maliyetli ve olumlu sonuçlar üretmeyen savaşlardan kendimizi çıkarmaya çabalamaktı. Yaptıklarımıza bakarsanız, esasında bu bizim doktrinimizdi. Çünkü, Afganistan ve Irak'tan çekilmekten, Suriye'ye girmemeye, bir savaşı önleyen İran anlaşmasından Küba'yla açılıma, Paris İklim Anlaşmasına ve Asya'ya yaklaşımımıza varıncaya kadar herşey tamamen bu inancın bir ifadesiydi… Temel olarak üstesinden gelinemeyecek Irak'tan çekilmeye, finansal krizin yaralarını sarmaya ve Amerika'yı, bir 50 yıl daha dünya lideri olarak kalması için daha sağlam bir zemine oturtmaya çalışıyorduk… başka ülkelerin içersindeki hadiseleri şekillendirme kapasitemiz, bilhassa ordumuzla, bir hayli kısıtlı. Ancak diplomasi ve Amerikan etkisinin uygulanması yoluyla dünya genelindeki hadiseleri şekillendirme yeteneğimiz aslında oldukça yüksek (Hart, 2018).

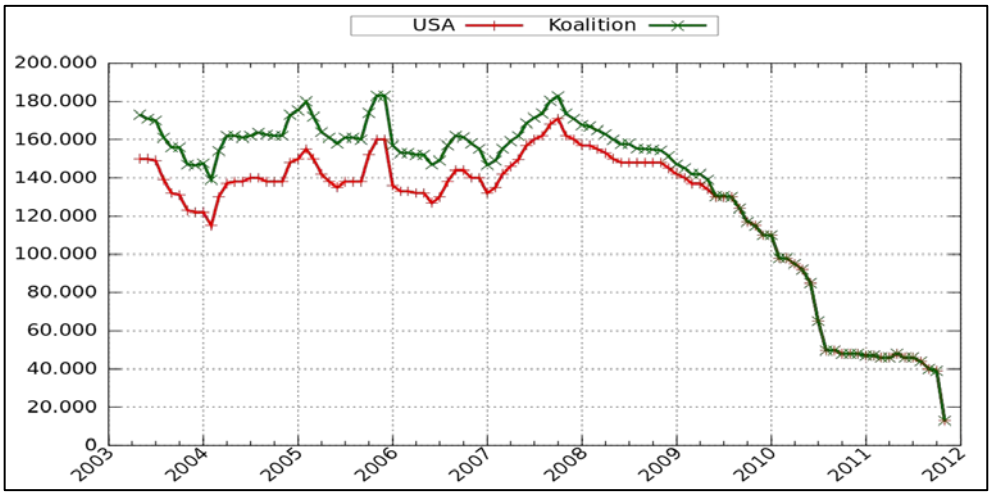
Obama ise, dış politikasına yönelik eleştirilerin arttığı bir dönemde, 2014 yılında Asya ülkelerini ziyaretinden dönüşünde gazetecilere kendi doktrinini "Aptalca şeyler yapma!" olarak açıklamıştır. Bu görüşün arkasında Amerikan tarihindeki örneklerini de göz önüne alarak, bir başkanın dış politikadaki en önemli işinin maliyetli bir hata yapmaktan kaçınmak olduğu düşüncesi vardır (Rhodes, 2018: 386-388).

Obama, ilk başkanlık döneminde, İslam ülkelerinin gözünde Amerika imajını düzeltebilmek için bazı çalışmalar yapmıştır. Bu amaçla, deniz aşırı ilk ziyaretinde Türkiye'yi seçmiş, Kahire'de yaptığı ünlü konuşmadaysa, Müslümanlara zeytin dalı uzatmıştır. Obama'nın davranışları sonucunda, uluslararası toplum, ABD'nin emperyalist politikasının sona erdiğini düşünmüştür. Obama bu doktrinde diğer başkanlarda (Carter, Nixon ve Eisenhower, vb.) olduğu gibi Amerika'nın uzun vadeli siyasetini şekillendireceğini düşünmüştür (Kaya, 2014). Obama doktrini, George W.

.

Bush'un doktrinindeki "önleyici vuruş", kısaca tehdit ve tehlike potansiyeli olan bölgelere önceden müdahale ederek tehlikeyi uzaklaştırma politikasının zıttı olarak, önce iletişim mekanizmasının kullanıldığı, izolasyonun yerine entegrasyon kullanılarak tehdit yaratabilecek ülkelerin kontrol altına alınmasını ve iş birliği unsurlarını içermektedir (Daver, 1968:54).

Obama Doktrininde Amerikan gücünün sınırları kabul edilmekle birlikte (Packer, 2018), askeri araçların kullanımı tamamen seçenekler arasından çıkarılmaz. Ekonomik imkânların el verdiği müddetçe ve elzem olduğunda askeri müdahalede bulunmak, Obama Doktrininde de hala masadaki seçeneklerdendir. Irak ve Afganistan savaşları 1.5 trilyon dolar maliyet getirmiş ve sahada 6 000 Amerikalının ölmesine neden olmuştur. ABD halkı, bu nedenle savaş karşıtı bir tutum benimsemiştir. Bu şartlar altında Obama'nın stratejisi; düşük maliyetli, halktan gizlenen ve sadece elzem durumlarda başvurulacak operasyonlar düzenlemek olmuştur. (2011-2013) yılları arasında ABD Savunma Bakanı olan Leon Panetta, bu stratejiyi, "*Savunma bütçesini azaltırken biz, özel kuvvetler ile insansız makineler, uzay ve siber uzay kabiliyetlere olan yatırımlarımızı artıracağız*." diye ifade etmiştir (Theguardian.com, 05.01.2012). Bu açıdan Obama Doktrini; maliyet ve sorumluluğun sahadaki ortaklar ile paylaşılması ve özel kuvvetler ile gizli savaşlar yürütülmesi olmuştur.

Grafik 2. Irak'taki ABD ve Koalisyon Güçleri'ne Ait Askerlerin Yıllara Göre Sayısı. Kaynak: (cnn.com, 2011).

.

Obama Doktrininin uygulandığı en iyi örnek, Suriye Krizi'nden sonra Ortadoğu'ya yönelik izlenen strateji olmuştur. Ortadoğu her ne kadar Asya Pivotu politikası nedeniyle Obama döneminde bir süre geri planda kalmış olsa da Suriye Krizi, tekrar, Ortadoğu'yu ABD'nin gündeminde üst sıralara taşımıştır. Esad rejiminin 2012 yılından itibaren kimyasal silahlar kullandığı haberlerinden sonra müdahale sinyali veren ABD için 2014 yılının ortaları dönüm noktası olmuştur. Irak ve Şam İslam Devleti'nin (IŞİD), sadece Ortadoğu'daki ABD müttefikleri için değil tüm dünya için tehlike arz etmesi nedeniyle, ABD, bu sefer farklı bir stratejiyle, Suriye'deki savaşa müdahil olmuştur (Krieg, 2016:106). Temel olarak kısıtlı hava saldırıları düzenlemek ve Irak güçlerini eğitmek için az sayıda danışman ekibi göndermekten oluşan bu stratejinin arkasında da Obama'nın kamuoyunun askeri bir müdahale yönünde baskı yapmasına rağmen ihtiyatlı bir politikayı tercih etmesi yatmaktadır (Rhodes, 2018:432-434). Ortadoğu'ya bu yeni müdahale şeklinde takip edilen yol, "perde arkasından liderlik" şeklinde ifade edilen, ABD'nin bizatihi kendisinin değil, yerine "vekil kuvvetler" kullanmak suretiyle müdahale etmesi ve böylece savaş yükünü yereldeki güçlere aktarması olmuştur. Obama, bu stratejiyi şu ifadelerle özetlemiştir: "En nihayetinde, Ortadoğu'daki her sorunu çözümlemek ABD'nin işi değildir. Ortadoğu'daki sorunları, bölgedeki halkın kendisi çözmelidir." (Krieg, 2016:106). Her ne kadar ABD'li yetkililer yalanlasa da ABD'nin, IŞİD'e düzenlediği hava saldırıları esnasında sahada İranlı birlikler ile hareket ettiği sıklıkla iddia edilmiş ve bu hava saldırılarında İran Devrim Muhafızlarının sahada gördüğü görev, ABD için "savaş yükünün vekil güce aktarılması" işlevi olmuştur. Öte yandan ABD, Suriyeli muhalifleri eğiten ve silahlandıran Körfez ülkelerine lojistik ve istihbarat yardımında bulunmuş ve bu durum, Obama yönetiminin, Ortadoğu'daki bölgesel tehditlere karşı mücadelede, ilk defa doğrudan Arap askeri kapasitesine güvenmesi bakımından, "vekil güçle savaş" yaklaşımına ayrı bir örnek teşkil etmiştir (Bakr, 2014).

Vekâlet savaşları yürüterek ABD; savaşın insani, finansal ve siyasi maliyetlerini en aza indirmiş oluyordu. Öte yandan bu stratejinin, birtakım dezavantajları da mevcuttu. Büyük bir güç olan ABD, ilk olarak sahadaki kontrol ve denetiminden taviz vermekteydi. Sahada desteklenen gruplar ve aktörler, ABD'nin emir ve komutasında olmadıkları için kendi çıkarları doğrultusunda özgürce hareket etmekteydiler. Bu

.

aktörlerin çıkarları, ABD ile sadece belli noktalarda örtüşmekteydi. Tıpkı, önceden Afganistan'daki mücahitler ve Irak'ta Saddam Hüseyin ile acı tecrübeler yaşamış olan ABD için sahadaki muhalif grupların da sonradan, ABD ile çıkarlarının uyuşmaması ihtimali mevcuttu. İkinci olarak, ABD'nin uzun vadeli çıkarları ve itibarının zarar görmesi söz konusu olmaktaydı. ABD'nin desteklediği grupların savaş suçu işleyebilmeleri ve drone saldırılarında sivillerinde hayatlarını kaybetme riski, ABD'nin itibar ve saygınlığına gölge düşüren unsurlar olmuştur (Krieg, 2016:110-112).

Sonuç olarak Obama'nın, farklı sahalarda yürüttüğü politkaların özünde, "ilerlemenin kaçınılmaz olduğu" inancı yatmaktadır. Bu ilerleme, insanı temel alan ve tedrici bir ilerlemedir. Küba ile ilişkilerin normalleştirlmesi ve İran'a nükleer anlaşmayla verilen yükümlülükleri yerine getirmesinde yardım sağlama gibi politikalar bu çerçevede değerlendirilebilir. Obama'nın, geliştirdiği ilişkilerde dikkat çeken bir husus, "kendine hakim, karşı tarafı öğrenmeye istekli, hazır cevap ve nükteli" kişiliği olmuştur. Obama'nın bu kişiliğinin, başkanlığı boyunca, ABD'nin gücünün sınırlarının farkında olan ve buna göre politika geliştiren bir yol takip etmesinde etkili olduğu öne sürülebilir. Obama'nın, bazı politikalarda, etrafından gerekli desteği alamadığı ileri sürülebilir. Özellikle, Arap Baharı'nın en etkili zamanlarında, ABD'nin, Irak ve Afganista'ndan çekilmeye hazırlandığı zaman, Obama'nın, Kongre'den ve dünyadan gerekli desteği bulamadığı söylenebilir (Packer, 2018).

.

BÖLÜM II

Obama'nın İkinci Başkanlık Döneminde ABD'nin Dış Politikası

ABD'nin dış politikası tarihten günümüze dek iki zıt politika arasında gelip gitmiştir. Bir yanda, ABD, gerçekçi bir çıkar politikası yani reel politik doğrultusunda hareket ederken, bir yandan da devletin politikaları üzerinde etkili olan temel değerleri gözetmek durumunda kalmıştır. ABD, 'Püriten Protestan' göçmenleri tarafından, Anglikan Kilisesi'nin baskısına karşı, din ve vicdan özgürlüğünü vurgulamak üzere kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, temel değerlere vurgu, Wilson İlkeleri ile zirveye çıkmıştır. O tarihten beri ABD, dünyada demokrasi ve insan hakları değerlerinin öncülüğünü yaparak, dış politikasını moral değerler çerçevesinde şekillendirmiştir. Öte yandan, ABD'nin dış politikasında ikinci çelişki, izolasyonizm ve müdahalecilik arasında gelip gidilmesi olmuştur. ABD, I. Dünya Savaşı'na kadar inzivacı bir dış politika benimsemişken, I. ve II. Dünya Savaşı'na katılmış ve ilerleyen tarihlerde müdahaleci bir dış politika izlemiştir. ABD'nin dış politika tarihi boyunca mevcut olan bu iki çelişki, Obama döneminde de devam etmiş ve özellikle Ortadoğu'da izlenen stratejiye yansımıştır. Obama döneminde ABD, Ortadoğu'da ikilem yaşamış ve zaman zaman tereddütlü bir strateji izlemiştir (Türkmen, 2016:1).

Obama dönemi ABD dış politikası değerlendirilirken, yönetimin benimsediği dış politika ilkelerinin de etkisi söz konusu olmuştur. Önceki Başkan Bush döneminde senatör olan Obama, Irak Savaşı'nın karşıtlarından birisi olmuş ve kampanyasında Bush dönemi dış politikayı eleştirmiştir. Dışişleri Bakanı Clinton ile birlikte, "akıllı güç" kavramını kullanmaya başlayan ABD yönetimi, sadece gerekli durumlarda, ABD'nin çıkarlarının korunması için askeri güç kullanılabileceği görüşünü benimsemiştir. Öte yandan diplomasi ve kalkınma siyaseti aracılığıyla barışçıl bir siyaset izlenmiştir.

.

Obama döneminde, dış politikada bu değişikliğe gidilmesinin nedeni, hem Bush dönemindeki "teröre karşı savaş" stratejisinin maliyetli ve başarısız olduğunun anlaşılması hem de güvenliğin artık sadece askeri değil, ekonomik, siyasi ve sosyal olarak ele alınma ihtiyacının hissedilmesidir (Valdes -Ugalde; Duarte:99).

Bu açıdan daha önceleri ikilemli olan ABD'nin dış politikası, Obama döneminde nispeten dengeye ulaşmıştır. Bu dönemde ABD, Irak ve Afganistan'dan çekilmiş ve yönünü Asya-Pasifik'e doğru çevirmiştir. Ancak, Arap Baharı'ndan itibaren Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, önceliğin bu bölgeye verilmesini zorunlu kılmıştır. Obama yönetimi, Arap Baharı sürecinde istikrar ve demokrasi arasında ikilemde kalmış, Obama nihayetinde Arap isyanları özellikle Mısır'a ulaştığında 'istikrar'ı demokrasiye tercih etmiştir (Packer, 2018). Otoriter yönetimleri desteklemesi halinde istikrar, halk hareketlerini desteklemesi halinde demokrasinin tesis edileceği Arap Baharı süreci, kısa bir süre sonra bölgeyi kargaşaya sürüklemiştir (Türkmen, 2016:2).

Obama'nın ikinci başkanlık döneminin sonunda "*The Atlantic*" dergisine verdiği 72 sayfalık söyleşi, iki başkanlık döneminde izlenen siyasetin özetini ortaya koymuştur. Bu söyleşide, Türkiye-ABD ilişkileri de yer almıştır. Obama, ABD'nin dış politikasında dört temel ekolün olduğunu ve bunların izolasyonizm, realizm, liberal müdahalecilik ve uluslararasıcılık olduğunu söylemiş ve kendi görüşünün en sonunca ekole yakın olduğunu belirtmiştir. Buna göre Obama, uluslararası örgüt ve normların güçlendirilmesi suretiyle demokrasi ve insan haklarının tesisi üzerine kurulu bir anlayış benimsediğini ifade etmiştir. Obama, dünyadaki tüm sorunların, ABD tarafından çözülemeyeceğini de eklemiştir. Obama, Ortadoğu'da müdahaleden kaçınmasının gerekçesi olarak, bölgenin istikrarsızlığının kaynağının kendi dinamikleri olduğunu ve Libya örneğini deneyimledikten sonra bu kanısının güçlendiğini ifade etmiştir (Goldberg, 2016). Bu konuya dair 2013-2015 yılları arasında Obama'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika danışmanı olan Philip Gordon'un söylediği cümle manidardır: "Irak'ta, Amerika müdahalede bulundu ve işgal etti, sonuç ağır bedelli bir felâket oldu. Libya'da, Amerika müdahalede bulundu ve işgal etmedi, sonuç ağır bedelli bir felâket oldu. Suriye'de, Amerika ne müdahalede bulundu ne işgal etti, sonuç yine ağır bedelli bir felâket oldu" (Gordon, 2015). Ancak Obama yönetiminin, müdahaleden yana tavır

.

almaması, Fransa ve Suudi Arabistan gibi müttefikleri tarafından olumlu karşılanmamıştır. Obama'nın, Asya-Pasifik ve Latin Amerika gibi bölgelere öncelik vermek istemesi ise Ortadoğu'da hayal kırıklığı yaratmıştır. Hâlbuki Obama ilk başkanlık döneminde Kahire'de yaptığı konuşma ile Müslümanlara sıcak mesajlar vermiş ve Ortadoğu ülkelerinin, Obama'ya dair pozitif beklentileri oluşmuştu. Türkiye ile ilişkilerin sonradan bozulması ise yine bu konjonktürde olmuştur. Arap Baharı başladığında model ülke olarak gösterdiği Türkiye ile ABD, sonraki süreçte çekişmeli bir siyaset izlemiştir (Türkmen, 2016:4).

Türkiye ile ABD arasındaki yıllardır süren stratejik ilişkiler, 1990'lı yıllardan itibaren inişli çıkışlı bir süreçte devam etmiştir. İki ülke arasındaki en iyi dönemler; 1947 Truman Doktrini ile başlayıp, 1964'teki Johnson Mektubu'nun açıklanmasına kadarki dönemi kapsamaktadır. 1964'ten 1980'e kadar ise Türkiye, ABD'ye alternatif olarak SSCB ile yakınlaşmış ve Üçüncü Dünya ülkelerine (Tarafsız ülkeler) açılım yapmıştır. 1980'den sonra, Turgut Özal'ın (1983-1989 Başbakanlığı; 1989-1993 Cumhurbaşkanlığı) döneminde, ABD ile Türkiye tekrar yakınlaşmış ve bu süreç 11 Eylül'e kadar devam etmiştir. ABD'nin Irak işgali, '1 Mart Tezkeresi' ve 'Çuval Hadisesi' ile Bush döneminde, ilişkiler hem zarar görmüş hem de Türkiye'de ABD karşıtlığı artmıştır. İkili ilişkilerin düzelmesi ise Obama'nın ilk başkanlık döneminde, ilk ziyaretini, Türkiye'ye yapması ile mümkün olabilmiştir. Türkiye ile ilişkileri onarmak adına "Model Ortaklık" kavramı geliştirilerek, birçok alanda ilişkilerin ilerletilmesi hedeflenmiştir (Türkmen, 2016:4-5). Ancak, Suriye Krizi'nin derinleşmesi ile ABD ve Türkiye arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. ABD ve Türkiye, Esad'ın gitmesi konusunda aynı fikirdeyken; Suriye'de ABD'nin önceliği IŞİD ve radikal İslamcı grupların ortadan kaldırılması iken Türkiye, ABD'nin IŞİD'e karşı müttefik gördüğü PYD/YPG ile mücadeleyi önceliklendirmiştir (Clawson, 2016:5-8).

2.1. Amerikan Dış Politikasına Etki Eden Faktörler

ABD'nin dış politika temelleri; Anayasa'nın, yürütmeye dış politikayı yönetme yetkisini vermesinden sonra, George Washington tarafından, "tüm uluslara karşı iyi

.

niyet ve adalet" ve "dünyadaki diğer bölgeleri ile sürekli ve kalıcı ittifaklar geliştirmekten kaçınmak" temelleri üzerine kurulmuş ve bu politika, yaklaşık yüz yıl devam etmiştir (New World Encyclopedia, 27.09.2017). ABD'nin izlediği politikalar, dönemsel sosyal ve siyasi olaylardan etkilenerek farklılık göstermiştir. Örneğin; ABD, Latin Amerika'da, İspanyol kolonilerinin bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra, Monroe Doktrini'ni geliştirmiş ve böylece Avrupalı sömürgeci devletlerin Amerika kıtalarına müdahale etmelerini önleyerek kendi çıkarlarını korumaya çalışmıştır (Sümer, 2008:123). Daha sonra ABD, 1865'te, Amerikan iç savaşının sona erip iç birliğini sağladıktan sonra, büyük bir ekonomik ilerleme sağlayarak "kıtada hızla genişlemeye" başlamış ve yakın çevresindeki Amerika kıtaları içerisinde, müdahaleci, etkin ve yayılmacı bir politika takip etmiştir (Sander, 2003:159-160). Bazı durumlarda ABD, izolasyonist/yalnızcı bir politika izlemeyi tercih etmiş ve ABD'nin coğrafi olarak Eski Kara'dan uzak bir yerde bulunması, izolasyonist politikalar izlemesine olanak vermiştir. ABD'nin dünyada cereyan eden siyasi mücadelelere karışmayarak ve diğer ülkelerin birbirleriyle olan anlaşmazlıklarına müdahale etmeyerek kendi kıtasına çekilmesi anlamı taşıyan izolasyonizm kavramından ilk olarak John Adams bahsetmiştir (Arı, 2017:253). Böylece Birleşik Devletler dış politikası, "izolasyonizm/yalnızcılık ve angajman/yayılmacılık" politikaları arasında gidip gelmiş ve dünyadaki konjonktürel gelişmelere göre bu politikalar arasında tercihte bulunarak kendini konumlandırmış ve kendi çıkarlarını koruma hedefi gütmüştür (Gözen, 2013:108).

Mead (1994), Soğuk Savaş'ın sona erdiği yılların ertesinde, birçok önde gelen ABD başkanının, ülkenin dış politika geleneği hakkında bilgisiz ve yetersiz olmasının ABD dış politikasının başta gelen özelliklerinden birisi olduğunu belirterek eleştirel bir yorum getirmektedir. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin yüz yıllardır devam ede gelen belli bir dış politika geleneklerinin olduğunu, ancak ABD için aynı şeyi ifade etmenin pek mümkün olmadığını belirtmekte ve bu görüşünü Henry Kissenger'dan yaptığı "Amerika'nın uluslararası siyasetteki seyahati, inancın tecrübe üzerindeki zaferi olmuştur" alıntısıyla desteklemektedir. Hatta, ABD başkanlarından Nixon'un gözünde "Amerikan tarihi, Soğuk Savaş tarihi ile başlamış ve sona ermiştir" ve 1945 öncesi Amerikan tarihi, "bulanık bir boşluktan" ibarettir. ABD'nin dış siyaset geleneğini, "moralizm ve izolasyonizm mirasına indirgeme" eğilimi hep olagelmiştir. Örneğin;

.

Carter gibi bazı Demokrat ABD başkanları, moralizmi benimseyip izolasyonizm politikasından uzak durma eğilimi içinde olmuşlarken, bazı Demokrat başkanlar, her iki yaklaşımı küçümseyen Cumhuriyetçi bakış açısını benimsemişlerdir (Mead, 1994:1).

ABD'nin kuruluş dönemindeki dış politikalarının seyri, elde edilen bağımsızlığın güçlendirilmesi ve bununla beraber yeni toprak parçaları ve yerleşim yerleri elde ederek büyümenin sağlanmasıdır. Kuruluşun ardındaki süreçte satın alma ve savaş gibi farklı yollar ile topraklar genişletilmiştir. Rusya'dan Alaska ve İspanya'dan Florida'nın alınması buna örnektir. Amerika, İngilizlere karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşını kazanmasının ardından ivmeli bir şekilde büyümeye devam etmiştir (Claude, 1969:126). Bahsedilen genişleme ve ilerleme süreci, ilerleyen dönemlerde tüm dünyaya etki etme potansiyeli bulunan ABD'nin oluşmasını sağlayacaktır. 1776-1789 seneleri arasında, ABD'nin kurulması, geneli itibariyle demokratik bir sistem oluşturma çabası olarak da nitelendirilebilir (Fukuyama, 2006:46).

Bu noktada, ABD'nin dış politikası üzerinde "coğrafi çevrenin" önemli bir faktör olduğu görülmektedir. ABD'nin çevresinde genişleyeceği "doğal bir alanın bulunması" ve "çevresindeki ülkelerin sosyo-ekonomik bakımdan gelişmemiş küçük ülkelerden" oluşması, ABD dış politikasının yayılmacı karakterinin oluşmasında önemli rol oynamıştır (Sümer, 2008:129). Ayrıca Amerikan devrimini gerçekleştirerek ABD'yi kuran idareciler, 1800'lerin ilk çeyreğinde, Avrupa'daki siyasi anlaşmazlıkları İngiltere aleyhine kullanmışlar, Napolyon Savaşları'nın Avrupa'da yarattığı kargaşada Florida'yı ilhak ederek, Pasifik'te sınırları genişleterek, Texas üzerinde İngiliz etkisini ortadan kaldırarak ve ülkenin Güneybatısını Meksika'dan alarak yakın çevresine doğru yayılmacı bir politika izlemişlerdir (Mead, 1994:2).

19. yüzyılın sonlarında ABD'nin artan ekonomik gücü ile beraber, ülke yönetiminde söz sahibi olanlar, ülkenin daha etkili bir dış politika izlemesi gerektiği fikri etrafında birleşerek, "ABD'nin, diğer devletlere karşı uygarlaştırıcı bir misyon üstlenmeye hakkı olduğu" görüşüne dayanan "ilerici emperyalizm" yaklaşımını geliştirmişlerdir (Sümer, 2008:124). Bu yaklaşım, ilerleyen yıllarda, ABD dış politikasını etkileyen önemli faktörlerden birisi olmuştur. 1800'lerin sonunda, Batı

.

Yarımküre'de ABD, Çin üzerinde büyük güçlerin faaliyetlerini engelleyen, Rus-Japon Savaşı'nda arabuluculuk yapan ve Avrupa güç siyasetinde rolü artan yeni bir güç olarak belirmiştir (Mead, 1994:2).

Dünya konjonktüründe meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler, yani bir başka deyişle "dış çevre koşulları", ABD dış politikasının şekillenmesinde ve dış politikanın nasıl bir seyir izleyeceğinin belirlenmesinde önemli rol oynayan bir diğer faktör olmuştur. Özellikle, Birinci Dünya Savaşı'nın o zamanın önde gelen Avrupa devletleri üzerinde yol açtığı yıkım ve bunun 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile birleşmesi, hem Avrupa devletlerinin ABD'ye ekonomik bağımlılıklarını daha da arttırmış hem de Avrupa'da bir güç boşluğu doğurmuştur. Bu durum, ABD'yi, yalnızcılık politikası çerçevesinde kendi kıtası içerisinde kalamayacağı daha aktif ve etkili bir politika takip etmeye zorlamıştır (Sümer, 2008:127).

Birinci Dünya Savaşı biterken, Avrupa'da, monarşilerin ortadan kalktığı ve başta gelen Avrupalı devletlerin büyük kayıplar verdiği bir ortamda ABD, barışı temin edebilecek güç konumundaydı. Hatta, ABD başkanı Wilson'un, "ulusların kendi geleceklerini belirlemesi, cumhuriyetle yönetilen hükümet, kolektif güvenlik ve uluslararası hukuka bağlılık" prensipleri çerçevesinde ortaya koyduğu yaklaşım, 20. yüzyıl boyunca Avrupa politikasına yön vermiştir. Bunun yanında, Birinci Dünya Savaşı sonuçları, ABD'yi dünyanın en büyük finansal gücü haline getirmiştir (Mead, 1994: 2-3).

Bir diğer çevre koşulu etkisi olarak Japonya tarafından gerçekleştirilen Pearl Harbour baskını ve akabinde Nazi Almanyası'nın, ABD'ye savaş ilan etmesi, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesine ve ABD dış politikasında değişikliğe neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa devletlerinin bir başka büyük yıkıma maruz kalmaları ve ABD'nin Marshall fonları ile bu devletlerin yeniden yapılanmalarını destekleyerek aradaki ekonomik bağımlılığı güçlendirmesi, ABD'nin dış politika seyri üzerinde belirleyici olmuştur. (Sümer, 2008:128).

.

Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, Doğu Avrupa'ya ve tarihsel olarak kendi hinterlandı gördüğü coğrafyaya doğru yayılmacı bir politika takip etmesi, ABD'nin dış politikasında dönüşüme yol açmıştır. Bu çerçevede ABD, Sovyetler yayılmacılığına karşı "uzun dönemli, sabırlı ve dikkatli" bir "çevreleme politikası (containment policy)" geliştirmiş ve bu dönemde "uzun süreli, düşük yoğunlukta mücadele", ABD dış politikasına etki eden temel faktör olmuştur (Karaibrahim, 2016). Böylece Soğuk Savaş Dönemiyle beraber ABD, küresel ve aktif bir dış politika izlemek durumunda kalmış ve bu politika, dünyanın farklı bölgelerinde var olmayı, dolayısıyla deniz aşırı bölgelere askeri güç göndererek buralarda askeri üs kurmayı ve önemli ölçüde harcama yapmayı gerekli kılmıştır (Mead, 1994:5). Buna ek olarak, Soğuk Savaş Döneminde artan ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle, "nükleer silah sahip olma yoluyla caydırıcılık" politikası izlenmiş ve farklı bakanlıklar şeklinde yapılanmış olan ABD kara, deniz ve hava kuvvetleri, 1947 tarihli "Ulusal Güvenlik Yasası"yla kurulan Savunma Bakanlığı bünyesine alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde ABD, dış politikada ulusal sınırlar dışında askeri gücünü bir seçenek olarak kullanmaktan çekinmemiş, birçok kez, ulusal sınırlar dışına askeri birlikler göndererek, dünyanın çeşitli bölgelerinde sıcak çatışmaya girmiştir (Erhan, 2001:80-81).

Sovyetler Birliği ile mücadelenin esas olduğu Soğuk Savaş Dönemi'nin önde gelen siyasileri ve diplomatları için bu dönem, ABD dış politikası için o kadar önemlidir ki, Soğuk Savaş dışında kalan Amerikan tarihi çok fazla değer taşımamaktadır (Mead, 1994:2-6). Sonuç olarak; ABD, Soğuk Savaş Döneminde dış politikasının izolasyonist yaklaşımından ayrılmış ve "dünya ölçeğinde etki alanını genişleterek" çıkarlarını temin etmeyi bir politika olarak benimsemiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle ABD, dış politikada bir yandan "dünyanın jandarması olma misyonunu" devam ettirirken, bir yandan da "konvansiyonel alanda silahsızlanma", ulusal refahın temini amacıyla uluslararası enerji kaynaklarına güvenli oluşum, demokrasinin dünya genelinde yayılması ve desteklenmesi ve uluslararası terörizmle mücadele gibi konulara yoğunlaşmış, bu dönemde de yayılmacı bir dış politika takip etmeyi benimsemiştir (Erhan, 2001:81-83).

.

Son olarak, ABD dış politikası üzerinde belirleyici bir faktör olan "lobilerin gücü" de eklenmelidir. Dış politika tercihleri üzerinde yönlendirici ve belirleyici olması bakımından, "silah lobileri" ile Yahudi, Rum ve Ermeni lobileri gibi "etnik lobiler", ABD dış politikasına etki eden faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Lobilerin ABD dış politikasında etkili olabilmesinin önemli bir nedeni, ABD'deki siyasi sistemin işleyişinden kaynaklanmaktadır. Lobiler, başkanlık ve kongre seçimlerinde adaylara ciddi maddi destek sağlayarak, yürütme ve yasama organları üzerinde etkili olabilmekte ve bu şekilde dış politika konularının belirlenmesine ve yönlendirilmesine tesir edebilmektedir (Çelikyol, 2018).

2.2. Amerikan Dış Politikasında Liberal Uluslararasıcılık

Amerikan dış politikasıyla ilişkilendirilen liberal uluslararasıcılık, İkinci Dünya Savaşı döneminden sonrası için kabul edilse de 1913-1921 yılları arasında başkanlık koltuğunda oturan Woodrow Wilson dönemine kadar götürülebilir. Liberal uluslararasıcılık ile Amerikan dış politikasının özdeş olduğunu öne sürmek mümkün değildir. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan uluslararası düzende öncü liberal güç olmuştur (Jahn, 2018: 45).

ABD'nin liberal hegemon rolü, Amerikan politikasında "düzenleyici bir ideal" olarak varlığını sürdürmekte olup Amerikan dış politikasının değerlendirilmesinde önemli bir ölçüttür. Liberal uluslararası bir düzende, söz konusu liberal hegemonun üç önemli şartı yerine getirmesi gereklidir: (1) Çok taraflı mekanizmaları tercih ederek, diğer devletlere kendi çıkarlarını ve bakış açılarını masaya getirme fırsatı sunmak ve çok taraflı kurumları yapıcı bir şekilde inşa ederek ve geliştirerek diğer üyelerle birlikte bu kurumların kurallarına uymaya istekli olmak. (2) Diğer devletlerin de bu uluslararası düzenden faydalanmasını temin etmek, böylece hegemon rolünün meşruiyetini sağlamak ve diğer devletlerin bu rolün beraberinde getirdiği ayrıcalık ve sorumlulukları kabullenme olasılığını artırmak. (3) Diğer büyük güçlerle işbirliğini sürdürmek ve güç dengesini bozmalarının ve uluslararası düzene meydan okumalarının önüne geçmek için bu güçlerin çıkarlarını da dikkate almak. Bu çerçevede, Obama yönetiminin stratejik

.

yönelimi, büyük güçler arasındaki güç dağılımının yeniden şekillenmekte olduğu, değişen uluslararası ortama uyum sağlayarak, Amerikan liderliğinin yeniden formüle edilmesi ve meşruiyetinin sağlanması olarak yorumlanabilir. Gerçekten de ABD, görece düşüşüne rağmen, askeri, ekonomik ve teknolojik güç unsurlarının özgün bir bileşiminden oluşan sert güç bağlamında, açık ara üstünlüğü sayesinde, uluslararası ortamdaki lider konumunu sürdürmektedir. Ancak hegemonun uluslararası ortamdaki rolü, kaba kuvvet kullanımının ötesindedir ve diğer devletlerin hegemonik liderliğin meşruiyetini kabul etmesini gerektirir. Obama dönemindeki dış politika, söylem seviyesinde daha açık olmak üzere, hegemonik rol kavramının bir yansımasıdır (Rudolf, 2016: 2-3).

Bu büyük resme uygun olarak, Amerikan dış politikasındaki liberal uluslararasıcı uygulamaların beş özelliğinden bahsedilebilir: (1) Demokrasi ve özgürlüğün yayılması (2) Çatışmaların çözümünde diplomasiye vurgu yapılması (3) İnsani yardımın teşvik edilmesi (4) İttifakların ve çok taraflı anlaşmaların sürdürülmesi, (5) Genel olarak ulusal çıkarların korunması, daha özel de ise terörizmin önlenmesi (Khan, 2014: 2). Nitekim, Obama yönetiminin ikinci dönemine bakıldığında da uygulanan dış politika da bu unsurlara ağırlık verildiği görülmektedir.

Amerikan tarihinin en liberal Başkanı olarak tanımlanan Obama'nın döneminde, Amerikan dış politikası, ulusal güvenlik çıkarlarına ters düşmediği müddetçe liberal fikirlerin yayılması esasına dayanmıştır. Demokratik değerler ve eşitlik fikri, Obama'nın başkanlık politikalarının merkezinde yer almıştır. Ancak, bu değerlerin yayılması konusunda Obama, ulusal çıkarlara zarar gelmemesi konusunda oldukça hassas davranmıştır. Obama'nın, Ortadoğu politikalarındaki ihtiyatlı tavrı bu durumu yansıtmıştır. Başkan Obama, liberal değerlerin başka ülkelere yayılmasının bir dış politika hedefi olarak ortaya konması hususunda dikkatli olmuştur. Bush'un aksine, Obama liberal değerlerin yayılmasını tek yanlı bir askeri müdahale gerekmediği sürece desteklemiştir (Khan, 2014:1-2). İlk Başkanlık döneminde, "*Son yıllarda demokrasinin yayılmasıyla ilgili tartışmalar olduğunu biliyorum ve bu tartışmanın çoğu Irak'taki savaşla ilgili. O nedenle net olayım: Hiçbir hükümet sistemi bir ulus tarafından başka bir ulusa zorla kabul ettirilemez ve ettirilmemeli*." (time.com, 04.06.2009) diyen

.

Obama, İkinci Başkanlık döneminin ilk konuşmasında sorunların barışçıl çözümüne vurgu yaptıktan hemen sonra, "*Asya'dan Afrika'ya, Amerika'dan Ortadoğu'ya demokrasiyi destekleyeceğiz, çünkü çıkarlarımız ve vicdanımız bizi özgürlük hasreti çekenler adına hareket etmeye zorlamaktadır*" ifadelerini kullanmıştır (The White House, 2013).

Liberal uluslararasıcı dış politikasında diplomatik yollarla çözümü esas alan Obama yönetimi, güç kullanımını son çare olarak değerlendirmiş ve diplomasiye vurgu yapmıştır. Daha 2008'deki seçim kampanyasında İran ve Küba gibi hasım ülkelerin lideriyle ön şartsız bir şekilde konuşup konuşmayacağı yönündeki bir soruya olumlu yanıt vermiş ve "ülkelerle bir şekilde konuşmayarak onları cezalandırmak mevcut yönetimin ana prensibi ki bu çok saçma." diyerek cevap vermiştir (Rhodes, 2018:36). Ayrıca, Obama yönetimi, Amerikan gücünün sınırlarının farkında olarak hareket etmeye çalışmıştır. Obama yönetiminin, iç kamuoyundaki artan baskılara karşın, İran'a karşı askeri güç kullanma isteksizliğinin arkasındaki neden de bu anlayıştır (Khan, 2014:2). Obama, benzer şekilde, 2013 yılının sonlarında başlayan Ukrayna krizinde de askeri güç kullanımından kaçınmış, bunun yerine Ukrayna'daki çıkarlarını göz önünde tutarak, ekonomik ve askeri yardım yapmayı ve diğer Batılı ülkelerle birlikte Rusya'ya yaptırım uygulamayı seçmiştir (bbc.com, 21.07.2018).

Liberal uluslararasıcı dış politikanın ekonomik ve kalkınma yardımlarını kapsayan insani yardım, Amerikan dış politikasının merkezi bir parçası haline gelmiştir. Obama yönetimi temel insan hakları, gıda güvenliği ve fakirliğin yok edilmesi gibi alanlarda insani yardım yapılmasını sürekli olarak savunmuş ve söz konusu alanlarda çeşitli programlar uygulamıştır (The White House, 2016).

Amerikan dış politikasındaki liberal uluslararasıcı son unsur hayati çıkarların korunmasıdır. Özellikle, 11 Eylül 2011 saldırıları sonrası bu unsur, kendisini terörizmle mücadele alanında göstermektedir. Obama yönetimi de bu bağlamda terörle mücadeleye büyük önem atfetmiştir. Ancak Obama, terörizm sorunun sadece askeri politikalara bel bağlayarak değil, farklı alanlardaki politika araçlarının bir bileşimiyle çözüleceğine inanmıştır. Ayrıca, terörizmin diğer ülkelerle işbirliğiyle ve BM yoluyla

.

engellenebileceğini savunmuştur. Obama'nın ikinci döneminde gündeme gelen IŞİD terör örgütünün yok edilmesi için atılan adımlarda bu politikanın etkili olduğu görülmektedir. Irak ve Suriye'nin ötesinde dünya genelinde tehdit oluşturduğu düşünülen IŞİD'e karşı ABD önderliğinde 60 civarında ülkenin katılımıyla 2014 yılında bir koalisyon kurulmuş ve IŞİD'e karşı % 80'e yakını ABD tarafından gerçekleştirilmek üzere binlerce hava saldırısı düzenlenmiştir. Ayrıca, bu koalisyon çerçevesinde, ABD Irak'a üç bin asker göndermiş, Irak ordusuna kapasite artırım desteği sağlamış ve Kuzey Kürdistan Bölgesel Yönetimi askerlerine malzeme desteğinde bulunmuştur. Suriye'de ise 2015 yılında, muhalefetin eğitilmesi ve silahlandırılmasına dönük bir programa başlanmış ancak istenilen sonuç elde edilemediği gerekçesiyle programdan vazgeçilmiştir (Laub, 2016).

2.3. Obama Dönemi ABD'nin Dış İlişkileri

ABD'nin uyguladığı dış politika; genelde yayılmacı politika anlayışı ile askeri gücü ön plana çıkaran, realist ve kendi ülke değerleri, inanışları, etkili olduğu idealist politikalar üzerinedir. Dış politikanın yürütülmesinde yetkili organ ABD'nin Başkanı'dır (Gözen, 2011:13).

Obama, Başkanlığının ilk senelerinde, Bush'un yarattığı enkazı kaldırmaya çalışmış ve kabiliyet-beklenti açığının, büyük umutlarla desteklenen başkanın aleyhine düşüncelerin, gitgide arttığı gözlemlenmiştir. Obama, ilk başkanlığı döneminde göreve başladığında şöyle bir konjonktür mevcuttu: Gerilemekte olan ABD gücü ve etkisi, İran'ın nükleer silahları edinmesi olasılığı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin artan gücü ve ABD'nin dünya çapında zarar gören imajı. Obama, ilk göreve başladığında, iddialı konuşmalar yaptı. Belirlediği hedefler doğrultusunda birçok önemli değişikliğe imza attı ancak, daha sonraları ortaya çıkan yeni gelişmelerde aynı başarıyı gösteremedi. Obama'nın başarılı olduğu konular; İran ile geçen olumlu görüşmeler, Usame Bin Ladin ve El Kaide'nin yönetici kadrosunun etkisiz hale getirilmesi ve Irak Savaşı'nın sona erdirilmesi gibi hususlar olmuştur. Obama'ya muhalefet olan Amerika muhafazakâr sağcıları, Obama'yı, ABD'nin gücünü doğru kullanmayıp, ülkenin dış politikada

.

sıradanlaşmasına neden olmakla ve ABD'nin sıra dışılığına zarar vermekle suçlamış ve ağır bir şekilde eleştirmiştir. Obama destekçisi olan liberal kesim de, başkanın beklentileri karşılayamadığını ve Bush döneminin tersi bir politikanın tam anlamıyla sağlanamadığını belirtmişlerdir. Obama'nın göreve gelmesinin ardından, Afganistan'a takviye asker göndermesi, Pakistan'a insansız hava araçlarıyla saldırı düzenlemesi ve 2 Mayıs 2011'de Usame bin Ladin'in mahkemeye çıkarılmadan infaz edilmesi, bu düşüncelerin oluşmasının temel sebepleridir. Bu süreçte bazı analistler, ABD'nin geleneksel Ortadoğu politikasının düşük oranda farklılık göstermesi ve değişimden çok mevcut durumun ve devamlılığın öne çıkması noktasında, Obama tarafından verilen vaatlerin gerçekleştirilemediğinin altını çizmişlerdir. Bunlara ek olarak, Rusya'yla "reset" politikasının, 2014 senesinin bahar döneminde yaşanan Kırım/Ukrayna krizi esnasında çökmesiyle, Suriye hususunda kimyasal silahlar konusundaki sınırların aşılmasına rağmen sergilenen pasif tutumlar da ilave edilebilir (Kanat, 2014:7-8).

Obama'nın ilk başkanlık döneminde ABD'nin; İsrail-Filistin barış sürecini canlandırma girişimleri, ABD'nin İslam Dünyasıyla ilişkilerinin tamir edilmesi ve ABD'nin dünyadaki itibarını artırma çabaları başarılı olamamıştır. İlk başkanlık döneminde, Ortadoğu'daki olaylara yön vererek proaktif olmak yerine, yaşanan krizlere tepki vermekle yetinilen bir siyaset izlenmiştir. Bu çerçevede, İran'ın nükleer programını sekteye uğratmak adına yaptırımlar uygulanmış; sokak gösterilerine destek vermek adına, uzun süredir desteklenen otoriter iktidarlara reform çağrısı yapılmıştır. Öte yandan ABD, Irak ve Afganistan'dan askerleri çekerek, yabancı ülkelere yeni askeri müdahalelere mümkün olduğu kadar yanaşmamıştır.

Hillary Clinton'un Dışişleri Bakanı olduğu Obama'nın ilk başkanlık döneminde, Ortadoğu'daki askeri varlıkta azalmaya gidilmiş ve ABD'nin önceliği Asya olmuştur (Clinton, 2011:11). Japonya ve Güney Kore ile "Serbest Ticaret Anlaşması" girişimlerinin yanı sıra, Asya-Pasifik bölgesindeki krizlere müdahil olmaya başlanılmıştır. Çin ve Filipinler arasındaki Spratly Adaları konusundaki anlaşmazlık esnasında, Güney Çin Denizi'ndeki problemlerin çözülmesinin, ABD'nin ulusal çıkarı açısından önemli olduğu dile getirilmiştir (Pomfret, 2010). Ayrıca, Bush döneminde başlatılan Afrika açılımı, 3D adı verilen (diplomasi, demokrasi ve kalkınma) adlı

.

yaklaşımla devam ettirilmiştir. Bu dönemde, Burkino Faso merkezli oluşturulan istihbarat ve drone üsleri ile kıtada yeni girişimlerde bulunulmuştur (Whitlock, 2012). Çin'in, Afrika kaynaklarını ele geçirmeye başlaması ise ABD'yi birtakım hamlelerde bulunmaya itmiş olup, bu kapsamda Clinton, sık sık kıtaya ziyaretlerde bulunmuş ve Afrikalı uzmanlar, yönetimde önemli pozisyonlara getirilmiştir.

Başkan Obama'nın, seçim kampanyalarında, "yenilenme" ve "değişim" sloganlarına sıklıkla yer vererek, müzakere, kamu diplomasisi ve diyalog gibi Başkan Bush tarafından neredeyse hiç itibar edilmeyen teknikler ile dış politikayı yöneteceğini söylemesi, ABD'nin müttefikleri ve ortakları ile beraber hareket etmeye yönelik çok yönlü bir söylemde bulunması ve askeri müdahale yerine sert olmayan güç elemanlarına dayanan bir çizgide ilerleyeceğini belirtmesi, başarısızlıklarla dolu olan Bush döneminden sonra yeni bir döneme girileceğinin işaretleri olmuştur (BÜSAM, 2009:3-4).

Obama'nın ilk başkanlık döneminde, Amerikan halkının savaş karşıtı tutumu nedeniyle, dış politika konuları geri planda bırakılmaya çalışılmıştır. Örneğin; Pew Research'un, 2012 yaptığı bir araştırmaya göre, ABD halkı dış politikayı, iç politika ve ekonomi konularından sonra 8. sırada konumlandırmıştı. Ancak, 2011 Arap Baharı ve Suriye Krizi, ABD'yi ister istemez bölgeye çekmiştir. Tunus ve Mısır'daki gösterilerde göstericilerden yana tavır sergilenmiş, NATO şemsiyesi altında düzenlenen Libya operasyonuna destek verilmiş ve Suriye Krizi'nde, başlarda hareketsiz kalınsa da ilerleyen yıllarda operasyonlar düzenlenmiştir (Pew Research Center, For Voters, 24.09. 2012).

2012 seçimleri yaklaşırken Obama, İsrail konusunda, Cumhuriyetçilerin eleştirilerine maruz kalmıştır. İsrail Başbakanı Netanyahu' ya karşı takındığı tutum ve ilk başkanlık döneminde İsrail'e resmi ziyarette bulunmamış olması çok eleştirilen Obama, İran konusunda da taviz vermekle suçlanmıştır. Obama bu eleştirilere karşı; İsrail'e yapılan yardımın artırıldığını ve İran'a karşı her seçeneğin masada olduğunu dile getirmiştir. Seçim öncesi dış politikada izlenen pasif tutum yerine, Libya'da

.

gerçekleşen ABD Elçiliği saldırısı olayından sonra, proaktif ve müdahaleci bir tutum sergilenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kanat, 2014:11).

Seçimlerin hemen ardından, Obama'nın, Burma, Kamboçya ve Tayland ziyaretlerine çıkması, yeni dönemde önceliğin yine Asya'da olacağının işaretini vermiş, 'Asya Pivotu' olarak adlandırılan bu politika kapsamında yapılan bu ziyaretler, Asya'ya yönelik kapsamlı bir dış politika izlenmeye devam edileceğini göstermiştir (UPI, 15.11.2012). Suriye konusunda daha aktif bir politika izlenmesi beklenen Obama, beklentileri boşa çıkararak, uzun bir süre savaşa müdahil olmamıştır. Nitekim dış politikadan sorumlu ekibe seçtiği, Chuck Hagel ve John Kerry, genel olarak dış müdahale ve askeri güç kullanımına sıcak bakmayan kimselerdi. Suriye konusunda, sonuna kadar diplomatik ve siyasi araçlarla çözüm arayışını benimsemişlerdi (Black, 2013). Yemin töreninden sonra Obama, İsrail, Filistin ve Ürdün'e, Kerry ile beraber bir ziyarette bulunmuştu. Bu ziyaret, İsrail ile bozulan ilişkileri düzeltme adına olumlu bir girişim olarak algılanmıştır. Obama'nın son dönem başkanlığında, Dışişleri Bakanlığı görevine getirdiği John Kerry ise bir süre daha İsrail'de kalarak, ileride muhtemel bir müzakere sürecinin başlayacağının işaretini vermiştir (Martinez, 2013). Obama'nın İsrail gezisi esnasında konuşulan önemli bir konu ise Netanyahu'nun, Türkiye'den, Mavi Marmara konusunda özür dilemesi için ikna edilmesiydi. Nitekim Netanyahu, Obama İsrail'den ayrılmadan önce, Başbakan Erdoğan'ı arayarak özürlerini iletmiştir. Böylece, Türkiye'nin, İsrail ile ilişkilerin düzelmesi için öne sürdüğü üç şarttan birisi karşılanmış oluyordu. Diğer şartlar; tazminat ödenmesi ve Gazze'ye yönelik ambargonun kaldırılması idi (BBC, 22.03.2013). Obama, geçmişteki başkanlar arasında, görev yaptığı dönemde, İsrail yönetimine karşı en fazla mesafeli duran başkan olmuştur. Bu duruşuna rağmen İsraillilerin Gazze saldırısı, Filistinlilere karşı tutumu ve Mavi Marmara saldırısına gereken tepkiyi de gösterememiştir (Aljazeera, 21.11.2014). Bu arada Suriye konusu, Obama'nın İsrail ziyaretinden sonra yeniden alevlenmiştir. 2012 yılının ağustos ayında, Esad rejiminin kimyasal silah kullandığına dair haberlerin çıkması üzerine Obama, bunun ABD için "kırmızı çizgi" olacağını açıklamış; Aralık 2012 yılında, kimyasal silahlar kullanıldığına dair iddialar yeniden ortaya çıkınca, Obama aynı sözleri tekrarlamıştır (Kanat, 2014:13).

.

ABD, Ortadoğu'ya tekrar yönelmesine rağmen, Asya'ya sürdürdüğü stratejiyi devam ettirdi. 2013 yılı mayıs ayında, Burma Cumhurbaşkanı Thein Sein, 1966 yılından beri ilk defa, ABD'yi ziyaret eden devlet başkanı oldu. Bu gezi, insan hakları gruplarının tepki göstermesine neden oldu. Çünkü; Burma'daki otoriter rejim, demokratik değerlerden uzak kalmaya ve Arakan'daki Müslümanlara baskı ve zulme devam ediyordu. Beyaz Saray ise bu ziyaretin Burma'da değişim için bir fırsat olduğunu ifade ederek, Burma'nın diğer bölge ülkelerine model bir ülke olma potansiyeline dikkat çekildi (MacAskill, 2013). Aynı yılın haziran ayında gerçekleşen Çin ve ABD zirvesi, birçok konunun masaya yatırılmasına olanak tanıdı. İlk önemli husus; Çin'in, Yuan'ın değerini düşük tutması ve telif hakları konusundaki çekincelerdi. Diğer bir husus ise; Güney ile Doğu Çin Denizi'nde, ABD'nin müttefikleri ve Çin arasındaki sınır anlaşmazlıklarıydı. Kuşkusuz en önemli konu, Kuzey Kore'nin, ABD'ye yönelik tehdit dolu çıkışlarıydı. ABD ve Çin arasındaki bu ve diğer sorunlar, düzenli olarak yapılan Stratejik ve Ekonomik İşbirliği toplantılarında ele alınmaya devam edilecekti (Kanat, 2014:19).

2.4. Türkiye - ABD İlişkileri

Amerikan-Türk ilişkileri, Osmanlı dönemine kadar uzanan bir süreçtir. Bu bağlamda oldukça köklü bir geçmiş bulunduğunu söylemek mümkündür. İki ülke arasındaki ilişki genel bir ifade ile bazı zamanlarda kırılma noktasına gelmiş olsa da bir süre içerisinde tekrar normal seyrine dönmüştür. Türkiye, tarih boyunca, ABD için benzersiz bir müttefik olmuştur. Türkiye'nin salt jeostratejik ve jeopolitik konumu bile onu benzersiz yapmaya yeterli olmaktadır. Yer aldığı coğrafya dolayısıyla Türkiye; Ortadoğu, Avrupa, Akdeniz, Asya, Karadeniz, Balkanlar ve Kafkasya ile bağlantılı bir ülkedir (Erol, 2009:323).

İki ülke arasındaki ilişkiler, Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından şekillenmeye başlamıştır. ABD, 19. Yüzyılda, Osmanlı döneminde Türkler ile ilişki kurma çalışmalarını başlatmıştır. Ülkeye birçok heyet gönderilmiş ancak, Türkiye'de, ABD elçiliği bulunmadığından ilişkiler İngiltere konsolosluğunun aracılığı

.

ile yürütülmüştür (Davutoğlu, 2008:338). ABD ilerleyen yıllarda kendi elçiliğini açmış ve Türklerle ilişkilerini geliştirmiştir. ABD ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Osmanlı himayesindeki Trablus, Tunus ve Cezayir beylikleriyle imzalanan antlaşmalar ile dolaylı olarak başlatılmış olup, ABD'nin, 1828 senesinde atanan ilk konsolosu David Offley' dir (Bostanoğlu, 2008:354).

I. Dünya Savaşı'nın ardından, Türkiye ve ABD arasındaki siyasi ilişkiler en üst seviyeye taşınmıştır. Bilindiği üzere o süreçte Osmanlı Devleti, İttifak devletleri yanında bulunduğundan yenik sayılmış ve içerisindeki bir grup insan, Amerikan Mandasının kurtuluş getireceğine inanmıştır. II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler tarihte hiç olmadığı kadar hızlı gelişmiştir. Harbin ardından sonra yaşanan yakınlaşmanın nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Sander, 2007:110);

- İki ülkede, savaşın arından, düzenini korumak için ortak bir tavır içerisine girmiştir.
- Sovyetler Birliği karşısında ortak bir savunma hattı oluşturmayı amaçlamışlardır. İki ülkenin de Sovyet tehdidi karşısında ortak endişeleri bulunmaktadır. Türkiye, NATO'ya da bu dönemde katılmıştır.
- İki ülke de komünizm ile mücadele etmeyi amaçlamıştır.
- Son neden ise bölgesel ve küresel çıkar çakışmalarıdır.

II. Dünya Savaşı sonrası ABD, SSCB tehdidine karşı, Türkiye'yi askeri ve ekonomik yardımlar ile desteklemiştir. Özellikle Truman Doktrini, Türkiye ekonomisini güçlü bir şekilde desteklemiştir. Karşılığında Türkiye, Soğuk Savaş esnasında, ABD için yararlı ve önemli bir partner olmuştur. Stalin'in, Boğazlar' da üs talep etmesi ve Doğu Anadolu'da toprak istemesi sonrasında Türkiye, ABD ve NATO'nun koruyucu şemsiyesi altına girmeyi hedeflemiştir (Ertem, 2009:379-382). Türkiye'nin kendini vazgeçilmez bir ortak olarak göstermesi için, hükümet tarafından Kore'ye asker gönderme kararının alınmasının akabinde, Genelkurmay Başkanlığı, 19-20 Eylül 1950'de, ilk olarak, Kore Savaşı'na 5090 askerini göndermiştir (Yaman, 2005:239). Türkiye, ilerleyen tarihlerde kafilelerle toplamda 14 936 askerden oluşan dört Tugay

.

göndermiştir. Türkiye, Kore Savaşı esnasında, 741 asker şehit, 2068 asker yaralı, 163 asker kayıp, 244 asker esir ve 298 asker ile çeşitli nedenlerle zayiat vermiştir (Fanning, 1993:18-19). Türkiye-ABD ilişkilerinin zirveye çıktığı an, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya dâhil edilmesiyle olmuştur. Bu çerçevede, 1952'de imzalanan "NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi" ile NATO'nun Türkiye'de askeri üslerinin kurulması ve askeri personel bulundurması kabul edilmiştir. Ardından 1954 yılında, ABD ve Türkiye arasında, "Türkiye'deki Amerikan Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ABD, Türkiye topraklarındaki hava üslerini kullanım hakkı ile bu üslerde asker ve silah konuşlandırma yetkisi elde etmiştir. ABD ve NATO'nun Türkiye'ye yönelmesinin sebebi, 1949'da SSCB'nin atom bombası denemesinin başarılı olmasıdır. Batı ile SSCB arasında yakın gelecekte konvansiyonel bir savaş ihtimalini güçlendiren bu gelişme sonrasında, SSCB'nin, Türkiye topraklarından stratejik bombardımana tutulması gereksiniminin doğması ile Türkiye'de üsler kurulması gereksinimi ortaya çıkmıştır (Bölme, 2012:56-60).

Türkiye'nin ABD'ye duyduğu güven, meydana gelen bazı olaylar nedeniyle sarsılmıştır. 1962'de yaşanan Küba Füze Krizi'nde ABD, Türkiye'nin güvenliğini göz ardı ederek, Türkiye'deki Jüpiter nükleer füzelerini geri çekmiştir. İkili ilişkileri daha da derinden etkileyen olay, 1964'de, ABD Başkanı Lyndon Johnson'un, Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı yalnız bırakabileceğini ifade ettiği mektup olmuştur. Kıbrıs'ta yaşanan krizde Türkiye'nin müdahale etmesi halinde, ABD'nin, SSCB'ye karşı Türkiye'yi savunmayacağını belirtmesi, Ankara'nın ABD ile ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu olayın ardından Ankara, güvenliğini tamamen ABD ile sağlamaması gerektiği dersini çıkarmıştır. ABD'ye karşı duyulan güvenin sarsıldığı diğer olay ise 1975'teki "Kıbrıs Harekâtı"ndan sonra, ABD'nin, Türkiye'ye yönelik uyguladığı ambargo olmuştur. Bu gibi olaylar neticesinde Türkiye, dış politikada alternatif arayışına girmiş ve güvenlik açısından ABD'ye olan bağımlılığını azaltmıştır (Larrabee, 2010:5-6).

Türkiye ile Amerika'nın 1980'li dönemlerdeki ilişkilerinin durumuna bakıldığında, Türkiye'nin uyguladığı politikalarda ve diplomaside giderek güçlendiğini ve nadir olarak da olsa bölgesel bir güç olarak tek taraflı adımlar attığını söylemek

.

mümkündür. Bu dönemlerde ülkedeki silah ambargosunun kaldırılmasından sonra yaşanan gelişmeler de bu hususta önem arz etmektedir. Amerika ve Türkiye arasında yapılmış en kapsamlı antlaşma olan 'Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması' (SEİA-DECA-), 29 Mart 1980 tarihinde imzalanmıştır (Erol, 2009:533).

Soğuk Savaş'ın bitmesinin akabinde, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması nedeniyle, ABD-Türkiye arasında ilişkilerin güvenlik boyutu yeniden ele alınmıştır. Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da ikili ilişkiler için yeni fırsatlar doğmuştur. Artık Batı'nın güney kanadı olmaktan çıkan Türkiye, yeni bir stratejik ortamda kendisini farklı coğrafyalar arasında köprü konumunda bulmuştur. Türkiye; tarihi ve kültürel bağlarına dayanarak, bu coğrafyada yeni hamlelerde bulunmuş ve artan stratejik önemi doğrultusunda hareket etmiştir (Larrabee, 2010:33).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte arka planda olan iç tehditler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Devlet dışı aktörlerin artması, bölgeselciliğin yükselmesi ve geniş ölçekli savaşlar yerine düşük yoğunluklu çatışmaların yaygınlaşması, Türkiye'de de, güvenlik tehditlerinin değişmesine yol açmıştır. Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ın kuzeyindeki güç boşluğundan faydalanan ve 1984 yılından beri Türkiye için sorun olan terör örgütü PKK, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Türkiye'ye yönelik en büyük tehdit oluşturmaya devam etmiştir (Aytaç, 2017:274).

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından, Türkiye'ye yönelik tehdidin kaynağı da değişmiştir. Artık kuzeydeki Sovyet tehdidi son bulurken; güneyde artan Kürt ayrılıkçı hareketi, Irak'taki mezhepsel çatışmanın Türkiye'ye olası etkileri ve nükleer silahlara sahip olmak isteyen İran ve Lübnan'da bulunan terörist gruplar, Türkiye'ye yönelen yeni tehditler olmuştur. Bu süreçte Türkiye, kendisine yönelen tehditlerin çoğunun kaynağı olan Ortadoğu'ya yönelmek durumunda kalmıştır. Türkiye, Güney ve Doğu Anadolu'daki Kürt ayrılıkçı hareketinin körüklenmemesi adına, İran ve Suriye başta olmak üzere, Ortadoğu ile barış ve istikrara dayalı politikalar izlemiştir. İlerleyen süreçte ABD'nin bölgeye yönelik izlediği strateji ile ters düşüldüğü anlar meydana gelmiştir (Ateş, 2008). Türkiye'nin, İran ile ekonomik ilişkilerini geliştirmesi

.

yönündeki hamleleri, İran'a karşı, 1990'lı yıllardan itibaren, "*ikili çevreleme*" (*dual-containment*) politikası yürüten ABD'ye ters düşmüş; Türkiye, İran'la yürüttüğü ekonomik ilişkilerinin yanı sıra, bölücü unsurlara karşı da müşterek harekatlar düzenlemiştir. Bu durum, ABD'nin tepkisine neden olmuştur (Molla, 2009:32).

Soğuk Savaş sonrası iki ülke arasındaki ilişkilerin güvenlik açısından testten geçtiği ilk olay, 1990-1991 Körfez Savaşı olmuştur. Birçok ABD'li yetkili, bu savaşı ABD - Türkiye işbirliğinin "*altın dönemi*" şeklinde adlandırırken, Türkiye açısından bambaşka bir algı oluşmuştur. Bunda, Türkiye'nin savaşta yaptığı katkılara karşılık, ABD'den beklediği beklentilerinin karşılanmaması rol oynamıştır. Bu savaşta Türkiye, "*Çöl Tilkisi Operasyonu*"na askeri ve diplomatik destek vermiş ve Irak'a karşı uygulanan tüm BM yaptırımlarına katılmıştır (Petrosyan, 2012:14-15).

ABD'nin, Türkiye'deki üsleri kullanmasını ve Türk askerinin Irak'a gönderilmesini öngören teklifin, 1 Mart 2003'te, TBMM'de reddedilmesi, ABD ve Türkiye ilişkilerini uzun süre olumsuz etkilemiştir. ABD'nin, Irak'ta 8 yıl süren askeri varlığı ise Türkiye için ciddi güvenlik sorunları yaratmıştır. Türkiye'nin, Afganistan'da sivil ve askeri düzeydeki katkıları ise 1 Mart tezkeresinin olumsuz etkilerini azaltmıştır (Korkmaz, 2016). Öte yandan Türkiye, bu sorunlara yönelik "yumuşak güç" stratejileri izlemeye başlamış ve bölgedeki devletlerle tarihi ve kültürel bağlara dikkat çekilerek, Türkiye'nin stratejik konumu güçlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye, yumuşak güç siyaseti çerçevesinde bölgesel bir aktör olarak Ortadoğu'daki konumunu güçlendirmeyi ve Arap dünyasıyla iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiştir (Özel, 2018). Ankara'nın uzun süredir ihmal ettiği İslam dünyasıyla iyi ilişkiler kurma çabası hem Bush hem de Obama yönetimi tarafından ABD'nin çıkarlarına uygun olduğu için desteklenmiştir. Bush yönetimi ve Obama yönetimi, Türkiye'yi İslam dünyası ve Batı arasında bir köprü olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle Obama döneminde, Irak'tan askerlerin geri çekilmesi sonucu bölgedeki etkisini sürdürmek isteyen ABD için Türkiye'nin önemi artmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkileri geliştikçe, İsrail ile ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Bu dönemde, İsrail ile yaşanan sorunların kaynağı Gazze'ye uygulanan abluka olmuştur. 2010 yılında yaşanan 'Mavi Marmara' olayı ise ilişkileri durma noktasına getirmiştir. İlişkilere zarar veren

.

diğer bir olay ise, BM Güvenlik Konseyi'nin, İran'a yönelik yaptırımlarına, Brezilya ile Türkiye'nin ret oyu vermesi olmuştur. Bu dönemde Batı medyasında, Türkiye'nin, NATO ve Batı dünyasından ayrılarak "ekseninin kaymaya başladığı" şeklinde yorumlar yapılmıştır (Niyego, 2013:60-61).

Bush döneminde Irak krizinden etkilenen ABD ve Türkiye ilişkileri açısından, 2010 yılının haziran ayında düzenlenen G-20 Zirvesi'nin bir dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. Bu zirve sırasında, Obama ve Erdoğan, karşılıklı güvene dayalı ilişkiler üzerinde, uzun ve kapsamlı bir görüşme yapmışlardır. Ardından, İran'dan yönelecek bir füze tehdidine karşı NATO, Türkiye topraklarının da dâhil olduğu bazı üye ülkelerde füze radar sistemleri yerleştirilmesi kararı almıştır. Bu süreçte Türkiye, birtakım çekincelerini üye ülkelere kabul ettirdikten sonra, radar sistemlerinin Malatya'daki NATO üssüne yerleştirilmesine razı olmuştur. Bu çekincelerden en önemlisi, söz konusu savunma sistemlerinin herhangi bir ülkeye yönelik olmadığı yönünde bir söylemin NATO tarafından benimsenmesiydi. Türkiye'nin NATO ile ilişkilerine önem verdiğini gösteren bu hamle, esasen yeni bölgesel gelişmeler karşısında Türkiye ve NATO'nun jeopolitik çıkarlarında giderek artan bir uyumluluğun bir sonucu olarak değerlendirilmiştir (Hafdell, 2012:3-4).

Bu çerçevede, Türkiye'nin ABD ile ilişkileri, Obama'nın ilk başkanlık döneminde, Arap Baharı çerçevesinde olumlu seyretmiştir. ABD, bölgedeki ülkelere Türkiye'nin model ülke olarak sunulmasını desteklemiş; Libya ve Mısır konularında örtüşen politikalar izlenmiştir. Aynı şekilde Esad'ın meşruiyetini yitirdiğine dair benzer açıklamalar yapılmıştır. Ancak, Suriye Krizi'nin derinleşmesiyle birlikte, iki tarafın görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sayıları giderek artan mülteciler, Türkiye'de 2013 yılının mayıs ayından itibaren başlayan terörist saldırılar ve Esad'ın kimyasal silah kullandığına dair Türkiye'nin elde ettiği kanıtlar, Türkiye'nin, daha aktif ve çözüme yönelik politikalar izlemesi için ABD'ye baskı yapmasına yol açmıştır. Başbakan Erdoğan'ın, 2013 yılı mayıs ayında, ABD'ye düzenlediği ziyarette, Türkiye'nin talepleri dile getirilmiştir. Erdoğan ve Obama görüşmesinde ikinci konu, ABD ve Avrupa Birliği arasında imzalanacak serbest ticaret anlaşması sonrası Türkiye'nin mağdur olmaması hususuydu. AB ile Gümrük Birliği anlaşması olan

.

Türkiye, ABD ile ayrı bir serbest ticaret anlaşması yapma talebini sunmuş ve taraflarca, bu anlaşmanın altyapısını hazırlamak üzere bir kurulması kararlaştırılmıştır (Kanat, 2014:16-17).

2013'ün yazında gerçekleşen Gezi olayları, iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Obama'nın yaptığı açıklamalar, Türk hükümetinin tepkisine yol açmıştır. Ardından Mısır'da demokratik yollarla seçilen Mursi'nin devrilip, Sisi'nin iktidara gelmesi, tarafların görüş ayrılığına neden olmuştur. Mursi'nin devrilmesini darbe olarak adlandırmayan ABD, Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. 2013'ün sonlarında Türkiye, hava savunma sistemi projesi için açtığı ihalede tercihini Çinli bir firmadan yana kullanınca, ABD'li yetkililer Türkiye'ye kaygılarını iletmiştir. Türkiye tarafından ise gerekçe olarak, ABD'li firmaların, Türkiye ile ortak üretime yanaşmamasını gösterilmiş ve ihalenin henüz sonuçlandırılmadığı ifade edilmiştir (SETAV, 2013).

2.4.1. Ortadoğu Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri

Türkiye, 2011 yılına kadar Ortadoğu'daki otoriter rejimlerin dönüştürülmesine yönelik herhangi bir söylemde bulunmaktan kaçınmıştır. Diğer bir deyişle bölgesel düzenin değişmesini hedefleyen bir yaklaşımı olmamıştır. Bölgedeki ülkeler gibi İslamcı bir anlayışı olmayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümeti, Ortadoğu ile ilişkileri Batı ile ilişkilerin alternatifi değil, onu güçlendiren bir unsur olarak görmüştür. Ortadoğu'da etkisi artan bir Türkiye'nin, Batılı ülkeler nezdinde prestiji ve stratejik konumunu artıracağı düşünülmüş ve bu doğrultuda Türkiye, bölge ülkelere kendisini demokratik değerlere bağlı, AB yolunda ilerleyen ve aynı zamanda nüfusunun tamamına yakını Müslüman olan modern bir ülke olarak tanıtmıştır. Sert güç unsuru yerine yumuşak gücü ön plana çıkaran Türkiye, bölge ülkeler nezdinde itibarını artıracak politikalar izlemiş ve bu çerçevede 'Arap Ligi ve İslam İşbirliği Teşkilatı' (İİT) gibi bölgesel örgütlerde aktif rol almıştır (Efegil, 2016:48-49). İran ile yapılan nükleer görüşmeler, Filistin meselesi ve Irak'taki gelişmelerde arabuluculuk rollerini üstlenmiştir. Suriye, Irak Kürt Yönetimi ve Hamas ile iyi ilişkiler kurulmuştur (Altunışık, 2013:75).

.

Komşu ülkeler ile çok boyutlu politika, ritmik diplomasi ve sıfır problem başlıkları ile yürütülen politikalar, Bush dönemindeki temel mantığı belirtmektedir. Bu politikaların Obama döneminde de devam ettirildiğini söylemek mümkündür (Güney, 2005:44). Bu bağlamda Türkiye, ABD bakımından oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Ortadoğu, bilhassa Soğuk Savaşla beraber ABD için çok daha değerli olmuştur. ABD'nin, bugün de bölgede çıkarları mevcuttur. Başkan Bush tarafından Ortadoğu'ya yönelik uygulanan politikalar ABD etkinliğine büyük zararlar vermiştir. Amerika'nın bu üslubunu sürdüremeyeceği kanısına varılmış, bundan dolayı Obama farklı bir üslup geliştirmiştir. Türkiye'nin Müslüman ülkelerle yakın ilişkileri bulunması, NATO üyesi olması, parlamenter demokrasiyi geliştirmiş olması, çevresinde önemli bir imaj yaratması, Batı ülkeleriyle mühim diyalogları bulunması ve AB'ye üyelik sürecinin halen devam etmesi, bu süreçte Türkiye'nin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Obama bu durumdan faydalanmayı amaçlamıştır. Bu yolla Ortadoğu'yu iyileştirebileceğini düşünmüştür. Bu da Amerika ve Türkiye'yi birbirine yakınlaştırmıştır (Yüksel E.,2011). Ayrıca dünyanın gözü önünde artan terör olaylarının yanı sıra, ABD tarafından herhangi bir resmi belgeye dayandırılmayan, bulundukları coğrafi konumları ve stratejik kaynakları kontrolü altına almak amacıyla, 11 Eylül saldırısından sonra gündeme gelen ve 23 ülkeyi *(Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye,* ***Türkiye****, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan)* kapsayan ülkelerle birlikte Türkiye "Büyük Ortadoğu Projesi"nin merkezinde bulunmaktadır (Işık, 2018). Kısaca Batı ülkeleri ve Avrupa arasında köprü konumunda olması nedeniyle, Türkiye, batının çıkarlarını koruyabilecek bir güce sahiptir. Türkiye'nin, Orta Asya ülkeleriyle akrabalık ilişkileri, Balkanlarla coğrafi yakınlığı ve bölgedeki en mühim askeri güce sahip olan ülke olması, ABD'li strateji uzmanlarınca, mühim bir stratejik ortak olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Yıldızoğlu, 2007:82).

Bu faktörlerin yanı sıra, Obama döneminde Türkiye'ye karşı izlenecek dış politika, başkanın yanındaki kadro tarafından da şekillenmiştir. Obama'nın kadrosunda yer alan yedi kişi arasında Türkiye'yi yakından tanıyan; Başkan Yardımcısı Joe Biden,

.

Senatör Hillary Clinton, CIA Başkanı Robert Gates ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Emekli General James Jones gibi dört isme yer verilmiştir. Bu dört kişilik ekibin, Türkiye'yi yakından tanımaları nedeniyle, Türkiye ile ilgili konularda tartışma zeminine sahip olmaları, Türkiye açısından aslında bir avantaj olmuştur. Biden, 2003-2006 yılları arasındaki ' 1 Mart Tezkeresi' ve 'Süleymaniye olayları nedeniyle gerilen ABD-Türkiye ilişkilerinin düzelmesinde etkili olmuş bir isimdir. Obama çekirdek kadrosuna BM Temsilcisi ekleyerek, iç ve dış siyasetinde diyaloga dayanan bir siyaset izleyeceğini göstermiştir (Yetkin, 2008). Bu da Obama'nın ilk başkanlık döneminde, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin gerçekçi ve problemlerden uzak yaklaşımlar ile şekillendirilmesini kolaylaştırmıştır. Ancak Obama'nın ikinci başkanlık döneminde kadrosunda yer alan Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın, Ermenistan, Kıbrıs ve Irak konularında Türkiye karşıtı politikaları desteklemesi bu dönemde Türkiye-ABD ilişkileri açısından olumsuz bir durum yaratmıştır (Hürriyet, 23.08.2008).

Obama, 2009'da Başkan olduğunda, Ortadoğu'da zor bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Irak'ta sonlandırılması gereken bir savaş, İsrail ve Filistin arasında canlandırması gereken bir barış süreci ve bölgede bozulmaya yüz tutmuş ilişkiler vardı. Öte yandan terörizm ve İran'ın nükleer programı gibi sorunlar mevcuttu. 2010'da başlayan 'Arap Baharı' süreci sonrası bölgede büyük dönüşümler ve sorunlar meydana gelecekti. Ortadoğu konusunda Obama ilk olarak, ABD dış politikasının, Ortadoğu'dan Asya'ya kaydırılması hedefini benimsediği için 2008 yılındaki finansal krizden dolayı Ortadoğu'da, askeri varlığı azaltma yoluna gitmiştir. 2009 yılı haziran ayında, Kahire'de yaptığı konuşmada, bölgede ABD varlığını azaltacağını ve ABD'nin bölgedeki popülerliğini artıracağını vaat etmiştir (New York Times, 04.06.2009). Nitekim Obama sözünde durmuş ve göreve başladığında, Irak'ta, 142 000 asker bulunurken, 2011 yılı aralık ayında hiç asker kalmamıştır. IŞİD'e müdahale için asker gönderildiği zaman ise sayı 5 000'i geçmemiştir. Libya'ya müdahale edildiğinde ise kara kuvvetleri gönderilmemiş, sadece hava saldırıları düzenlenmiştir (Jervis, 2017:33).

Obama döneminde, ABD'ni Ortadoğu'ya çeken ikinci konu, İsrail ve Filistin arasındaki barış sürecinde yapıcı ve ilerletici rol almak olmuştur. Kahire'deki konuşmasında Obama, "sürecin gerektirdiği ölçüde sonuca ulaşmak için gereken sabrı

.

şahsen göstereceğini" belirtmiştir (Landler, 2009). Obama'nın başkanlık dönemlerinde, üç defa uzun soluklu girişimde bulunulmuştur. İlki, Mart 2009 ile Eylül 2010 arasında olup, ikincisi Temmuz 2013 ve Nisan 2014 arasında gerçekleşmiştir. Üçüncüsü ise 2016 yılı başlangıcından, Obama'nın başkanlığının sona erdiği aya kadar devam etmiştir. Bu girişimler esnasında ABD, İsrail'in gerekli tavizleri vermesi için baskı yapmıştır. Özellikle Batı Şeria'daki inşaatların durdurulmasının barış sürecine katkı yapacağı belirtilmiştir. Ancak İsrail bu talepleri yerine getirmemiştir. (Jervis, 2017:36).

Washington'da 2009 yılı mayıs ayında, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ile görüşen Obama, İsrail'in devam eden yerleşim yeri inşaatını durdurmasını talep etmiştir. Netanyahu, bu talebe ancak Kasım ayında cevap vererek, on aylığına inşaatın durdurulacağını açıklamıştır. Ancak Netanyahu, zaman zaman verdiği söz ile çelişen açıklamalarda bulunmuştur. 2010 yılının sonbaharında, ABD, İsrail'in yerleşim yerleri inşaatını üç aylığına durdurmasına karşılık; gelişmiş savaş uçaklarının satışı, Filistin'in BM üyeliğine karşı oy kullanılması ve inşaatın durdurulması yönünde bir daha istekte bulunulmaması gibi vaatlerde bulunmuştur. Ancak, İsrail, kararından vazgeçmeyerek bu vaatleri reddetmiştir (Beinart, 2012). ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin, Temmuz 2013 ve Nisan 2014 arasındaki girişimi ise yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu girişimler esnasında İsrail, barış görüşmelerinin başlangıcında devam eden inşaatın dört katı kadar inşaat yapılması konusunda onay vermiştir. Nisan 2014'te görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, yeni bir Gazze Savaşı meydana gelmiştir (New York Times, 28.04.2014).

Dışişleri Bakanı Kerry'nin son girişimi 2016'nın başında olmuştur. Bu girişimin başlamasının nedeni, Netanyahu'nun, ABD'nin devam etmekte olan inşaatı kabul etmesi halinde Filistinlilere birtakım tavizler verileceğini açıklaması olmuştur. Ancak, İsrail, daha sonra bu açıklamalarını geri çekmiştir. Buna rağmen Kerry, teklifini sunarak; bölgesel barışın güvenli sınırlar, bir Filistin devleti, Filistinli mültecilerin sorunu için müzakere edilen bir çözüm, Kudüs sorununun çözümlenmesi ve Filistinli mülteci problemlerinin çözümünden geçtiğini açıklamıştır. Bu fikirlerin tartışılması için Kerry, Netanyahu, Mısırlı lider Sisi ve Kral Abdullah arasında gizli bir toplantı

.

düzenlendiği iddia edilmiştir. 2016 yılı şubat ayında yapılan toplantıda, herhangi bir karar üzerinde uzlaşılamamıştır (Ravid, 2017).

Obama yönetiminin dikkatini Ortadoğu'ya çeken üçüncü konu, Arap Baharı'nın ardından otoriter yönetimlerin devrilmesi olmuştur. Önceden protestoları tahmin edememiş olan ABD'nin, bu süreçteki tutumu ülkelere göre farklılık göstermiştir. Mısır ve Libya'daki protestolarda ise otoriter rejimlere karşı devrimciler desteklenmiştir. Ancak, otoriter iktidarların devrilmesi konusunda hızlı ve kararlı olan ABD, bu iktidarlar devrildikten sonra nasıl davranacağı konusunda tereddüt yaşamıştır (Jervis, 2017:39).

2011 yılı ocak ayında, Mısır'ın Tahir Meydanı'nda protestolar başladığı zaman, Obama'nın yakınındaki bazı isimler, Hüsnü Mübarek'e karşı tavır alınması konusunda temkinliydiler. Bunun nedeni, Mübarek'in uzunca bir süredir ABD'nin müttefiki olmasıydı. Genç ABD'li bürokratlar ise Mübarek'e karşı protestocuların desteklenmesi taraftarıydılar. Obama ise hızlı bir karar vererek protestolar başladıktan dört gün sonra, Mübarek'e, iktidarı bırakması çağrısında bulunarak şu sözleri söylemiştir "*Nizami bir dönüşüm manidar ve barışçıl bir şekilde gerçekleşmelidir ve şimdi başlamalıdır*." (Lizza, 2011). ABD'nin uzun süredir dost olarak gördüğü Mübarek'in devrilmesinden yana olmasında iki faktör öne çıkmaktadır. İlki, protestocuların galip geleceği öngörülerek yeni iktidar ile iyi ilişkiler tesis edilmesi hedeflenmiştir. İkinci olarak, ABD yanlısı olan ve ABD'den uzun yıllardır milyarlarca dolar askeri yardım alan Mısır ordusunun gelecekteki yönetimde söz sahibi olacağı doğru bir şekilde öngörülmüştür (Cooper, 2011).

Libya'da da protestolar başladıktan sonra ABD, yönetime karşı duruş sergileyerek, Muammer Kaddafi'ye görevi bırakma çağrısında bulunmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı Luis Moreno Ocampo, rejimin protestoculara yönelik işlediği suçlar için soruşturma başlattığını duyurmuştur (Aljazeera, 01.03.2011). Kaddafi'nin, Amerikan karşıtı tutumu nedeniyle, ABD'nin Kaddafi'yi çekilmeye zorlaması kimse için sürpriz olmamıştır. 2011 yılında, BM Güvenlik Konseyi'nin kararı

.

doğrultusunda, Libyalı vatandaşların korunması için düzenlenen hava saldırılarına ABD katkıda bulunmuştur.

Obama 2011 yılı mayıs ayında yaptığı bir konuşmada, Mısır ve Libya başta olmak üzere Ortadoğu'dan yaşanan rejim değişikliklerini memnuniyetle karşıladığını ifade ederek, bu gelişmelerin, ABD'nin değer ve çıkarlarını koruması için "tarihi fırsatlar" olduğunu belirtmiştir. Obama; Dünya Bankası ve IMF'nin Tunus ve Mısır ekonomilerini modernize etmesi için sağlayacağı finansmana katkıda bulunacağını, Mısır'ın bazı borçlarından feragat edileceğini ve bölgedeki ülkelerle ticaret ve yatırım ortaklıkları kurulacağını açıklamıştır (The White House, 19.05.2011).

2012 yılının ortalarında Müslüman Kardeşlerin parlamento seçimlerini kazanması ve Muhammed Mursi'nin iktidara gelmesi, ABD'nin ikilem yaşamasına neden olmuştur. İsrail ile Mısır arasındaki barış anlaşmasına karşı çıkan Müslüman Kardeşler, demokratik yollarla iktidara geldiği için ABD, karşıt bir tutum takınamamıştır. Nitekim darbe gerçekleştikten sonra ABD, Mısır'a bazı silahların satışını iptal etmiş ve önceden planlanmış olan askeri bir tatbikattan vazgeçmiştir. Ancak Obama, bu girişimi bir darbe olarak da nitelendirmemiştir. Bunun nedeni, Mısır ve İsrail arasındaki barış anlaşmasının zarar görmemesini istemesidir. Obama ilişkilerin normale dönmeyeceğini ifade etse de, ilerleyen yıllarda, Mısır ve ABD arasındaki ilişkiler normale dönmüştür. Mısır, ABD'den yıllık 1,3 milyar dolar yardım almaya devam etmiş ve askeri tatbikatlar sürdürülmüştür. 2014 yılı ağustos ayında Kerry, Mısır'a giderek, 2009'dan beri düzenlenmeyen stratejik diyalogu başlatmıştır (Hanna, 2015).

Libya'da ise daha kaotik bir durum ortaya çıkmıştır. 2012 yılı temmuz ayında seçimleri kazanan iktidar ülkede hâkimiyeti sağlayamamıştır. Silahlı milislerin, kimi zaman, yurtdışından sağladıkları yardımla hükümeti tanımamasının ardından 2015 yılının ortasında, Libya'da iki hükümet oluşmuştur. Aralık ayında BM'nin başlattığı girişim iki hükümetin birleşmesini sağlayamamıştır. ABD, 2012'nin ortasında seçimleri kazanan iktidar ile başlangıçta iyi ilişkiler tesis etmek istemişti. Ancak Libya'daki olaylar nedeniyle bu ülkede müdahil olmaktan vazgeçmiştir (Chollet; Fishman. 2015).

.

Arap Baharı sürecinde büyük değişim yaşayan bir diğer ülke Suriye olmuştur. Libya'dakine benzer şekilde protestocular üzerine ordu gönderilerek protestolar kanlı bir şekilde bastırılmıştır. ABD, Libya'dakinden farklı olarak herhangi bir müdahaleye uzun süre sıcak bakmamıştır. Ancak, Suriye'deki durum git gide daha da trajik bir hal almış ve 2016'nın sonunda 4.5 milyon mülteci, Suriye'den başka ülkelere sığınmıştır. ABD, Suriyelileri korumak için önerilen güvenli ve uçuşa yasak bölgelerin inşa edilmesi fikrine karşı çıkmıştır. ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Martin Dempsey, uçuşa yasak bölge kurulması halinde binlerce Amerikan askerinin bölgeye gönderileceğini, ABD uçaklarının düşürülebileceğini söylemiştir. Bu sebeplerden ötürü Obama uzun bir süre müdahale fikrine sıcak bakmamıştır (Jervis, 2017:44-45).

2012 başkanlık seçimlerinde, İran sorununa, başkan adayları tarafından sık sık değinilmiştir. Seçimlerde, Cumhuriyetçi aday Mitt Romney, Obama'yı pasiflikle suçlamış ve İran'ın nükleer silahları edinmesini engellemek için askeri müdahalenin masada olması gerektiğini savunmuştur. Temsilciler Meclisi'nde Cumhuriyetçiler çoğunluğu korumaya devam ettikleri için Obama, ikinci başkanlık döneminde İran konusunda baskı altında kalmıştır (Washington Post, 06.03.2012).

Obama'nın ilk başkanlık dönemindeki en önemli ve en çok çaba sarf edilen konu İran ile görüşmeler olmuştur. İran'a karşı yaptırımlar ve görüşmeler yoluyla iki kulvarda siyaset izlenmiştir. Petrol, bankacılık ve sigortacılık gibi sektörlerde uygulanan yaptırımlar nedeniyle, İran'ın dünya ile ticaret faaliyetleri büyük ölçüde durdurulmuştur. Yaptırımların ardından, İran'ın gelirinin % 85'ini kapsayan petrolün üretimi; 2009'da günde 4.2 milyon varil iken, 2013'te 2.6 milyon varile düşmüştür. Bu sebepten dolayı İran birçok petrol sahasını kapatmış ve İran riyali ciddi oranda değer kaybetmiştir (Ross; Jeffrey, 2013:7). Diğer bir alanda ise İran ile görüşmelere devam edilmiştir. Ancak, bu görüşmelerin meyvesini vermesi, 2013'ün sonlarına doğru olmuştur. İran ile anlaşmanın önündeki engeller uzun bir süre kaldırılamamıştır. ABD, İran'ın tüm uranyum zenginleştirme eylemlerine son vermesini isterken, İran nükleer enerji edinme hakkının olduğunu savunmaktaydı. Bu düğümün çözülmesine yol açacak gelişme 2013 yılı haziran ayında yaşanmıştır. ABD ile uzun süre görüşme taraftarı olan

.

ve ılımlı bir kişi olan Hasan Ruhani Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçilmesi ile iki ülke arasındaki olumsuz hava dağılmıştır. (Walt, 2013). Obama yönetimini, İran ile anlaşma konusunda teşvik edecek birtakım faktörler mevcuttu. İlk olarak Suriye Krizi'nde askeri güç yerine diplomasinin önem kazanması ve ülkede çatışan gruplar arasında yapıcı bir rol elde edilmesi için İran ile diyalogun sürmesi gerekmekteydi Cenevre'de yeniden başlayan P5+1 görüşmelerinde, 2013 yılı kasım ayında, İran sorununun kapsamlı çözümü için geçici bir anlaşma imzalanmış ve 6 ay yürürlükte kalması süresi belirlenmiştir. (turksam.org, 23.01.2014). İran ile yapılan anlaşmalar neticelerinde, kasım 2014'de bir müzakere daha yapılmış ve her iki devletin de istediklerini kısmen almışlardır. Başkan Obama ile Hamaney arasında yapılan müzakerelerin devam etmesi için karşılıklı iyi niyet açıklamaları yapılsa da ABD'nin, İran'a karşı yeni yaptırımları, iki ülkenin Dışişleri Bakanlarının girişimleri ve açıklamaları, güven sorununu da çıkmaza sokmuştur (Jane, 2017:281-283).

Türkiye'nin, Adalet ve Kalkınma Partisi' nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana, Ortadoğu politikasına bakıldığında, bölgenin en az Batı kadar, Türk dış politikasının önemli bir parçası olduğu bakış açısı hâkimdi. Daha önceki iktidarların ihmal ettiklerini düşündükleri Ortadoğu ve diğer İslam ülkeleri ile ilişkilerin derinleştirilmesi hedeflendi. Bu kapsamda Türkiye, komşularıyla barış ve güven ortamında 'sıfır sorunlu komşuluk' adı verilen bir politika izlemiştir. AK Parti, bu politika doğrultusunda, Ortadoğu ve diğer komşu ülkelerle, zamanla bölgesel ekonomik ve siyasi bütünleşmeye giden bir sürecin oluşmasını öngörmüştür. (Efegil, 2016:48). Bu süreçte bölgede barış ve istikrarın hâkim olarak demokratik reformların yaşanması arzu edilmektedir.

2.4.2. Doğu Avrupa Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri

SSCB dağılana kadar, ABD'nin Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri sınırlı olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından, Doğu Avrupa ülkelerinin Batı ile yakın ilişkiler kurması çok hızlı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda en önemli gelişme, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi olmuştur (Council on Foreing Relations, 02.04.2019).

.

NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesi yönündeki ilk teklif, bizzat 1993'ün nisan ayında, Washington'u ziyaret eden Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Cumhurbaşkanları tarafından yapılmıştır. Rus Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in uyarılarına rağmen, NATO'nun 1994 yılı ocak ayı zirvesinde, Doğu Avrupa ülkelerine açıkça genişleme isteği dillendirilmiştir. Bu süreci hızlandıran diğer bir etken ise Başkan Bill Clinton yönetiminin, Cumhuriyetçilerin NATO'nun Doğu Avrupa'daki ülkelere genişlemesi yönünde yaptığı baskıdır. Ayrıca, Doğu Avrupa kökenli ABD vatandaşları, Clinton'u destekleyen önemli bir kitleydi (Walker, 2015). 1995 yılı eylül ayında, NATO "genişleme çalışmasını" yayınladı ve bu belgeye göre üyeliğe başvuran Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, 1999'un başlarında örgüte dâhil edildi. 2004 ve 2009'daki genişleme dalgalarında ise NATO'ya; Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Estonya, Litvanya, Letonya, Arnavutluk ve Hırvatistan üye olmuştur (Kurecic, 2008:31).

NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve ABD başta olmak üzere batılı ülkelerin Doğu Avrupa ülkeleri ile yakın ilişkiler kurması Rusya'yı derinden rahatsız etmiştir. 2008'de yayınlanan Dış Politika Konsepti, Rusya'nın bölgede farklı bir güvenlik oluşumu meydana getireceğini belirttikten sonra, bu oluşum için engel olarak adlandırılan NATO'nun genişlemesine karşı çıkılacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'ya doğru genişlemesine karşı, Rusya sessiz kalmayacağını duyurmuştur. Ayrıca, NATO'nun kurmayı planladığı füze radar sisteminden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir (Haas, 2009).

Gerek NATO'nun gerek AB'nin, eski Sovyet ülkelerine doğru genişlemesine 2009'a kadar sessiz kalan Rusya, artık açıkça ve sert bir dille bu sınırın kendisine doğru yaklaşmasından rahatsız olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Nitekim Rusya'nın, 2008'de Gürcistan ve 2014'te Ukrayna'daki askeri müdahalelerin arkasında yatan sebep, bu ülkelerin NATO ve AB'ye yakınlaşma girişimleri olmuştur (Thalis, 2018). Rusya, bu ülkelere askeri müdahalelerde bulunarak bu ülkeleri istikrarsızlaştırmayı ve Batı'nın bu ülkelerin gerçekleştirmesini istediği reformların önüne geçmeyi amaçlamıştır. Bu ülkelerin toprak bütünlüklerini sağlayamamış olmaları, Batı

.

doğrultusunda reform yapmalarını engelleyecek ve Rusya'nın güdümünde kalmaya devam etmelerine yol açacaktır.

Ukrayna Krizi'nin fitilini ateşleyen olay, Rusya'nın baskıları sonucunda dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in, 2013'ün sonbaharında, Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmesi ve ardından ülke çapında düzenlenen hükümet karşıtı gösteriler olmuştur. Protestolar sonucunda Yanukoviç iktidarı devrilmiş ve Batı yanlısı bir hükümet kurulmuştur. Rus yanlısı hükümet devrildikten sonra Ukrayna özel kuvvet polisi feshedilmiş ve Rusça resmi dil olmaktan çıkarılmıştır. Ülkede kısa süreli olarak tansiyon düşmüştü ancak daha sonra Ukrayna'nın güneyinde ve doğusunda ve ayrıca Kırım'da başlayan ayrılıkçı hareketler ile Ukrayna'da yeni bir istikrarsızlık başlamış oldu. Rusya, iktidara gelen Batı yanlısı hükümeti tanımadı ve 25 Mayıs'taki erken Cumhurbaşkanlığı seçimini meşru görmedi. Ardından Rusya, Yanukoviç döneminde yapılan kredi ve indirimli doğalgaz anlaşmasını feshetti. Rusya'nın gerilimi tırmandırmaya yönelik ilk adımı ise Kırım'daki protestolara tam destek vermesi oldu. 2014 yılı şubat ayında, üniformalı ve silahlı kişiler, Kırım Parlamentosu'nu ve Başbakanlık binası ele geçirdiler. Kırım Parlamentosu, sadece Rus kökenli milletvekillerinin olduğu bir oturumda, Rus Birliği Partisi Başkanı Sergey Aksenov'u başbakan seçti ve 16 Mart'ta referandum yapılması kararı alındı. 16 Mart'taki referandumda, Rusya'ya katılma önerisi halka sunuldu. Batı tarafından sonuçları meşru görülmeyen referandum sonucunda, Kırım bağımsızlığını ilan etti. Ardından Rusya, Kırım ve Sivastopol'deki bağımsızlık referandumlarını tanımıştır (Avcı, 2016:81-82).

Irak ve Afganistan savaşlarını bitirmeye karar veren ve savunma bütçesinde sınırlandırmaya gitme kararı alan ABD'nin, Ukrayna'ya askeri müdahalesi söz konusu olmamıştır. Obama doktrini çerçevesinde askeri müdahalelere sıcak bakmayan ABD, Ukrayna krizi süresince askeri müdahaleye varmayan yaptırımlar uygulamakla yetinmiştir. Obama yönetimi dünyanın her tarafındaki krizlere ABD'nin müdahale etmesi yaklaşımından uzaklaşmış ve daha ziyade Asya-Pasifik bölgesine dikkatlerini yoğunlaştırmıştır. Ayrıca, Ukrayna'nın, ABD açısından stratejik önemi, Rusya için Ukrayna'nın önemine kıyasla fazla değildir. ABD, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki

.

nüfusunu üstü kapalı bir şekilde normal karşılamaktadır. Krize ABD'nin cevabı; diplomatik girişimlerde bulunmak, Rusya aleyhinde kamuoyu oluşturmak ve çeşitli yaptırımlar uygulayarak Rusya'nın hızını kesmek ve uluslararası kamuoyunu Rusya'ya karşı birleştirmek olmuştur (Özdal; Özertem; Has; Yeğin, 2014:17).

Türkiye'nin, SSCB'nin dağılmasından itibaren Ukrayna ile ilişkileri, diğer eski SSCB devletleri ile yürütülen ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. Rus yanlısı ve bölünmüş bir Ukrayna'nın, Türkiye'nin Karadeniz'deki çıkarları açısından dezavantajları bulunmaktadır. Bu nedenle, jeopolitik ve stratejik açıdan Batı ile ilişkileri iyi olan bir Ukrayna, Türkiye'nin güvenliği ve bölgedeki stratejik çıkarları açısından önemlidir (Sandıklı; İsmayilov, 2015:27-28).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçıları desteklemesi, bölgede yaşayan akraba topluluklar nedeniyle Türkiye'nin kabul etmeyeceği gelişmelerdi. Türkiye, Kırım'ın ilhakını tanımamış ve Kırım Tatarlarına destek vermiştir. Süreçten duyduğu rahatsızlığını açıklayan Türkiye, bir yandan da Rusya ile ekonomi ve enerji alanında iş birliğini sürdürmüştür (Koçak, 2015:26). Kırım'ın ilhakı, hem Rusya'nın kazandığı jeopolitik üstünlük hem de Kırım'da Tatarların yaşamasından dolayı Türkiye'nin aleyhine olmuştur. Stalin zamanında vatanlarından sürgüne gönderilen Tatarlar, daha sonra Kırım'a geri dönmüşlerdir. Ukrayna yönetimi altında baskılardan kurtulmuşlarsa da, Rusya'nın ilhak etmesi sonrası, Kırım'dan binlerce Tatar tekrar yurtlarını terk etmişlerdir (Unian, 2015). Bu süreçte Kırım Tatar Millet Meclisi (KTMM) kapatılmış ve Refat Çubarov ile Mustafa Kırımoğlu'nun, Kırım'a girişleri yasaklanmıştır. Türkiye, Kırım'ın ilhakından beri birçok kez itiraz ve endişelerini dile getirmiş, ancak Rusya, Kırım Tatarlarına yönelik tutumunda değişikliğe gitmemiştir. Öte yandan Türkiye, Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara katılmayarak gıda ve tarım ürünleri ihracatını artırmak için adımlar atmıştır. Ancak, bu süreçte rublenin değer kaybetmesi ve Rusya'nın yaptırımlara karşı aldığı önlemler nedeniyle, Türkiye'nin Rusya'ya 2015 yılının ilk yarısında yaptığı ihracatta ciddi bir düşüş meydana gelmiştir (haberturk.com, 08.05.2015).

.

Grafik 3: Türk Akımı Projesi. Kaynak: (ntv.com, 2016).

AB ile Rusya'nın ilişkilerinin gerilmesinin ardından, Rus gazını Bulgaristan üzerinden AB'ye taşıması planlanan Güney Akım projesi iptal edilmiştir. Rusya alternatif olarak Türkiye ile Türk Akımı projesini başlatmıştır. 2014 yılı aralık ayında Erdoğan ile görüşen Rus Devlet Başkanı Putin, Rus gazını, Yunanistan ve Makedonya üzerinden Avrupa'ya taşıyacak olan projeyi kamuoyuna tanıtmıştır. Bu proje ile Rusya, AB pazarlarına olan bağlılığını azaltmayı hedeflerken, Türkiye ise enerji kaynaklarının sayısını artırmış olacaktır (Koçak, 2015:27). Projeye göre doğalgaz boru hattı; Kırklareli Vize ilçesi Kıyıköy'den Türkiye'ye girip, İpsala'dan Yunanistan'a çıkacaktır. Boru hattı eski Güney Akım projesinden devam ettirilerek, 660 km uzunluğunda olacaktır. Rusya'nın Avrupa'ya doğalgaz ihracatının % 80'i Ukrayna topraklarından geçmektedir. Ancak 'Türk Akımı'nın Güney Akım'ın yerini alması, Türkiye'nin Avrupa'ya gaz taşınmasında enerji koridoru olmasına yol açmıştır. Rusya ise 2030 yılına kadar, Avrupa'nın gaz ihtiyacının % 25-30'unu karşılamayı hedeflemektedir. Ukrayna'daki istikrarsızlık, doğalgaz ihtiyacının % 55-60'ını Rusya'dan sağlayan Türkiye için güvensizlik kaynağıdır. Türk Akımı bu açıdan Türkiye'nin yararına olacaktır (Özel, 2015:81-82).

.

2.4.3. NATO - AB Bağlamında Türkiye - ABD İlişkileri

Türkiye, kurulduğu 1949 yılından bu yana NATO'ya katılmayı amaçlamıştır. Bunun en önemli sebebi, Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdittir. Türkiye, Sovyetlerin 1925 yılında iki ülke arasında imzalanan "Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Anlaşması" nı iptal ettiğini açıklaması üzerine, Türkiye, Sovyet tehdidini engellemek için değişik anlaşma girişimlerinde bulunmuştur. SSCB Dışişleri Bakanı Vyachelav Molotov ile Moskova Büyükelçisi Selim Sarper, bu açıklamadan iki ay sonra, yeni bir ikili işbirliği anlaşması yapılmak üzere bir araya gelerek Sovyetler Birliği'nin;

- Moskova Anlaşması ile çizilen Türk-Sovyet sınırının, SSCB lehine yeniden çizilerek Kars ve Ardahan'ın Sovyet topraklarına dâhil edilmesi,
- Türkiye'nin sorumluluğundaki boğazlarda SSCB'nin de söz sahibi olması ve böylece boğazlar üzerinde Sovyetlere ait "deniz ve kara üssü" kurulması,
- Montreux Sözleşmesi'nce belirlenen Boğazlar rejiminin yeniden gözden geçirilmesi talebi olmuştur. Ancak, Türkiye bu taleplere olumuz cevap vermiştir. (Ertem, 2010:266). Türkiye, Sovyetlerin 1945 senesindeki bu taleplerinin tekrardan yenilenebileceğini ve saldırı tehdidi altında kalabileceğini düşünmüş, bundan dolayı da İngiltere ve ABD'nin desteğine de ağırlık vererek güvenliğinin, yalnızca NATO'ya üyeliğinin kabulü ile sağlanacağına inanmıştır (Ekici; Baharçiçek, 2016:156). Türkiye'nin, NATO'ya katılmak istemesinin diğer sebepleriyse; Marshall Planı ile alınan askeri ve ekonomik desteklerin arttırılması, askeri maliyetlerini düşürmek istemesi, batılılaşma hedeflerine ulaşabilme ve demokrasisini garanti altına almaktır (Ekici; Baharçiçek, 2016:151). Bunları sağlamak için ilk olarak, 11 Mayıs 1950 tarihinde, ikinci olarak da, 1 Ağustos 1950 tarihinde, iki kez NATO'ya başvuru yapmış fakat iki başvuru da olumsuz cevaplanmıştır. Başvuruların reddinde Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesinin örgütte olumsuz etkiler yaratabileceği konusundaki ABD Genelkurmay Başkanlığı etkilidir. Amerikalı yetkililer, NATO'nun

.

yeteri kadar gelişmediğini düşünmekte ve Yunanistan ve Türkiye'nin katılımı sonucunda askeri taahhüt alanı genişleyeceği için, NATO'nun bu ülkelerin güvenliğini sağlamada yetersiz kalacağını öne sürmektedirler (McGhee, 1992:134-136). Türkiye, kendisine NATO üyeliğinin yerine sunulan "Akdeniz Paktı" oluşturma teklifini, gerçekleşmesinin güç olacağı ve tek yanlı bir taahhüt olacağı için kabul etmemiştir (Erhan, 2002:548).

Bu süreçte Türkiye, NATO'ya katılabilmek için Amerika Birleşik Devletleri'nin liderlik ettiği Batı Bloğunun düşüncelerini desteklediğini göstermenin, Batı Bloğundan güvenlik hususunda taahhüt alabilmesinin tek yolu olduğu düşüncesine kapılmıştır. Bu hususta fırsat, Kore Savaşı sayesinde elde edilmiştir. Kuzey Kore'nin, Güney Kore'ye savaş açmasının sonrasında, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan müdahale ve yardım çağrısını ABD'den sonra destekleyen ülke Türkiye olmuştur. Kendi güvenliğiyle ilgili herhangi bir tehdit yaratmamasına rağmen Türkiye, Kore Savaşına ilk kafilede yaklaşık 5 090 kişiden oluşan bir askeri birlik ile katılmıştır. Türkiye, NATO'ya ilk üyelik başvurusunu da 11 Mayıs 1950 senesinde yapmış ancak, Kore Savaşı'na asker desteği sağlaması sonrasında, 18 Şubat 1952'de, üyeliği onaylanmıştır. (Bostanoğlu, 2008:99).

Tablo 1: NATO'ya Üye Ülkeler, Kaynak: (aa.com, 03.04.2018).

.

Türkiye ve ABD ilişkilerinin NATO düzlemindeki boyutu 60 yıldır devam etmektedir. Soğuk Savaş süresince Türkiye, NATO'nun güney karakolu vazifesini üstlendiği için stratejik bir öneme sahip olmuştur. Ancak, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra, Türkiye'nin NATO için önemi eskisi kadar net tanımlanamamıştır. Bunda, NATO'nun kendisini yeni amaçlar doğrultusunda tanımlayarak yeni bir kimlik edinmesi de etkili olmuştur. Bunların yanında son dönemde Türkiye, NATO'dan yeteri kadar destek elde edemediğini düşünmektedir. ABD ise Trump'ın başkan seçilmesinden sonra, NATO'nun diğer üyelerine daha fazla sorumluluk yüklemek istemekte ve ittifakın uzun süredir tehdit olarak algıladığı Rusya'ya karşı ılımlı bir siyaset izlemektedir.

NATO'nun Türkiye için önemi, son dönemde Irak ve Suriye'deki krizler nedeniyle artmıştır. Her ne kadar ittifak Türkiye'ye desteklerini sunmuşsa da, bunlar Türkiye'nin kendini güvende hissetmesi için yeterli olmamıştır. 2012 yılında bir Türk jetinin düşürülmesi ve Suriye'den yer yerilerek Türk yerleşim birimlerinin hedef alınması nedeniyle; ABD, Almanya ve Hollanda, Türkiye'ye Patriot füzeleri yerleştirmiştir. Ancak 2016 yılında, ABD ve Almanya, füze sistemlerini geri çekmişlerdir. ABD'li yetkililer bu füzelerin İran ve Kuzey Kore'de kullanılacağını gerekçe göstermiştir (Schmitt, 2015).

Türkiye ve NATO ilişkilerinde ikinci bir sorun ise, NATO'nun rolü ve işlevinin son dönemde tekrar sorgulamaya açılmasıdır. Donald Trump'ın, ABD'de başkanlık koltuğuna oturduktan sonra, NATO'nun diğer üyelerinin savunma bütçelerini artırmalarını talep etmesi ve ABD'nin, NATO'nun yükünü kaldırmaya niyetli olmadığını açıklamasıdır. Ayrıca Trump'ın, Rusya'ya karşı olumlu tavrı ve Rusya ile işbirliği konusunda istekli olması, NATO'nun amaçlarının sorgulanmasına neden olmaktadır (Kanat, 2017:10-11).

Türkiye'nin AB üyeliği, ABD tarafından, 1990'lardan itibaren desteklenmiştir. Ancak günümüzde, Türkiye'nin AB üyeliğinin belirsizleşmesi üzerine, ABD çevrelerinde Türkiye'nin üyeliği konusu gündemden düşmüştür. Öte yandan Türkiye ve AB'nin mevcut engelleri aşarak tam üyelik üzerinde anlaşmaları, ABD'nin çıkarlarına

.

hizmet edecektir. Zira Türkiye ve AB'nin zaman zaman Ortadoğu başta olmak üzere, dış politikada, karşıt strateji benimsemeleri ABD açısından da sorun yaratmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin Avrupa-Atlantik topluluğunda yer alması ABD açısından önemini korumaktadır (Tocci, 2011:32). Tam üyeliğin dışında Türkiye'ye sunulacak bir alternatif, Türkiye'yi tatmin etmeyeceği için böyle bir senaryo ABD'nin çıkarları açısından da iyi sonuçlar barındırmamaktadır. ABD'nin 1990'lardan itibaren Türkiye'nin AB üyeliğini güçlü bir şekilde desteklemesinin sebebi, Türkiye'nin Atlantik topluluğunun bir parçası olmasını sağlamaktır. Böylece Türkiye, ABD ve Batı'nın dış politikada izlediği strateji ile uyumlu politikalar izleyecektir. Ayrıca Türkiye, AB'ye üye olmak için gerçekleştireceği reformlar ile büyük bir dönüşüm yaşayacaktır. AB'nin normatif gücüne sahip olmayan ABD için Türkiye'nin gerçekleştireceği reformlar bu açıdan önemlidir. Zira ABD, Obama döneminden itibaren açıkça dile getirildiği üzere, Ortadoğu'da Türkiye'yi model ülke olarak görmektedir (Tocci, 2014:11).

New York'ta meydana gelen 11 Eylül saldırısı sonrası ortam Türkiye-ABD ilişkilerinin yanı sıra Türkiye-AB ilişkilerini de etkilemiştir. Bu saldırıyı kınayan taraflar Afganistan'a, aynı komutanlığın altında görev alacak birlikler göndermiştir. Türkiye, NATO'nun "Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü" (ISAF) misyonu için lojistik destek sağlamış ve 1800 askeri personel göndermiştir (Doğan, 2010:368). Türkiye bu misyona ilk birlik gönderen ülkelerden birisi olmuştur ve 2002 yılı haziran ayında ISAF misyonunun komutanlığını üstlenmiştir (theguardian.com, 2011). Öte yandan Türkiye, ülkedeki El-Kaide unsurlarına yönelik adli tutuklamalar gerçekleştirerek, NATO'lu müttefiklerinin güvenini kazanmıştır. Başkan Bush, Türkiye'yi barışçı Müslümanların yaşadığı "model ülke" olarak tanımlayarak, İslam'a değil terörizme karşı mücadele edildiğini vurgulamıştır (Ergün, 2018:4). Bu saldırı sonrası Türkiye ve AB, güvenlik alanında işbirliğini artırmış ve politikalarını uyumlu hale getirmişlerdir. Ankara bu doğrultuda TSK üzerinde sivil otoritenin artırılması, Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) sivil yetkililerin sayısının artırılması, 1980'lerden beri Güneydoğu'da uygulanan sıkıyönetimin kaldırılması ve Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi'ne (DCAF) dâhil olunması gibi adımlar

.

atmıştır. Bunların karşılığında AB, 2002 yılı mayıs ayında, PKK'yı terörist organizasyon olarak tanımıştır (Barbak, 2015).

Terörizmi, Avrupa'nın mücadele etmesi gereken "en önemli tehdit" olarak adlandıran 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi (ESS) belgesinde, terörizme karşı çok taraflı işbirlikleri yapılmasının önemi vurgulanmıştır. 2004 yılında Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Müdürlüğü ile EUROPOL arasında "karşılıklı çıkarlara dayalı stratejik ve teknik bilginin paylaşılması" konusunda işbirliği anlaşması imzalandı. 2005'te AB'nin yayınladığı Terörizme Karşı Mücadele Stratejisi (CTS) belgesinde, Türkiye gibi ülkelerle istihbarat ve eğitim konularında işbirliği vurgulanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de 2003 yılında bir sinagog, HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğu'na gerçekleştirilen El - Kaide saldırıları; 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırıları ile beraber telaffuz edilmiştir (Ergün, 2018:5). Türkiye ve AB ile ABD arasındaki güvenlik işbirliği, 2006 yılında Filistin'de iktidara gelecek olan Hamas'ın Türkiye tarafından meşru hükümet olarak tanınmasına kadar sorunsuz devam etmiştir. 2003'te tüm teşkilatları ile beraber AB tarafından terörist grup olarak listelenen Hamas'ın Türkiye tarafından meşru görülmesi, güvenlik konusunda Türkiye ve AB'nin ayrışmaya başlamasına neden olmuştur.

Türkiye ve AB'nin güvenlik alanında işbirliğini gerektiren diğer önemli bir konu, 2003 yılında, ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra gündeme gelmiştir. Türkiye, Saddam Hüseyin 'den kaynaklanan olası bir saldırıya karşı, 11 Şubat 2003'te, NATO anlaşmasının 4. maddesine dayanarak güvenliğinin temin edilmesini talep etmiştir (economist.com, 2015). NATO'da üç hafta süren tartışmalar sonucunda Fransa, Almanya ve Belçika Türkiye'nin güvenliği için henüz önlem alınması gerektiren bir durum olmadığını ifade etmişlerdir (economist.com, 2003).

Saddam Hüseyin'in Türkiye'ye yönelik bir saldırısı meydana gelmese de Irak Savaşı bölücü terör örgütü PKK'nın yeniden güçlenmesine neden olacak bir ortam yaratmıştır. Irak'ın kuzeyindeki güç boşluğundan faydalanan bölücü terör örgütü PKK, Suriye'de 2003 yılında PYD ve İran'da 2004 yılında PJAK kollarını kurmuştur. Ardından 2004 yılında ateşkesi bozarak, Türkiye devletine karşı yoğun saldırılar

.

başlatmıştır. PKK tehdidinin yanı sıra, Türkiye'nin Irak Türkmenleri ve Kerkük'ün statüsü gibi endişeleri ortaya çıkmıştır. Bu gibi sorunlarda, Türkiye'nin hassasiyetlerinin AB ve NATO tarafından dikkate alınmadığı tecrübe edilmiştir. 2006 yılı eylül ayında NATO Savunma Koleji'nde, ABD'li askeri bir görevlinin, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illeri de kapsayan "Özgür Kürdistan" adında sözde yeni bir devletin yer aldığı "Yeni Ortadoğu" adında bir haritanın gösterilmesi, Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. (Ergün, 2018:6) Bu olayın ardından NATO ve üye devletler, Türkiye'yi yatıştırmaya çalışarak haritanın bir geçerliliğinin olmadığını ifade etmişlerdir (Hürriyet, 28.09.2006).

Son dönemde, NATO'nun Türk hükümeti ve kamuoyu nezdindeki güvenilirliği azalmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminin ardında NATO'nun olabileceği yönünde bir algı dahi oluşmuştur. Bu algının oluşmasında, darbe gecesi İncirlik Üssü'nden kalkan uçakların darbe girişiminde rol aldıklarına dair medyada çıkan haberlerin de etkisi olmuştur. Bu açıdan son dönemde, Türkiye ve NATO arasındaki ilişkilerde sorunlar yaşanmaktadır (Gürsoy; Toygür, 2018).

Türkiye'nin geçmişte NATO ile ilişkilerine bakıldığında benzer sorunlar yaşandığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye NATO'ya dâhil edilmeden önce Fransa ve İngiltere bu teklife karşı çıkmıştı. Bunun gerekçesi olarak NATO'nun sınırlarını Ortadoğu'ya genişletmenin, bu bölgedeki sorunların birliği etkileyeceği endişesiydi. Türkiye'nin, Ortadoğu'daki komşularıyla bir çatışmaya girme olasılığının NATO ve Varşova Paktı'nı karşı karşıya getirebileceğini dile getirmişlerdi. Bunun nedeni, SSCB'nin Ortadoğu'daki birçok ülkeyle yakın ilişkiler tesis etmesiydi. Bu çerçevede Kuzey Atlantik Anlaşması'nın 5 ve 6. maddesinde üye devletlerden herhangi birine yapılan saldırı, tüm üye devletlere yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceği ifade edilmektedir.

> *Madde 5. Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldın olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli*

.

görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldın ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.

Madde 6. *Maddesinde ise; Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar: - Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesine* ***(**)***, *Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı; - Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan, ya da Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı.*

Ancak, Batılı müttefikler, anlaşmanın verdiği bu teminatın, sadece SSCB tehdidi için geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, Türkiye'nin Ortadoğu'da Suriye veya İran ile yaşayabileceği sorunlarda, NATO'nun herhangi bir desteğinin olmayacağı dile getirilmiştir. Bu çerçevede NATO, Türkiye'den önceliğini kuzeydeki tehdide vermesini beklemiştir. Bu doğrultuda Türkiye Soğuk Savaş boyunca 25 adet tümenini Kafkaslarda konuşlandırmıştır. SSCB ise bunun karşılığında 300 000 askerini güney sınırında bulundurmuştur. Bu bağlamda NATO'nun beklentisi karşılanmış ve Türkiye SSCB tehdidini üstüne çekerek NATO'nun diğer üyelerine göreceli bir güvenlik sağlamıştır (Aktaran: Kibaroğlu, 2017: 9-10).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türkiye ve NATO üyeleri arasındaki fikir farklılıkları yeni konularda devam etmiştir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki hedefi, Doğu Almanya'dan başlayarak, Doğu Avrupa'daki ülkeleri, birliğe dâhil etmektir. Birliğinin sınırlarının Balkanlar, Kafkaslar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya doğru yakınlaşması söz konusu olacağı için bu bölgelerdeki sorunlara da çözüm üretilmesi hedeflenmiştir. Ancak, NATO üyeleri; Balkanlardaki Yugoslavya Krizi, Kafkaslarda Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki kriz ve Ortadoğu'da terörün yükselişine karşı aktif bir tutum sergilemeyerek, Türkiye ile beraber bu sorunlara ortak çözümler geliştirmemiştir. Ayrıca, AB'nin NATO'dan bağımsız bir savunma kabiliyeti

.

oluşturma yönünde attığı adımlar hem NATO hem de Türkiye açısından olumsuz bir gelişme olmuştur.

2.4.4. Türkiye - ABD Siyasi İlişkileri

Irak'ın işgalinden sonra Türkiye ve ABD, 2011 Eylül ayına kadar, Ortadoğu'da ciddi görüş ayrılıkları yaşamamıştır. Sadece İran'a uygulanan yaptırımlar, Filistin meselesi ve Hamas'a karşı tutum gibi konularda, iki ülkenin politikaları örtüşmemekteydi. Nükleer silahlardan arındırılmış bir Ortadoğu'yu savunan Türkiye, İran'ın nükleer enerji programını barışçıl olarak değerlendirerek, İsrail'in nükleer silahlara sahip olmasına dair endişelerini dile getirmiştir. ABD'nin, İran'a uyguladığı yaptırımlar karşısında Brezilya ile beraber hareket ederek, ABD'nin yaptırımlarının etkisini azaltmıştır. Ancak, yine de Eylül ayına kadar, ABD'de, Türkiye'nin dış politika anlayışının değiştiğine dair bir algı oluşmamıştır. Hatta iki ülke Arap Baharı sürecinde aynı tutumu benimseyerek demokratikleşme çabalarını olumlu karşılamıştır (Efegil, 2016:54).

2011 yılı Eylül ayından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmelere karşı farklı bir tutum sergilemeye başladığı göze çarpmaktadır. 2011 yılında Libya'ya askeri müdahaleye başlangıçta karşı çıksa da, Türk vatandaşların ülkeden tahliyesinin ardından Türkiye, askeri operasyona katılmıştır. Benzer şekilde Suriye'de de başlangıçta Beşar Esad'a reform çağrısı yapılmış ve muhalifler ile Esad arasında arabuluculuk rolü üstlenilmiş olsa da, ilerleyen süreçte, Esad'a karşı muhalifler her türlü yönden desteklenmiştir. Mısır'da da reformcuların yanında yer alınarak Mübarek yönetimi istifaya davet edilmiştir. Bu gibi nedenlerden ötürü, 2011 yılının sonbaharında Türkiye, ilk defa bölgedeki düzenin değişiminden yana tavır almaya başlamıştır. Esad'ın devrilmesi için Katar ve Suudi Arabistan ile birlikte muhaliflere her türlü yönden destek sağlanmıştır (Ayata, 2014:105-108).

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında yaşanan bu dönüşüm, Batı ülkelerinin Türkiye'yi eleştirmelerine neden olmuştur. Arap Baharı'nın başladığı yıla

.

kadar, Ortadoğu ülkelerine, Türkiye'yi model ülke olarak algılayan Batı ülkeleri, Türkiye'nin Ortadoğu'daki politikasında yaşanan değişimden rahatsız olmuştur. Bunun en belirgin örneklerinden biri, Mısır'da, 2013 yılı temmuz ayında, Sisi'nin yaptığı darbe sonrası, Türkiye ve Batı'nın farklı tavır almaları olmuştur. Müslüman Kardeşler ve Mursi ile yakın ilişkiler kuran AK Parti hükümeti, meşru hükümeti yıkmakla suçladığı Sisi'ye karşı, Batı'nın yeteri kadar tepki göstermemesini eleştirmiştir (Efegil, 2016:52-54).

Batı, bu dönemde Türkiye'yi "Yeni Osmanlıcılık" stratejisini benimsemekle ve Ortadoğu'da etkisini artırmaya yönelik politikalar izlemekle suçlamıştır. Buna karşılık dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bölgede Arap Baharı'na kadar mevcut olan ulus-devlet sisteminin, Batı'nın sömürgeci tarihinin bir sonucu olduğunu ve Batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet ettiğini savunmuştur. Bölgede yaşanan sorunların kaynağının Batılı ülkelerin tarihte bölgeyi kendi çıkarlarına göre dizayn etmeleri olduğunu dile getirmiştir. Bu düzenin bölge halklarının isteği doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğini savunan Davutoğlu, Türkiye'nin bu süreçte etkin bir rol alacağını savunmuştur (Efegil, 2016:51).

Türkiye, bu çerçevede Filistin davasını sahiplenerek, İsrail'e karşı sert dille eleştirilerde bulunmuştur. İsrail'i devlet terörü uygulamakla suçlayan Erdoğan'ın sözleri, İsrail hükümeti ve ABD'deki Yahudi cemaati tarafından "anti-semitizm" olarak nitelendirilmiştir. Türkiye, Batılı ülkelerin karşı çıkmasına rağmen 2006'da Filistin seçimlerini kazanan Hamas'ı meşru hükümet olarak tanımıştır (Park, 2015:588-594). Mısır'da Sisi yönetimine en sert eleştirileri yönelten Türkiye, Müslüman Kardeşlere tam destek vermiştir. Irak'ta ise dönemin başbakanı Nuri el-Maliki, Şii yanlısı politikalar izlemekle suçlanmış, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ilişkiler geliştirilmiş ve Irak'taki Sünni gruplara destek verilmiştir. Bu gibi politikalar Maliki'nin Türkiye'yi mezhep temelli politikalar izlemesine sebep olmuştur. Libya'da ise desteklenen muhalif grupların, Müslüman Kardeşler ile bağının olması nedeniyle Türkiye eleştirilmiştir. Batı'nın Türkiye'ye yönelik en ciddi eleştirileri, Suriye Krizi'nin derinleşmesinin ardından yöneltilmiştir (Park, 2015:587-588). Batı medyası, Türkiye'yi, Suriye'deki radikal İslami gruplara silah ve lojistik yardım sağlamakla suçlamıştır. Batılı medya

.

kuruluşları, Türkiye'nin Esad rejimini devirmek için gizlice destek verdiğini iddia etmiştir. Ankara ise söz konusu yardımların, Suriye'deki Türkmenlere gönderildiğinin altını çizerek iddiaları reddetmiştir (Reuters, 2015).

İki ülke arasında görüş farklılıklarının ortaya çıktığı ilk olay, Mısır'da Sisi'nin iktidara gelmesi olmuştur. Mısır ile yardım anlaşması olan ve darbeye tepki göstermeyen ABD'nin aksine Türkiye, en sert tepkiyi gösteren ülkelerden olmuştur (UPI, 05.07.2013). ABD ve Türkiye arasında görüş ayrılıkların derinleşmesi ise Suriye Krizi'nin ilerleyen yıllarında meydana gelmiştir. Türkiye'nin terörist grup olarak adlandırdığı YPG ve PYD'nin, ABD tarafından, IŞİD'e karşı desteklenmesi, iki ülke arasında bugün bile devam eden görüş ayrılığına neden olmuş, bu durum Türkiye tarafından kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir. İki ülke arasındaki Suriye konusundaki ikinci görüş ayrılığı ise Esad'ın geleceğine dair olmuştur. Türkiye "Esad'sız bir Suriye" konusunda fikrini hiç değiştirmezken, ABD bu fikirden vazgeçerek, önceliği IŞİD ile mücadeleye vermiştir. Bu bağlamda ABD, Türkiye'nin uçuşa yasak bölge ve uluslararası operasyon düzenleme fikirlerine destek vermemiştir (Itani; Stein, 2016:10-11).

Ortadoğu'da Türkiye ve ABD'nin yaşadığı görüş ayrılıkları, görünürdeki bu sebeplerden çok temeldeki bazı ilkelerdeki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Obama'nın ikinci başkanlık döneminde başlayan bu fikir ayrılığının temelinde, Türkiye'nin Ortadoğu'da yeni bir blok oluşturarak bölgesel liderliğe soyunma girişimi algısı yatmaktadır. Türkiye'nin, I. Dünya Savaşı sonrasında, Batılı ülkelerin çizdiği sınırları değiştirmeye yönelik girişimleri desteklediği algısı, ABD ve Batı ülkelerinde oluşmuştur. Türkiye'nin, Müslüman Kardeşler ve Katar ile beraber hareket ederek demokratikleşme girişimlerini desteklemesi ve ardından Suriye'deki muhalif grupları desteklemesi, Batı'daki bu algıyı güçlendirmiştir. Öte yandan ABD ve Batı, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında güvenlik perspektifini göz ardı etmektedir. Gerek Esad'a karşı alınan tavır gerekse YPG'ye karşı girişilen aktif mücadele, esasen Türkiye'nin güvenliğini sağlama girişimleri olmuştur (Efegil, 2016:56).

.

2.4.5. Türkiye - ABD Askeri İlişkileri

Türkiye ile ABD arasındaki askeri ilişkiler, Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından zayıflamıştır. Bunda Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasının etkisi olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'deki ABD askerlerinin sayısında ciddi oranda azalma olmuştur. 1980'lerde 15 000 civarı olan ABD'li asker sayısı günümüzde 2 000'e düşmüştür. İkili askeri ilişkilerin zayıflamasında diğer bir etken iki ülkenin farklı güvenlik önceliklerinin ortaya çıkmasıdır. Özellikle ABD'nin Irak işgali iki ülke arasındaki askeri işbirliği ve askeri anlaşmalara darbe vurmuştur. TBMM'nin 1 Mart tezkeresini reddetmesi, ABD'li yetkililerin Türkiye'yi sadık olmayan bir partner olarak görmesine yol açmış ve karşılığında, Türkiye'nin bölücü terör örgütlerine karşı mücadelesinde destek verilmemiştir. Ayrıca, Türkiye'nin 2003 yılı Ekim ayında, Irak'a 10 000 asker gönderme isteği, ABD tarafından kabul edilmemiştir. Öte yandan o dönem Irak'taki Kürtler, ABD tarafından dost ve güvenilir görülmekteyken, Türkiye tarafından güvenilmez olarak görülmekteydi. Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerdeki bu olumsuz seyir, dönemin başbakanı Erdoğan'ın, 2007 yılı Kasım ayında, ABD'ye yaptığı ziyaret ile değişmeye başlamıştır. Askeri işbirliği başta olmak üzere ikili ilişkilerde olumlu bir atmosfer yaratılmıştır (Larrabee, 2010: 80-81).

Irak'ın işgalinin ardından ilişkilerin gerginleşmesinden dolayı ABD'nin Türkiye'deki üslerini kullanımına birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. ABD'nin İncirlik Üssü'nü, Afganistan ve Irak'a personel ve malzeme taşıması için kullanmasına izin verilse de üste kalıcı olarak savaş uçağı bulundurmasına veya Ortadoğu ile İran Körfezi bölgesine savaş uçuşları yapılmasına izin verilmemiştir. Öte yandan, ABD'nin İncirlik Üssü'nü kullanması, iki ülke arasında imzalanan (SEIA) kapsamında da sınırlandırılmıştır (Bölme, 2007:86).

ABD'nin, Karadeniz'deki varlığını artırma girişimleri de Türkiye'nin muhalefeti ile karşılaşmıştır. 2004'te, Türk Donanması tarafından başlatılan Operasyon Karadeniz

.

Uyumu, NATO'nun Karadeniz'deki Active Endeavour Operasyonu ile zıt düşmüştür. Karadeniz'i bir "Türk Gölü" olarak adlandıran Ankara, ABD veya NATO'nun Karadeniz'deki varlığının artmasına karşı çıkmıştır. Rusya'nın buna tepki göstermesinin de Türkiye'nin bu tutumunda etkisi vardır. Türk yetkilileri, Karadeniz'in güvenliğinin kıyı ülkeleri tarafından sağlanması gerektiğini savunmuşlardır. Türk yetkililer, ABD veya NATO varlığının artırılması yerine; Rusya, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin dâhil olduğu Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu'nun kapasitesinin artırılması gerektiğini savunmaktadırlar (Turkish Daily News, 2008).

2.4.6. Türkiye - ABD Ekonomik İlişkileri

ABD'de, 1990'lı yıllarda yaşanan finansal sektörlerde uygulanan birtakım deregülasyonlar neticesinde, 1930'lardaki "Ekonomik Buhran" olarak tanımlanan krizden sonraki en büyük kriz 2008 yılında yaşanmıştır. Yaşanan bu finansal kriz, milyarlarca doların dünya piyasalarından kaybolmasına, bununla birlikte yüksek seviyede işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ortaya çıkan "Büyük Durgunluk" sürecinde Amerika'da, Mortgage piyasada 10.5 trilyon maddi kayıp yaşamış, bunun neticesinde de sekiz milyon civarındaki konuta bankalar icra ile el koymuşlardır (cnnturk.com. 12.09.2018). ABD ekonomisi, son çeyrekte % 8.1 civarında küçülme yaşamış, başkanlık seçimlerinin arifesinde gerçekleşen kriz nedeniyle seçmenlerin de başkan adaylarından ekonominin rayına oturtulması için beklentileri olmuştur. 1990'lardaki deregülasyona yönelik politikaların, 2008 krizine yol açtığını söyleyen Obama, ilk başkanlık döneminde ekonomik istikrar ve iyileşme için devlet müdahalesine dayalı agresif bir Keynezyen politika izlemiştir. Obama üç büyük uygulamayı devreye sokmuştur. İlk olarak, 19 bankanın ekonomik krize karşı dayanıklılığını ölçmek üzere stres testine sokulmasını istemiş, ikinci olarak, Uygun Fiyatlı Ev Modifikasyon Programı'nı [(Home Affordable Modification Program) (HAMP)] uygulayarak, 4 milyon Mortgage'linin kredileri yeniden düzenlemiştir (Aruleba, 2017).

.

Başkan Bush ile dönemin Başbakanı R.T. Erdoğan arasında, Beyaz Saray'da, 5 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilen, özellikle PKK konusunun ele alındığı görüşme, iki ülke ilişkilerinin güçlenmesinin de temelini atmıştır. Başkan Obama, başkanlık seçimi sürecinde, 4 Kasım'da başkan olmasına rağmen, henüz görevini devir almadığı bir zamanda, 14-15 Kasım 2008 tarihinde, Washington'da yapılan G-20 zirvesinde, Başbakan Erdoğan, Türkiye ile ABD arasındaki ticaret hacminin yetersizliğine vurgu yaparak, ticaret hacminin artırılmasını söylemiştir (SETAV, Nisan 2009:8-9). 2009'daki Amerikan İyileştirme ve Yeniden Yatırım Yasası ile yeni istihdam yaratılması; krizden etkilenenlere destek verilmesi, bilim, sağlık, ulaşım, çevresel koruma ve altyapı gibi konularda yatırım yapılması ve kamu bütçesinin düzene koyulması gibi eylemler içermekteydi. Obama'nın koyduğu bu yasanın maliyeti 787 milyar $'dı. Obama, bu konuda, "Amerikalıları, işlerine hızlı ve cesur bir şekilde kavuşturmalıyız ve bu plan tam olarak bunu yapmaya başlamıştır." demiştir. Obama'nın ilk döneminin sonunda bu gibi çabalar sonucunda işsizlik oranı % 8'e düşmüştür. Ancak, Obama'nın ilk dönemi sonunda, halkın ekonomi politikalarına desteği düşmüştür (Aruleba, 2017).

Başkan Obama, ilk başkanlık görevine gelmesi ile birlikte, 2009 Nisan ayında, denizaşırı olarak ilk ziyaretini Türkiye'ye yapmıştır. Bilindiği gibi bu görüşme o dönemde 'Model Ortaklık' olarak vurgulanmış ve iki ülkenin ekonomik, ticari ve yatırımlarının iyi bir seviyeye çıkarılması için ortak görüş ortaya konmuştur. Bu görüşe paralel olarak ilerleyen süreçte iki ülkenin ticareti düzenli olarak yükselme eğilimi göstermiştir. Aşağıdaki tablodaki verilere baktığımızda dış ticaret hacminin yıllara göre artışını görmekteyiz. 2009 yılında 11.8 milyar dolar olan dış ticaret hacmi, 2011 yılında 20.6 milyar dolara gelmiştir. Bununla birlikte 2009 yılında 3.2 milyar dolar ihracat yapmış olan Türkiye, ABD'ye 2011 yılında 4.6 milyar dolar ihracat yapmıştır (kuto. org.).

.

					(Milyon $)
YILLAR	**İHRACAT**	**İTHALAT**	**DIŞ TİCARET HACMİ**	**TOPLAM DIŞ TİCARET HACMİ**	**TOPLAM DIŞ TİCARET HACMİNDEKİ PAYI**
2008	4.300	11.976	16.276	333.991	% 4.87
2009	3.241	8.576	11.817	243.071	% 4.85
2010	3.763	12.319	16.082	299.427	% 5.37
2011	4.597	16.034	20.631	375.787	% 5.49

Tablo 2: ABD - Türkiye Dış Ticaret İstatistikleri. Kaynak: (TUİK, 2019).

Türkiye, Obama'nın birinci döneminde yakaladığı ekonomik istikrar sayesinde işsizlik oranında düşüş göstermiş ve ABD'li yatırımcılar açısından da cazip ülkeler içerisinde yer almıştır. 2011 yılı istatistiklerine göre Türkiye, ABD'ye ihracat yapan ülkeler içerisinde 8'inci sırada yer alırken, kendisi de ABD'den ithalat yapan ülkeler içerisinde 4'üncü sırada yerini almıştır. Bu sıralama yıllar arasında değişiklik göstermektedir. Sonuç olarak iki ülke arasındaki ekonomik ilişki, ticaret ile birlikte başlamış ve ilerleyen süreçte de Obama'nın ikinci kez başkan seçilmesi ile birlikte de devam etmiştir (TUİK, 2019).

				(Milyon $)
	YILLAR	**İHRACAT**	**İTHALAT**	**DIŞ TİCARET HACMİ**
OBAMA 1.DÖNEMİ	2008	4.300	11.976	16.276
	2009	3.241	8.576	11.817
	2010	3.763	12.319	16.082
	2011	4.597	16.034	20.631

Tablo 2.1: Obama 1. Dönemi ABD-Türkiye Ticaret Verileri. Kaynak: (TUİK, 2019).

.

				(Milyon $)
	YILLAR	**İHRACAT**	**İTHALAT**	**DIŞ TİCARET HACMİ**
OBAMA 2.DÖNEMİ	2012	5.604	14.130	19.734
	2013	5.640	12.596	18.236
	2014	6.341	12.727	19.068
	2015	6.395	11.141	17.536
	2016	6.623	10.867	17.490

Tablo 2.2: Obama 2.Dönemi ABD-Türkiye Ticaret Verileri. Kaynak: (TUİK, 2019).

ABD ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler, son 10 yılda kaydedilen bir takım önemli gelişmelere rağmen, tatmin edici düzeyde değildir. Başkan Obama'nın göreve ilk geldiğinde, 2008'de dünya çapında yaşanan ekonomik krizden sonra iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi; 2009'da 11.8 milyar dolar iken, 2017 yılında 20.6 milyar dolar olmuştur. İki ülke arasında yapılan karşılıklı doğrudan yatırımlarda ise hafif bir artış olmuştur. ABD'nin, Türkiye'ye yaptığı yatırımın, 2016'da 3.9 milyar dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür. ABD'nin diğer G-20 ülkelerine yaptığı doğrudan yatırım göz önüne aldığında, Türkiye'ye yaptığı yatırımın düşük olduğu ortaya çıkmaktadır (Office of United States Trade Representative, 2016).

Obama döneminin ticaret verileri incelendiğinde ABD ile ticaretimiz; 2009 yılında 3.2 milyar dolar olan ihracat, 2016 yılında 6.6 milyar dolar seviyesine çıkmış, 2017 yılında 8.6 milyar dolar iken bu rakam 2018 yılında 8.3 milyar dolar seviyesine kadar düşmüştür (TUİK, 2019). Bu da gösteriyor ki, ABD-Türkiye arasında yaşanan diplomatik ilişkiler, özellikle Suriye'ye askeri müdahalemiz, Rusya'nın da kendi çıkarları doğrultusunda yanımızda yer alması ikili ticaretimizi olumsuz yönde etkileyecek gibi görünmektedir.

.

Türkiye'den ABD'ye çoğunlukla demir-çelik ürünleri, otomotiv parçaları, bunların yanında tekstil, hazır giyim ürünleri, tarım, gıda, makine ve parçaları ihraç edilmektedir. Türkiye, Obama'nın ikinci başkanlığı döneminde, ithalatta azda olsa azalmalar yaşamış olmasına rağmen, son 2018 yılında bu rakamların yukarı çıktığını görmekteyiz. Türkiye demir-çelik ürünleri, hava taşıtları ve parçaları, uzay araçları, deniz araçları (özellikle yatlar), şeker pancarı, taş kömürü, serum, aşı, sağlık sektöründe kullanılan alet ve cihazlar, soya fasulyesi, kabuklu meyveler, altın, otomobil, bilgi işlem makineleri gibi kalemlerde ithalat yapmaktadır (gumruktv.com, 2017).

Ekonomik ilişkilerin yakın gelecekteki seyri üzerinde Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) etkisi olacaktır. ABD ve AB arasında serbest ticaret anlaşmasının çerçevesini oluşturan bu anlaşmanın müzakereleri sürmekte olup nihayete ermemiştir. AB ülkelerindeki tarım sübvansiyonları bu anlaşmanın önünde bir engeldir (Kanat, 2017:15). Son dönemde Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ile ABD Başkanı Trump arasında, 14 Ocak 2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesinde, her iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin iyi seviyeye getirilmesi için hem fikir olduklarına vurgu yapılmıştır. ABD ile Türkiye arasında gerçekleştirilen 20 milyar dolar civarındaki ticaret hacmi yetersiz olup, bunun yükseltilmesi için de iki ülke arasında 'Serbest Ticaret Anlaşması'nın hayata geçirilmesi gerekmektedir (cnnturk.com,17.01.2019).

ABD ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi adına savunma sanayi alanında yapılan iş birlikleri önemlidir. Bu kapsamda 2002'de, Türkiye'nin katıldığı F-35 projesi, iki ülke için büyük bir fırsat olmasına rağmen, son dönemde uçakların teslimatı hala gerçekleşmemiştir. 2018 yılının ortasında Trump, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 satın almasını bahane ederek, Türkiye'nin sipariş ettiği 116 uçağın teslimatının iptalini öngören yasa tasarısını onaylamıştır. Bu kararı, Türk yönetimi sert bir dille eleştirmiştir. ABD yönetiminin bu tavrına karşın, dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, "*F-35'lerin satışının iptal edilmesi kabul edilebilir değil, olursa Türkiye'den karşılığını alırlar*" demiştir (bbc.com, 13.08.2018). Türkiye'nin sert tavrı sonuç vermiş ve ABD Pentagon sözcüsü E.Pahon, bir açıklama yaparak, "*Türkiye'ye ait bir F-35 uçağının daha teslim edilerek Luke Hava Üssü'ne gönderildiğini ve diğerinin*

.

ise yarın gönderileceğini teyit ediyorum." demiştir. Ayrıca, yaklaşık olarak, eğitimleri 1-2 yıl arasında değişen Türk pilotlarının da eğitimlerine devam edeceklerini söylemiştir. Böylelikle, teslim alacağımız uçak sayısı da dörde yükselmiştir (avrupagazete. 04.04.2019). ABD yönetiminin bu tavrına karşın Türk yetkililer, alternatif projelere Türkiye'nin sıcak baktığını bir süredir dillendirmektedirler. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 2016'da Atlantik Konseyi'nde, Türkiye'nin "*teknoloji transferi ve yatırım konusunda iş birliği yapmaya hevesli*" ortaklar aradığını vurgulamıştır.

.

BÖLÜM III

Güvenlik Sorunu Bağlamında Türkiye-ABD İlişkilerinin Analizi

3.1. Türkiye'nin Güvenlik Kültürü

Güvenlik (security) kelimesinin kökenine bakıldığında Latince iki kelimenin birleşiminden oluştuğu görülmektedir. Se (-sız,-siz olumsuzluk eki) ve cura (dert) Latince kelimelerinden oluşarak gamsız anlamına gelmektedir. Öte yandan güvenlik sübjektif bir kavramdır. Her birey veya toplumun güvenlik algısı geçmişte ve tarihte yaşadığı deneyimlere göre şekillenmektedir. Bu açıdan güvenlik endişesi objektif nedenlerden kaynaklanabildiği gibi kurgulanmış da olabilir. Neyin güvenliğinin sağlanması gerektiği konusunda ise maddi varlıklar ve vücut bütünlüğünün yanında sahip olunan değerler de cevap olarak verilmektedir (T.C Adalet Bakanlığı:2).

Güvenlik kültürü; güvenliğin ülkeler tarafından nasıl tanımlandığı, tehdit algılamalarının nasıl meydana geldiği, kimin/neyin güvenliğinin kime/neye karşı sağlanması gerektiği gibi unsurlardan oluşur. Güvenlik kültürüne üç farklı açıdan bakan yaklaşımlar mevcuttur. Bu görüşler, güvenlik kültürünü sırasıyla; bağımsız değişken, bağımlı değişken ve ara değişken yani bağlam olarak ele almaktadır. Bağımsız değişken olarak ele alan yaklaşım, pozitivist bir bakış açısıyla sosyal bir gerçeklik olan güvenlik kültürünü ele alır. Ölçülebilen ve gözlemlenebilen unsurların güvenliğe dair davranışlara nasıl yol açtığını göstermeye çalışır. Bağımlı değişken olduğu anlayışına göre güvenlik kültürü, tarihsel süreç içinde insanlar ve toplumlar arası etkileşim sonucunda oluşur. Buna göre güvenlik kültürü sosyal bir yapı olup ölçülebilmesi ve gözlemlenebilmesi mümkün değildir. Gelecekte değişime uğrayabilir. Bu yaklaşım

.

ayrıca güvenliğin belli gruplara hizmet eden, sübjektif yapısı olduğuna da dikkat çeker. Bir ara değişken ve bağlam olarak kabul eden üçüncü yaklaşım, güvenlik kültürünün ne sebep ne de sonuç olduğunu, daha ziyade sebep sonuç ilişkisinin oluşmasında arka planı sunan bir bağlam olduğunu savunur (Oğuzlu, 2015:225-227).

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik kavramı ele alınırken; "kim ve hangi değerler için, hangi miktarda, hangi tehditlere karşı, ne tür araçlarla, ne pahasına, hangi zaman diliminde" gibi sorular yöneltilir (Baldwin, 1997:12-18). Disiplinde, güvenlik kavramı iki kamp tarafından farklı ele alınır. "Gelenekselciler" realist akımı benimsemiş olan teorisyenlerden oluşmuş olup Walt, Buzan, Weaver ve de Wilde gibi realist yazarlar bu akımı temsil etmektedirler. Sosyal ilişkilerin maddi etkenler tarafından şekillendiğini söyleyen bu yazarlar, güvenliğin de maddi etkenlerin bir sonucu olduğunu ve "objektif" bir şekilde ele alınabileceğini savunurlar. Bu açıdan bu akıma mensup olan yazarlar güvenliğin askeri boyutuna odaklanırlar ve "kuvvet kullanımı, kuvvet kullanma tehdidi ve kontrolü" gibi kavramlar üzerinde çalışırlar. Buzan'ın önde gelen temsilcilerinden olduğu "Çoğulcular", güvenlik kavramını genişletmiş ve derinleştirmişlerdir. Güvenlik kavramını askeri boyutla sınırlandırmayıp siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olarak genişletmişlerdir. Bu yazarlara göre sosyal ilişkiler ve güvenlik tehditleri birer sosyal yapıdırlar, sosyal bağlamlarından ayrı olarak alınamaz ve dolayısıyla objektif değillerdir (Sulovic, 2010:1-3).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk dış politikasında güvenlik perspektifinin önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Ülkelerin dış politikalarına yön veren faktörler ise uzun ve kısa dönemli ile, iç ve dış faktörler şeklinde literatürde sınıflandırılırlar. Uzun dönemli faktörlerin dış politikadaki etkisi süreklidir. Örneğin, bir ülkenin coğrafi konumu uzun vadeli faktördür. Kısa dönemli faktörler ise dış politikada belirli bir süre etkilidirler. Örneğin, karar alıcıların kişisel özellikleri veya iktidar partisinin ideolojisi kısa dönemli faktörlerdir. İç ve dış faktörlere ise sırasıyla ülkenin rejimi, halkın inanışları ve liderlerin şahsi özellikleri ile uluslararası sistemin yapısı ve bölgesel şartlar örnek verilebilir. Bir ülkenin güvenlik kültürü ise uzun dönemli iç faktördür. Ancak iktidardaki yöneticilerin güvenlik kültürünü farklı şekilde yorumlaması ise zaman zaman kısa dönemli bir faktör olmasına yol açabilmektedir.

.

Güvenlik kültürünün uzun dönemli olmasının nedeni; eğitim sistemi, aile ve ordu gibi kurumların nesilden nesile bu kültürü aktarmasıdır. Ülkenin tarihi, coğrafi özellikleri ve tehdit algılamaları ise güvenlik kültürünü oluştururlar. Askerlik yapan erkek vatandaşlara bu süreçte verilen eğitim güvenlik kültürünün aktarıldığı önemli bir aşamadır (Oğuzlu, 2015:223-224).

Türkiye'nin güvenlik kültürü tarihsel olarak üç etken tarafından şekillendirilmiştir. İlk olarak reel politik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri belirleyici bir etken olmuştur. 17. yüzyılın sonuna kadar taarruz, bu yüzyıldan sonra savunma şeklinde tezahür etmiştir. Karlofça Anlaşması'na kadar toprakları sürekli olarak genişleyen Osmanlı devleti, Karlofça Anlaşması'ndan sonra güç dengesi siyaseti izlemiştir. 19. Yüzyılda, ikinci sınıf devlet konumuna düşen Osmanlı'nın, bu yüzyılda Yunanistan ve Rusya ile yaşadığı tecrübelerin, ilerleyen 20. Yüzyılda, Türk yöneticilerinin bilinçaltına yerleşerek dış politika stratejisinde etkileri olmuştur. "Megali Idea" adı verilen irredentist siyaset ile Kurtuluş Savaşı'na kadar, Yunanistan sürekli topraklarını genişletmiştir. Yunan örneği; Ermeni, Sırp, Arap ve Kürt milletlerini cesaretlendirmiş ve Osmanlı'nın kayıplarını artırmıştır. Bu süreçte büyük toprak kayıpları yaşanmış ve kalabalık Türk nüfusu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan tecrübesi, bugün Kıbrıs ve Ege Adaları sorunlarında Yunanlılara karşı duyulan derin güvensizliğin kaynağıdır. Rusya ile 17. yüzyıldan itibaren yapılan on üç savaşın ardından yaşanılan kayıplar, iki ulus arasında ilerleyen yüzyıllarda derin güvensizlik kaynağı meydana getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetlere karşı Batı ile müttefik olunmasında bu güvensizliğin de etkisi olmuştur. İkinci olarak, 19. yüzyılda başlayan Batılılaşma süreci, ileride kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam eden bir olgu olmuştur. 18. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı, Avrupa'nın askeri teknolojisinde üstün olduğunu kabul etmiştir. Devlet örgütlenmesinde de Avrupa örnek alınmaya başlanmıştır. İçişleri ve devlet örgütlenmesinde yapılan reformlarla, Avrupa benzeri kurumlar inşa edilmiştir. Bu sayede yabancı devletlerin içişlerine karışması da engellenmek istenmiştir. Öte yandan Osmanlı'nın, 1856'da Kırım Savaşı'ndan sonra imzalanan Paris Anlaşması ile bir Avrupa devleti sayılması, Avrupalı değerlerin Osmanlı tarafından benimsenmesine yol açmıştır. 1876 ve 1908'de ilan edilen meşrutiyet yönetimi ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan Türk devletinin

.

cumhuriyeti ilan etmesi, devlet teşkilatlanmasında Batı'nın örnek alındığını göstermiştir (Karaosmanoğlu, 2000:200-209).

Osmanlı'nın son döneminde iktidarda olan İttihat ve Terakki'nin de Cumhuriyet'in kurucularının fikri yapısı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Hem Mustafa Kemal Atatürk hem de İttihat ve Terakki'nin benzer kaynaklarda dünya görüşlerini meydana getirdiği görülmektedir. İlk kaynak olarak Fransız kaynaklı pozitivizm ve Fransız devrimi sonucu oluşan Cumhuriyetçilik ve Aydınlanma Felsefesi öne çıkmaktadır. Diğer kaynakları ise Antik Yunan'daki Spartakist düşünceler ve Prusya'da 19. yüzyılda sanayi devriminin askeri teknolojideki gelişmelerin savaşa uyarlanması olan *Volk in Waffen* (silahlı halk) kavramıdır. Türkiye'de bu kavramın etkisi Millet-i Müsellaha yani "Silahlı Millet" kavramıyla tezahür etmiştir (T.C Adalet Bakanlığı:11).

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti, her ne kadar Batı'nın örnek alındığı reformları uygulasa da, Batı'ya karşı temkinli olmaya devam etmiştir. Lozan'da, Türk milliyetçiliği çerçevesinde elde edilen bağımsızlık, ilerleyen yıllarda daha da güçlü temellere oturtulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran yöneticiler, uzun bir süre Kurtuluş Savaşı'nın etkisinde kalarak güvensizlik hissinden kurtulamamış ve yabancı ülkelere kuşkuyla bakmıştır. Sadece yabancı ülkeler değil, toplum içindeki farklı unsurlar da potansiyel tehdit olarak görülmüş ve otoriter bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Nihat Erim'in, 1945 yılında, Ulus gazetesinde "*Ama şu noktayı belirtmeliyiz ki sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahede edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için "hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek" ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis eylemektir*" yazısı bu açıdan anlamlıdır (T.C. Adalet Bakanlığı:6).

Üçüncü olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik kültürü üzerinde Osmanlı'dan devralınan miras etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaşanan politik, askeri ve ekonomik olaylar güvenlik kültürünün meydana gelmesinde temel taşı oluşturmuşlardır. Türkiye, uluslararası sistemde güç imkânları bakımında orta ölçekte bir devlet olsa da ara ara, bölgede, başat aktör rolünün benimsenmesine ve büyük

.

güçlerle kendisini eşit görmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, Soğuk Savaş döneminde geri planda kalmış olsa da örneğin, AK Parti döneminde zaman zaman tezahür etmiştir. Türkiye, çıkarlarını, sınırlarının ötesinde tanımlamıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan ıslahatlar ile baskılanan Osmanlı mirası, 21. yüzyılın başından itibaren, AK Parti ile yeniden dış politikayı şekillendirmeye başlamıştır. Komşular ile tarihi ve kültürel bağlara vurgu yapan AK Parti yönetimi, imparatorluk geçmişine sahip olması nedeniyle, Türkiye'nin çıkarlarını, sınırlarının ötesinde tanımlamıştır (Yavuz, 2016:440-464). Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "*Hattı diplomasi yoktur, sathı diplomasi vardır, o satıh da bütün dünyadır*" görüşü bu anlayışın bir yansımasıdır (Hürriyet, 2010).

Türkiye'nin sınırlarının ötesinde çıkarlarını tanımlaması salt reel politik faktörlerle açıklanamamakta, daha ziyade imparatorluk geçmişinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, geçtiğimiz son yirmi yıl içerisinde, Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlarda meydana gelen gelişmeleri şekillendirmeye çalışmaktadır. Sadece yakın çevresinde değil, AB ve ABD gibi ülkelerle ilişkilerinde de imparatorluk geçmişinin etkisi görülmektedir. AB'nin birlik kuralları ve normlarının ülkeler üstü olmasına ve müzakere edilen ülkelerin AB'ye uyum sağlaması zorunluluğuna rağmen Türkiye, AB ile kendisini eşit konumda görmektedir. Bu anlayış doğrultusunda müzakere sürecinde bu normları sorgulamışlar ve Türkiye'nin belirli konularla farklı düşündüğünü ifade etmekten kaçınmamışlardır. Türkiye'ye göre AB uluslar üstü bir yapı olmaktan çok tıpkı, NATO, İKT ve BM gibi hükümetler arası bir örgüttür. Türkiye'nin, ABD ile ilişkilerine bakıldığında, Soğuk Savaş döneminde, NATO çatısı altında stratejik bir ortaklığın temel alındığı görülmektedir. SSCB ve komünizmin yayılmasına karşı güvenlik ortak bir şekilde tanımlanmıştır. Öte yandan, Osmanlı mirasının gölgesinde şekillenen güvenlik kültürü nedeniyle Türk yöneticiler, Batı'nın bir parçası olan ABD'ye karşı, zaman zaman şüpheci bir tutum sergilemişlerdir. İki tarafın güç yönünden eşit olmamasına rağmen Türk yöneticiler, iki denk ülke arasındaymışçasına pazarlıkçı bir anlayışa sahip olmuşlardır. Ayrıca, imparatorluk geçmişine sahip Türkiye, NATO ve AB ile ilişkilerinde egemenliğinden ödün vermemeye özen göstermiştir. Hatta bu düşüncenin bir yansıması olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, kimi çevreler, Türkiye'nin NATO'dan çıkması gerektiğini dile

.

getirmişlerdir. Gerekçe olarak, Türkiye'nin otonomisinin sınırlandığı ve egemenliğine zarar verildiği fikirleri dile getirilmiştir (Oğuzlu, 2015:228-231).

Osmanlı'dan kalan ikinci miras ise devlet merkezli ideolojidir. Buna göre devletin bekası her şeyden önce gelir ve bu nedenle devletin güvenliği temel önceliktir. Toplumlu oluşturan bireyler vatandaşlık bağıyla devlete bağlı olup vatandaşlık etnik ve dini kimliklerden önce gelir. Homojen bir toplumu öngören bu anlayışa göre vatandaşlar devletin güvenliği mevzu bahis olduğunda kendilerini feda edebilmelidirler. Bu anlayış doğrultusunda homojen toplum yapısını bozabilecek öneriler tehlikeli olarak görülürler. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasında etkili olduğu düşünülen etnik ve dini yapıların çeşitliliğin yerine tek millet anlayışı benimsenmiştir. Gerek Soğuk Savaş esnasında gerekse Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin güvenliği tanımlanırken Kürt milliyetçiliği, siyasal İslam gibi hareketler tehlike olarak görülmüştür (Oğuzlu, 2015:232). Bu esnada Türkiye Cumhuriyeti'nin iki kimliği olduğu tartışıla gelmiştir. Yeni kimliği, henüz inşa sürecinde olan ve devletin resmi ideolojisinde benimsenen temel nitelikler, Batılılaşma ve Batılı değerlere dayalı bir kimliktir. Eski kimliği ise İslam ve Kürtlerdir. Tanıl Bora bu konuya şu sözleriyle açıklık getirmektedir: "Eski Türkiye"dir bu. Yani "Osmanlı"dır, yani dünya görüşünün egemen olduğu eski medeniyettir. Milli Kimliğin Öteki - imgesi olarak kendi geçmişini, eski kimliği koyması aynı zamanda eski kimlik hakkında yeni bir tasavvur oluşturması demektir... Batı'ya özdeşleşerek doğulu kimliğinden imtinaa etmek, 'Vatan'ın toplumsal gerçekliğine de Oryantalist bir gözle bakılmasını da getirmiştir..." (T.C Adalet Bakanlığı:16).

"Milli Güvenliğin" Türkiye'nin kurucu ideolojisi çerçevesinde nasıl tanımlandığı konusunda MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 2. Madde (a) fıkrası açıklayıcıdır: "Milli Güvenlik; devletin anayasal düzeninin, milli varlığının ve bütünlüğünün milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunmasını ifade eder..." (MGK, Kanunu, 1983). Kurucu yöneticilerin ideolojisine göre ele alınan milli güvenlik tanımı irdelenirse üç anahtar kavramdan oluştuğu görülmektedir: (1) Devletin anayasal düzenine yönelik olması, (2) Ülkenin bölünmez bütünlüğünün hedef alınması

.

ve (3) Milletin refahına yönelen suç ve şiddet eylemleri. Anayasal düzene yönelen tehditlerden kast edilen "irticai hareketler" olup laiklik özelliğine karşı yapılmışlardır. Bölünmez bütünlüğüne yönelen tehditler aynı zamanda milletin refahına yöneliktir (T.C Adalet Bakanlığı:20). Oysa inşacı ve eleştirel yaklaşım bu süreci güvenlikleştirme olarak tanımlayarak güvenliğin sübjektif yönüne dikkat çeker. Türkiye örneğinde askeri ve sivil bürokrasi uzun bir dönem hangi dış politika aktörlerinin ve hangi toplumsal gelişmelerin tehdit olduğuna karar vermiştir. Demokratikleşme ve birey odaklı güvenlik doğrultusunda adım atmak yerine, devletin ve kendi konumlarının devamlılığını esas almışlardır. Güvenlikleştirme sürecinde sorunların daha ziyade askeri araçlarla çözülebileceğine inanılmıştır (Oğuzlu, 2015:234).

Türkiye'nin güvenlik kültüründeki diğer bir etki ise sürekli bir şekilde dış düşmanların kuşatılmasına maruz kalındığı algısıdır. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" sözü ile ifade edilen bu kuşatılmışlık hissi, yabancı ülkelere karşı değişen sıklıkta güvensizlik duyulmasına neden olmuştur. Bu güvensizlik hissi NATO'ya üye olunmasından veya AB ile görüşmelerden sonra da devam etmiştir. 'NATO ve Türkiye" vurgusu yapılarak, Brüksel'de alınan kararlara zaman zaman itiraz edilmiştir. Bunun yanı sıra Batılı kuruluşlara üye olunması Türk halkının bu ülkelere karşı şüpheci ve karşıt tutumunu iyileştirmemiştir (Oğuzlu, 2015:235). Örneğin 2013 yılında German Marshall Fund'ın yaptığı araştırmaya göre Türk halkının çoğunluğu bağımsız bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Batılı ülkelerle işbirliği yapılmasını savunanlar azalırken, alternatif olarak Rusya ve Çin'in adı belirtilmektedir. Türkiye NATO üyesi ve AB ile müzakereler başlatan bir ülke olmasına rağmen, Batı karşıtlığı diğer Müslüman ülkelerden fazladır (gmfus.org, 2013:47).

Güvenlik kültürü, tarihsel faktörlerin yanı sıra, coğrafi ve jeopolitik şartlar ile Cumhuriyeti kuran yöneticilerin ideolojisi tarafından da şekillendirilmiştir. Jeopolitik teoriler, coğrafi konumun ülkelerin davranışını belirleyen birtakım objektif kriterlere sahip olduğunu savunurlar (Aydın; Ereker, 2014:129-132). Ancak jeopolitik teoriler coğrafi konumun ülkelerin davranışını belirleyen birtakım objektif kıstaslara sahip olduğunu savunurlar. Örneğin; ABD'nin okyanuslarla çevrili bir ülke olması hava kuvvetlerine daha fazla önem vermesine yol açmıştır. Ayrıca diğer ülkelerin işgaline

.

karşı güvende olunması, ABD'nin, kendi iç işlerine öncelik vermesine neden olmuştur. Diğer ülkelere örnek olarak Mısır önemli suyolları üzerinde bulunmakta, Körfez ülkeleri enerji kaynakları bakımından zengin imkânları elinde bulundurmakta veya Polonya iki büyük devlet arasında dengeli bir siyaset izlemek durumunda kalmaktadır. Türkiye, kıtalararası köprü olması ve önemli ticaret yollarının kesiştiği noktada yer alması nedeniyle, yüzyıllardır, diğer devletlerin güç mücadelesi alanı olmuştur. 19. ve 20. yüzyıl arasında Birleşik Krallık, Almanya ve Rusya'nın rekabetine sahne olan Türkiye, Soğuk Savaş sırasında Batı ve komünist bloklarının mücadele ettiği bir yer olmuştur. Karlofça Anlaşması'ndan itibaren, Osmanlı'nın savunmacı bir reel politik izlediği görülmektedir. Bu çerçevede Osmanlı'nın amacı, elinde kalan toprakların daha da küçülmesini engellemek olmuştur. Benzer şekilde Misak-ı Milli'de de bu savunmacı anlayış görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti yeni toprakların elde edilmesini hedeflememiş ve mevcut topraklarının korunmasını amaçlamıştır (Oğuzlu, 2015:239-241).

İkinci olarak Türkiye, güvenliğinden endişe ettiği durumlarda büyük güçler arasındaki rekabetten faydalanarak kendisine yönelen tehditleri bertaraf etme stratejisi izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı esnasında dengeli bir aktif tarafsızlık siyaseti izlemiş ve ardından Soğuk Savaş döneminde, SSCB tehdidinden korunmak için NATO'ya üye olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin belli bir bloğa dâhil olma önceliği olmamıştır. Osmanlı'nın uzun süre yürüttüğü şekilde, Türkiye Cumhuriyeti de büyük güçler arasındaki rekabete dâhil olmamıştır. Ancak güvenliğini sağlayamadığı durumlarda bir bloğa dâhil olmuştur (T.C Adalet Bakanlığı:38-42).

Türkiye'nin güvenlik kültürü üzerinde etkili olan son faktör Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisidir. Buna göre, Türkiye Batı ile kavgalı olduğu sürece güvenliğini sağlayamaz. Yapması gereken Batılı değerlerin benimsendiği bir ülke modeli uygulanarak Batılı kimliğinin diğer devletlere tescil ettirilmesidir. Bu ülke modeli aynı zamanda üniter, homojen ve laiktir. Kurucu ideolojinin diğer bir düsturu, ahde vefa ilkesi ve yazılı hukuk metinlerine önem verilmesidir. Siyasi alanda kazanılan zaferler mutlaka diplomatik yollarla tescil ettirilmeli ve hukuki bir zemine oturtulmalıdır (Oğuzlu, 2015:243).

.

Kesintisiz on yedi yıldır iktidarda bulunan AK Parti, zamanla cumhuriyetin kurucu ideolojisinin ötesine geçerek dış politikada yeni ufuklar açmıştır. Bunda AB'nin, Türkiye'yi birliğe kabul etmekte isteksiz olmasının da payı bulunmaktadır. Osmanlı mirasını bugüne değin reddeden iktidarlar yerine AK Parti, bu mirası bir zenginlik olarak tasavvur etmiş ve bölgesel güç olma potansiyelini ortaya çıkarmak için bir araç olarak görmüştür. Bölgesel bir güç olmak için ekonomik güç olmanın da gerekli olduğu fikri benimsenmiş ve komşularla ekonomik ilişkiler daha ileri düzeye taşınmıştır. Örneğin; Türkiye, 2004 yılında ihracatının % 12.5'luk kısmını Ortadoğu'ya yaparken 2009'da bu oran % 20'ye çıkmıştır. AK Parti yöneticileri dış politikadaki değişimi Osmanlı'nın yeniden canlandırılması olarak değil, Soğuk Savaş ve 1990'lı yıllarda geri planda kalmış bölgesel ilişkilerin yeniden tesisi olarak adlandırmıştır. Bu ilişkilerin tesisi ise sadece askeri ve siyasi olarak değil, ekonomik ve kültürel boyuta da sahiptir (Dinç; Yetim, 2012).

3.2. Türkiye'nin Bölgedeki Güvenlik Sorunu ve ABD'nin Etkisi

ABD'de yaşanan 11 Eylül terör saldırılarının ardından Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelerin güvenliğini etkilemiştir. Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından bölücü terör örgütü PKK, Irak'ın kuzeyindeki güç boşluğundan faydalanarak gücünü artırmış ve Türkiye ile Şubat 2000'de ilan ettiği tek taraflı ateşkesi, 2004 yılının başlarında feshederek, Türkiye'ye karşı uzun soluklu bir saldırı yürütmüştür (Altunışık, 2007:79). Bu gelişmenin yanı sıra işgal sonrası Irak'ta ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler olmuştur: Etnik ve mezhepsel ayrışmalar, dış aktörlerin rekabeti sonucu daha da körüklenmiş, Arap Baharı'na neden olacak ekonomik ve siyasal sorunlar, önceleri El-Kaide daha sonrasında ise IŞİD gibi terör örgütlerinin yayılması ve bölgede faaliyet göstermesi bunların belli başlılarıdır. Irak'ın yaşadığı krizin daha da derini 2011'de Suriye'de yaşanmıştır. Bu iki ülke ile uzun sınırları olan Türkiye'nin güvenliği, söz konusu ülkelerdeki gelişmeler yakından ilgilendirmiştir. 2003 sonrası Irak'ta başlayan savaşın Türkiye'ye güvenlik açısından etkisi terör üzerinden olmuştur. Irak'ın kuzeyindeki güç boşluğundan faydalanan bölücü terör örgütü, Türk topraklarına geçerek yoğun saldırılara girişmiş ve bu sorun Ankara

.

ile Bağdat arasında uzun bir süre gündemde kalmıştır. Başbakan Erdoğan, G-20 Zirvesinde yaptığı açıklamada, *"Biliyorsunuz Kuzey Irak coğrafi yapısı itibariyle şu anda yerel yönetim tarafından tamamıyla orada egemen bir yapı yok. Merkezi yönetimin zaten Kuzey Irak'ta hiçbir egemenliği yok. Yani, bütün bunlar nasıl bir egemenlik noktasında yönetime alınacak, bu konuları üçlü mekanizma kendi arasında konuşuyor. Çünkü bölücü terör örgütü burada belli bir bölgeye adeta konuşlanmış, yönetiyor. Nerede toprak bütünlüğü? O zaman burada ya merkezi yönetimin veya yerel yönetimin görevini yerine getirmesi lazım"* diyerek hem Irak'ın kuzeyindeki boşluktan hem de terör örgütünün buradaki varlığından rahatsızlığını dile getirmiştir (Hürriyet, 29.06.2010). TSK'nın, Irak topraklarına geçerek bölücü terör örgütüne düzenlediği operasyonlar ise iki ülke arasında zaman zaman krize yol açmıştır. Türkiye'nin Irak topraklarındaki sınır ötesi operasyonları için temin ettiği yasal dayanaklardan en önemlisi 1983 yılında Bağdat ile imzalanan "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması"dır. Bu anlaşma, TSK'nın Irak topraklarında 10 km' ye kadar kara operasyonu düzenlemesine izin vermektedir. Bu kapsamda TSK'nın ilk tecrübesi, 1984 yılında 5 kilometre içeri girilerek düzenlenen operasyondur. Bu anlaşma hala geçerliliğini korumaktadır (Semin, 2017:1-2).

Türkiye'nin Irak'a karşı politikası, 2003 yılından sonra üç farklı evrede tanımlanabilir. 2003-2008 yılları arasında Irak ile ilişkilerde terörle mücadele konusunu ön plana koymuş ve Kuzey Irak'taki Kürt yönetimini tehdit olarak görmüştür. 2008 ve 2011 yılları arasında Irak'taki etnik ve mezhep ayrımı yapmadan tüm kesimlerle dengeli bir siyaset izlenmiştir. Bu kapsamda dönemin Başbakanı Erdoğan, 28-29 Mart 2011 tarihleri arasında Bağdat ve Erbil'i ziyaret etmiş ve 48 mutabakat muhtırası imzalamıştır. Hem Bağdat hem Erbil ile iyi ilişkiler kurma girişimleri olmuştur (Charountaki, 2012:190-193).

IŞİD'in, 2014 Haziran'da Musul'u ele geçirmesi iki ülke arasında tekrar sorunların alevlenmesine yol açmıştır. Türkiye'nin IŞİD ile mücadele etmek üzere Irak'ta konuşlandırdığı birliklerden rahatsız olan Bağdat ile 2015 yılı aralık ayında Başika krizi yaşanmıştır. Bu bölgede, Türkiye'nin Zelikan Kampı'nı kurması ve asker sayısını artırması Bağdat tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Kasapoğlu; Cagaptay,

.

2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ABD Başkanı Obama arasında yapılan telefon görüşmesiyle ilgili olarak Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada; *"Obama'nın, Irak ile Türkiye arasında, Türkiye'nin IŞİD'e karşı kurulan koalisyonda alacağı role ilişkin yapılan görüşmelerden memnuniyet duyduğu, iki ülkenin de Irak'ın toprak bütünlüğünden yana oldukları ve terör örgütünün burada barınmasına karşı oldukları ve IŞİD'e karşı Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duydukları"* belirtilmiştir (hurriyetgazetesi.com, 27.10.2016).

Irak'ın yanı sıra Suriye'de yaşanan kriz de Türkiye'nin güvenliğini derinden etkilemiştir. 2011 yılında kriz başladığı andan itibaren Türkiye'ye sığınan mülteci sayısı, 4 milyona ulaşmış ve hükümetin harcadığı rakam 33 milyar doları bulmuştur (Milliyet, 09.10.2018). 2011 yılından itibaren Türkiye'nin izlediği güvenlik stratejisine bakıldığında, krizin ilk yıllarında bölgesel ve küresel platformlarda diplomatik girişimlerde bulunduğu ve Özgür Suriye Ordusu'na lojistik destek ve askeri eğitim verildiği görülmektedir. Bu strateji nedeniyle YPG'yi destekleyen ABD, Esad'ı destekleyen Rusya ve bölgede farklı stratejiler izleyen Irak ve İran ile zıt düşülmüştür. 2016 yılının ağustos ayında bilfiil savaşa katılan Türkiye, mart ayına kadar süren Fırat Kalkanı harekâtını düzenlemiştir (Semin, 2017: 5). 2017 yılına gelindiğinde Türkiye'nin stratejisinde başka değişimler de olmuştur. Ocak ayında Kazakistan'ın başkenti Astana'da başlayan ve Suriyeli yetkililerin katılamadığı Suriye ile alakalı görüşmelerde, İran ve Rusya ile beraber garantör ülke rolü üstlenilmiştir. Bu görüşmelerde taraflar, çatışmaların yasaklandığı bölgeleri belirlemişlerdir (Anatolian Agency, 2018).

Türkiye'nin son dönemde izlediği Ortadoğu politikasına bakıldığında özetle; bölge ülkelerin barış ve istikrara kavuşması, etnik ve mezhep kaynaklı çatışmaların sona ermesi ve Suriyeli mültecilerin vatanlarına dönüşlerinin sağlanması olduğu görülmektedir.

.

3.3. Terör Örgütleri İle Mücadelede Türkiye - ABD İlişkileri

Suriye Krizi, 2015 yılının ortalarından itibaren Türkiye'nin güvenliği açısından daha ciddi sorunlar doğurmasının ardından, Türkiye, terör örgütleri ile kapsamlı bir mücadeleye girmiştir. 2016 yılı içerisinde bölücü terör örgütü PKK, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da kırsal ve şehirlerde saldırılarına devam ederken, IŞİD, Türkiye'ye yönelik terörist saldırılarda bulunmuştur (Yeşiltaş; Düz; Öncel; Öztürk. 2016:3). Bu terör saldırılarından ilki, bölücü terör örgütü PKK'nın 2015 yılı temmuz ayında ateşkesi sona erdirmesinin ardından gerçekleşmiş olup yoğun bir mücadeleye girişilmiştir. Bölücü terör örgütünün, 2015 yılı sonlarında, şehir merkezlerinde hendekler kazarak başlattığı sözde ayaklanma girişimi, 2016 yılının, ortalarına kadar sürmüştür. Güvenlik güçlerinin başarılı operasyonları sonucunda Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Hakkâri gibi şehirlerdeki çatışmalarda bölücü terör örgütünün saldırıları sona erdirilmiştir. Bu süreçte 483 güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiş, 7 000'in üzerinde terörist etkisiz hale getirilmiştir (Milliyet, 23.05.2016).

2016 yılında terör örgütlerince, hedef gözetmeksizin düzenlenen saldırılarda, siviller, güvenlik güçleri ve turistler hayatlarını kaybetmiştir. Terör örgütlerine, özellikle IŞİD'e karşı yürütülen mücadele sürecinde ise yurt içinde operasyonlar yapılmış, Suriye ve Irak topraklarında askeri müdahalelerde bulunulmuş ve uluslararası koalisyona lojistik destek verilmiştir. Bu süreçteki en önemli müdahale ise 2016 yılı ağustos ayında başlayan "Fırat Kalkanı Harekâtı" olmuştur (Daily Sabah, 01.01.2017). IŞİD, ilk defa 2013 yılında Bakanlar Kurulu tarafından terörist olarak ilan edilmiştir. IŞİD, 2015 yılında Diyarbakır, Suruç ve Ankara'da saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar ile IŞİD, Türkiye'de etnik kökenli bir iç çatışma ortamı yaratmayı ve Suriye'deki savaşı Türk topraklarına taşımayı hedeflemiştir. Türkiye'nin bu terör örgütüne karşı mücadelesi, 2015 yılının ikinci yarısından itibaren artmış ve 2016 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır. 2016 yılında İstanbul'da düzenlenen saldırılarda turistlerin hedef alınmasındaki amaç ise koalisyon ülkelerinin vatandaşlarını cezalandırmak

.

olmuştur. IŞİD, Türkiye'de, 2015 yılında dört kez, 2016 yılında beş kez intihar saldırısı düzenlemiştir. Gaziantep ve İstanbul'da gerçekleşen saldırılarda 123 kişi ölmüştür (Yeşiltaş; Düz; Öncel; Öztürk. 2016:2-25). ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, yaşanan İstanbul saldırısıyla ilgili olarak, *"Henüz bilgi topluyoruz ve ne olduğunu ve kimin gerçekleştirdiğini öğrenmeye çalışıyoruz. Bunun günlük bir dehşet eylemi olduğunu söylemek dışında bir yorum yapmayacağım. Bu nedenle ilk amacımızın 'devlet dışı şiddet aktörlerini' engellemek olduğunu söylüyorum."* diyerek açıklama yapmıştır (yenicaggazetesi.com, 29.06.2016).

IŞİD'e karşı alınan önlemlerden ilki sınır kentlerinde topçu atışlarıyla misliyle karşılık verme olmuştur. Kilis ve Gaziantep IŞİD'in hedefinde olan şehirlerden olup 2016 yılı başından itibaren Kilis'e seksen kez roket saldırısı düzenlenmiş ve yirmiden fazla sivil hayatını kaybetmiştir. (BBC, 09.05.2016). Türkiye ise sınır hattından Obüs ve T-122 roketatarları ile misliyle karşılık vermiş ve İHA'larla gözetleme ve müdahale operasyonları düzenlemiştir. İkinci olarak, ABD'nin İncirlik'te bulundurduğu Predatör İHA'ları ile IŞİD hedefleri vurulmuştur. Alınan bu gibi önlemler sayesinde mayıs ayından sonra Kilis'e saldırı düzenlenmesi çok ender olmuştur. IŞİD'e karşı yürütülen bu mücadelenin yanı sıra, IŞİD'e, Türkiye üzerinden militanların katılmasını önlemek için birtakım önlemler alınmıştır. Kaynak ülkelerden IŞİD'e katılmak üzere seyahat eden kişilerin havalimanları ve Türkiye topraklarında tespit edilerek tutuklanmaları sağlanmıştır. Bu çerçevede 2016 yılı Eylül ayı itibariyle 52 075 kişiye giriş yasağı konmuş, 3 790 kişi sınır dışı edilmiştir (Yeşiltaş; Düz; Öncel; Öztürk. 2016:33). Öte yandan Türkiye'nin Suriye ile arasında bulunan kara sınırında güvenlik amaçlı inşası devam eden ve 2018 yılı Ekim ayı itibariyle Hatay'dan itibaren başlayan toplam 564 km. uzunluğunda olacak ve Suriye sınırın tamamı boyunca uzanacak duvarın % 93'ü tamamlanmıştır. Aynı zamanda, TOKİ tarafından, sınır karakolları inşa edilmektedir. Suriye sınırı haricinde, Doğu sınırımızda bulunan Iğdır ve Ağrı illerini kapsayan İran sınırında, toplan 144 km. lik duvarın da %55'i tamamlanmıştır (Hürriyet, 06.09.2018).

Suriye'deki iç savaşın içinde kendisine yer bulan PYD ve IŞİD'in terör amaçlı saldırıları, aynı zamanda Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Bu örgütlerin sınırdaki bazı yerleri hâkimiyetlerine geçirmeleri Türkiye'nin sınır güvenliğini için büyük tehlike

.

oluşturmuştur. ABD'nin desteklediği PYD/IŞİD terör örgütü, Munbiç'i hâkimiyetine geçirerek, Türkiye'nin 'kırmızıçizgisi' aşılmıştır. Türkiye 'Fırat Nehri'nin batı bölgesinin güvenliği için zaman zaman ikazlarda bulunmuş ve ancak, roketli saldırılar devam edince, sınırdaki Türk vatandaşlarının güvenliği için "24 Ağustos 2016"da Fırat Kalkanı Harekâtı başlatılmıştır. Türkiye'nin terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği silahlı saldırılar, sınırdaki topçu atışları ile sınırlı kalmıştır (Yeni Şafak, 24.08.2017). 2016 yılı ocak ve mart ayları arasında bu saldırılarda, 487 IŞİD hedefi vurulmuş ve 86 terörist öldürülmüştür. Suriye'nin yanı sıra Irak'ta da, IŞİD'e karşı mücadele verilmiştir. 2015 yılı sonundan 2016 yılı Ekim ayına kadar, Musul'daki IŞİD hedefleri, tanklar, zırhlı araçlar ve havan toplarıyla hedef alınmış ve 690 terörist etkisiz hale getirilmiştir. IŞİD'e karşı mücadelenin diğer bir boyutu olan uluslararası koalisyona Türkiye, 2015 yılı şubat ayında destek vereceğini açıklamıştır. Haziran ayında ABD'ye ait İHA'ların İncirlik'te kullanılmasına izin verilmiştir (Yeşiltaş; Düz; Öncel; Öztürk. 2016:35-37). Öte yandan Türkiye ve ABD arasında, IŞİD ile mücadele konusunda bir takım fikir ayrılıkları meydana gelmiştir. Türkiye'nin çekincelerini dile getirmesine rağmen 'Rakka Operasyonu'nun, Suriye Demokratik Güçleri (SDG) tarafından başlatılması, Türkiye'nin tepkisini çekmiştir (Stein, 2017:10-12). ABD Dışişleri Bakanı Kerry, IŞİD'i, Suriye, Irak ve bulunduğu yerlerden çıkarmanın çok önemli olduğunu belirterek *"Gelecek aylarda daha da fazlasının yapılması lazım. Şu açık ki IŞİD giderek artan baskı altında, örgütün liderliği zayıflatıldı, mali kaynakları daralıyor, yaydığı nefret ideolojisinin itibarı düşürüldü. Türkiye de (IŞİD'e karşı verilen) tüm bu çabalarda olmazsa olmaz bir partner olmaya devam ediyor. Türkiye, koalisyonun yabancı savaşçılarla ilgili çalışma grubuna eş başkanlık yapıyor. IŞİD zayıfladıkça, yeni eleman toplamaya daha bağımlı hale geliyor. Buda şu anlama geliyor ki gençlerin örgüte kaydolarak ve sınırı geçip Suriye'ye giderek, ölümcül hataya düşmemesi için çabalarımızı iki katına çıkarmamız gerekiyor."* demiştir (aksam.com, 22.04.2015).

Terör örgütünün Türkiye'deki saldırılarını, 2015 yılı temmuz ayından itibaren artırdıktan sonra, aralık ayına kadar kırsal alanda güvenlik güçleri ile yoğun bir çatışma içerisine girmiştir. Aralık ayından 2016 yılı mayıs ayına kadar ise Diyarbakır, Mardin, Hakkâri ve Şırnak gibi şehirlerde hendekler kazarak çatışmaları şehir merkezlerine kaydırmıştır. Mayıs ayına doğru PKK'ya karşı etkili bir mücadele verilmesinin ardından

.

örgüt tekrardan saldırılarını kırsal bölgelere kaydırmıştır. Öte yandan 2016 yılında, PKK'nın bir kolu olan Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK) canlı bomba eylemleri gerçekleştirmiştir. Şubat ve mart ayında, Ankara; Nisan'da Bursa; Haziran, Ekim ve Aralık ayında İstanbul; Kasım ayında Diyarbakır ve Aralık ayında Kayseri'de düzenlenen terörist saldırılarda, doğu illerinde yürütülen mücadeleler esnasında toplamda 368 kişi hayatını kaybetmiştir (ISDP, 2016: 4-6).

2016 yılı Eylül ayında ise dönemin Başbakanı Binali Yıldırım'ın "Savunmada değil taarruzda olacağız" şeklinde ifade ettiği yeni bir güvenlik stratejisi benimsemiştir. Buna göre güvenlik güçleri savunmada kalmayarak önleyici saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda sınır ötesine gerçekleştirilen operasyonlar kısa süreli olmayıp etkileri daha uzun süren kalıcı müdahaleler olmuştur. Ağustos ayında başlayıp sonraki senenin mart ayına kadar süren Fırat Kalkanı, bu stratejinin bir yansıması olmuştur (habertürk,06.09.2016).

3.4. Türkiye ABD İlişkilerine Dair Genel Değerlendirme

George Bush, Obama'ya iki savaşın maliyetini ve ardından yaşanan büyük bir ekonomik krizi miras bırakmıştı. Obama ise ekonomiyi düzlüğe çıkararak kendisinden sonra gelen kişiyi memnun edecek bir miras bırakmıştır. Obama görevi bıraktıktan sonra ona yöneltilen eleştiriler de mevcuttu. Onu eleştirenler, Obama'nın, dış politikada proaktif olmayıp olaylara tepki vermekle yetindiği dile getirmişlerdir. Bu eleştiriye katılmayanlar, Obama'nın stratejik hareket ettiğini savunmuş; ABD'nin küresel liderlik konumunu daha az maliyetli bir şekilde ve sorumluluğu müttefiklere yükleyerek gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Obama, ABD'nin uzun süredir düşman olarak gördüğü İran ve Küba ile olumlu ilişkiler tesis etmiş ve 2009 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. İran ile uzun süren diyalogun meyvesi ise ancak 2015 yılında alınmıştır. İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Ruhani, temmuz ayında, ABD ile nükleer anlaşmayı imzalamıştır. İkinci olarak Obama, Çin'in artan hegemonik isteklerini dizginlemek adına rotayı Asya'ya çevirerek "Asya Pivotu" siyasetini merkeze almıştır. "2015 Ulusal Strateji Belgesi"nde belirtildiği üzere Asya, ABD için

.

en öncelikli bölge ilan edilmiş ve 2020'ye kadar ABD'nin hava ve donanma gücünün % 60'ının Pasifik Okyanusu'na kaydırılması hedeflenmiştir. Asya Pivotu politikası doğrultusunda 2015 yılı haziran ayında, Çin hariç diğer Uzakdoğu ülkeleri ve Kanada ile bir dizi ticari anlaşmayı öngören Transpasifik Ortaklığı (TPP) Obama'nın çabaları sonucunda ABD parlamentosu tarafından kabul edilmiştir (Bieri, 2016:1-2).

Obama'nın Küba açılımı ise görevinin son aylarında gerçekleşmiştir. Fidel Castro'nun ölümünden sonra Küba'nın, ekonomide liberalleşmeye yönelme kararı almasını Obama, kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak değerlendirerek 2016 yılının mart ayında bu ülkeyi ziyaret etmiştir. ABD'nin Küba ile ilişkilerinde, Latin Amerika'nın genelinde ABD'nin imajını düzeltmesi de söz konusu olmuştur. Zira 50 yılı aşkın süredir Castro ile ilişkilerin dondurulmuş olmasının ABD'ye hiçbir faydası olmamış ve Latin Amerika'daki Amerikan karşıtlığını sürdürmüştür. Obama'nın, Küba ile ilişkileri uzun bir aradan sonra tesis etmesi ise kendisinden sonra gelen başkan için son derece değerli bir miras olmuştur. Bu gibi başarılarının yanı sıra Obama'ya yönetilen bazı eleştirilerde ise haklılık payı olduğu söylenebilir. İlk olarak Obama, sırasıyla 2010'da Temsilciler Meclisi ve 2014'te Senato'nun Cumhuriyetçilerin eline geçmesine mani olamamıştır. İkinci olarak her ne kadar Irak ve Afganistan'dan askerler geri çekilse de Obama yönetimi tarafından öngörülemeyen Arap Baharı'nın ardından, Ortadoğu'da yaşanan krizler ABD'nin bölgeye geri dönmesini zorunlu kılmıştır. Gerek IŞİD, gerekse Yemen'deki Husilerin varlığı nedeniyle ABD; Suriye, Irak, Yemen, Libya ve Afganistan'da yeni askeri operasyonlar düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu durumdan Asya Pivotu stratejisi olumsuz etkilenmiştir. Zira ABD, Ortadoğu'da yeni sorumluluklar ve maliyetler üstlenmiştir (Unger, 2016:3-12).

Obama, ilk başkanlık döneminde, Ortadoğu bölgesinde ilk yurtdışı gezisini Türkiye'ye yapmıştı. Obama ve Erdoğan arasındaki samimi ilişki daha sonra Türkiye'nin ABD tarafından "model ülke" olarak tanımlanacak kadar ileriye gitmiştir. Ancak Obama'nın ikinci başkanlık döneminde farklı bir tablo ortaya çıkmış ve ikili ilişkiler en kötü dönemlerinden birisini yaşamıştır. Suriye Krizi'nde benzer bir anlayış geliştirilememiş, Mısır'daki darbe sonrasındaki iktidara farklı bir tutum sergilenmiş,

.

Kobani krizinin ardından ABD, Türkiye'nin terörist olarak tanımladığı YPG'yi sürekli desteklemiştir.

Suriye Krizi'nde Türkiye ve ABD, 2012 yılında ortaya çıkan Esad rejiminin kimyasal silahlar kullandığı iddialarına kadar benzer bir tavır sergilemişlerdir. İki taraf da sokak gösterilerini desteklemiş ve krize diplomatik bir çözüm geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, rejimin kimyasal silahları kullandığı iddialarından sonra ABD, Türkiye'nin beklediği caydırıcı ve somut girişimlerde bulunmamıştır. Ayrıca sayıları zamanla milyonları bulmasına rağmen ABD, Türkiye'nin Suriyeli mülteciler için güvenli bir bölge oluşturulması fikrine sıcak bakmamıştır. IŞİD'in ortaya çıkmasından itibaren de yine ABD, Türkiye'nin hassasiyetlerini dikkate almadığı bir strateji izlemiştir. ABD, YPG'yi IŞİD'e karşı destekleyerek Türkiye'nin hassasiyetlerini göz ardı etmiştir.

Türkiye'ye karşı 2015'in yazında Suruç'ta düzenlediği ilk bombalı saldırının ardından YPG bir dizi bombalama eylemi gerçekleştirmişti. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde Türk güvenlik güçlerine karşı Hendek Operasyonları'nda yoğun çatışmalara girmesinde aktif rol oynayan YPG'nin 'Türkiye'ye saldırmayacağı' ve 'Fırat'ın doğusunda kalacağı' yönündeki ABD'nin taahhütleri boşa çıkmıştır. Son olarak, ikili ilişkileri olumsuz etkileyen diğer bir faktör ise 15 Temmuz olayı olmuştur. ABD; girişimden ancak dört gün sonra Erdoğan'ı aramış ve ilk üst düzey ziyaret darbeden 40 gün sonra olmuştur. Bu olay esnasında İncirlik Üssü'nün darbeci askerler tarafından kullanıldığının ortaya çıkmasının ardından, ABD'nin üs aracılığıyla yaptığı operasyonlar bir süre durdurulmuştur. Bu süreçte ABD'li yetkililer, Türkiye'deki üslerine alternatif olarak başka yerler üzerinde tartışmaya başlamıştır (Capello, 2016). Bu aşamada, ABD medyası, Romanya, Ürdün gibi ülkelerde üs kurulacağını gündeme getirmişlerdi. Ancak Romanya bunu yalanlamıştır. (Sputnik, 2016).

.

NATO Kuvvetleri ABD Kuvvetleri

Tablo 3: Türkiye'deki NATO-ABD Üsleri, Kaynak: (Zanotti; Thomas.2018:15).

Türkiye, ABD'ye karşı son dönemde güvensizlik duymaktadır. Bunun başlıca sebebi, ABD'nin artık dünyadaki güvenlik sorunlarında bölgesel aktörlere sorumluluğu yüklemek istemesidir. Türkiye'nin ABD'ye karşı güvensizlik duymasını tetikleyen ilk ciddi gelişme, Gezi olayları olmuştu. Ardından Suriye Krizi'nin etkileri bağlamında Türkiye'nin güvenlik kaygıları ve 15 Temmuz'da meydana gelen olaylara karşı ABD'nin yeterli tepkiyi ortaya koymadığı düşüncesi, iki ülke arasında hala sürmekte olan güvensizliğin nedenleri olmuştur (Kanat, 2017: 8).

Türkiye, tarih boyunca ABD'nin en çok silah yardımında bulunduğu ülkelerden birisi olmuştur. Bunun sebebi; Türkiye'nin NATO üyesi olması, büyük bir ordu bulundurması ve ABD için stratejik önemi olmuştur. ABD 1948'den beri Türkiye'ye toplamda 13.8 milyar dolar (8.2 milyar dolar hibe ve 5.6 milyar dolar kredi) civarı askeri yardımda bulunmuştur. Son dönemde ise Türkiye ABD'den, Uluslararası Askeri

.

Eğitim (IMET) ve NADR fonları aracılığıyla yıllık 3-5 milyon dolar askeri ve savunma yardımı almaktadır. Ancak son yıllarda Türkiye, savunma alanında mümkün olduğunca yerli üretimin söz sahibi olmaya yönelik politika izlemektedir. Bu çerçevede mümkün olduğunca ABD ve diğer ülkelerden silah tedarik edilmemesini ve yardım alınmamasını hedeflemektedir (Zanotti, Thomas, 2018:16).

.

Sonuç

Uluslararası işbirliği ve karşılıklı bağımlılık yoluyla çatışmaların sona erdirileceği anlayışını benimseyen Obama, önceki başkan George Bush'un salt "reel politik" siyaseti yerine yumuşak güç araçlarının da yer aldığı "akıllı güç" stratejisi izlemiştir. Obama'nın izlediği akıllı güç siyaseti, ilk başkanlık yıllarında daha ziyade ılımlı ve barışçılken; sonraki yıllarda daha realist olmuştur. Bu değişimin nedeni ise başlarda izlenen ılımlı siyasetin beklenen sonucu vermemesi olmuştur. Obama döneminde, Bush'a nazaran daha barışçıl siyasetin izlenmesi esasen bir zorunluluktan dolayıdır. Afganistan ve Irak'ta yürütülen uzun süreli ve maliyetli operasyonlar halkta tepki doğurmuş ve bütçeye bir daha benzer bir yük getirilmemesi gerektiğine kanaat getirilmiştir. Öte yandan 2008'de yaşanan büyük ekonomik bunalım sonucu halkın yeni başkandan beklentisi ekonomiyi düzlüğe çıkarması olmuştur. Bu konjonktürde Obama, seçmenin nabzını doğru tutmuş; Irak ve Afganistan'dan çekilmeyi ve bir daha benzer maceralara girilmeyeceğini vaat etmiş, önceliğin ekonomi olacağını vurgulamış ve en nihayetinde iki dönem başkan seçilmiştir. Vaatleri doğrultusunda Obama, başkan olduktan sonra önemli adımlar attı. İlk olarak kademeli bir şekilde Irak ve Afganistan'dan askerler geri çekildi. İkinci olarak ekonomide devlet müdahaleciliğine dayalı Keynesyen strateji izlendi. İzlenen bu stratejinin meyveleri ise ilerleyen yıllarda toplandı. Ekonomi sürekli olarak büyüme elde etmiş ve işsizlik sorunu büyük ölçüde giderilmiştir.

Obama dönemi, Türkiye açısından yeni gelişmelere sahne olmuştur. İlk ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştiren Obama, Türkiye'yi Ortadoğu ve Müslüman halklara model ülke olarak göstermiştir. İlk yıllardaki bu olumlu hava, Arap Baharı sürecinin akamete uğramasıyla dağılmaya başlamıştır. Türkiye'nin Osmanlı devletinin mirası üzerinden "Neo-Osmanlıcılık" siyaseti izlediği iddiaları dillendirilmiştir. Türkiye'nin Hamas, Müslüman Kardeşler ve Katar ile izlediği "Sünni blok" siyasetinin

.

bölgede yeni bir oluşum ortaya çıkardığı ve Türkiye'nin "ekseninin kaydığı" iddiaları öne sürülmüştür. Suriye Krizi'nin ardından mevcut ilişkiler daha da kötüye gitmiştir. ABD'nin uzun süre Suriye'ye müdahaleden kaçınması Türkiye için hayal kırıklığı teşkil ederken; ABD'nin IŞİD'e karşı Türkiye ile değil PYD/YPG ile hareket etmesi ikili ilişkilerin iyice bozulmasına yol açmıştır. Günümüzde dahi bu sorunlar tam anlamıyla aşılamamıştır.

Obama döneminde ABD ile ilişkilerin seyri, Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini de etkilemiştir. 2003 yılından sonra terörizme karşı küresel savaşta ABD'ye destek veren Türkiye, NATO ile ortak hareket etmiştir. Bu süreçte Afganistan'da önemli katkılarda bulunulmuş ve NATO ile kapsamlı işbirlikleri tesis edilmiştir. Suriye Krizi'nin ardından ise NATO ile ilişkilerde gerileme söz konusu olmuştur. NATO'nun Türkiye'nin güney sınırına gönderdiği Patriot füzelerini, Türkiye'nin güvenlik endişelerini dikkate almadan geri çekmesi Türkiye açısından derin bir güvensizlik kaynağı yaratmıştır. Bu güvensizliği giderme adında, Türkiye alternatif olarak, Rusya'dan S-400 savunma sistemi almaya karar vermiştir. NATO ve ABD ise Türkiye'yi bu karardan vazgeçirmeye çalışmaktadır. Hâlihazırda gündemde olan en büyük sorun, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 savunma sistemini tedarik etme girişimidir. Özellikle ABD, NATO üyesi olan Türkiye'yi böyle bir adım atmaması için yoğun bir şekilde ikna etmeye çalışmaktadır. Suriye Krizi'nin belli bir aşamasından sonra Patriot füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesine göz yuman ABD, S-400 savunma sistemini almaması halinde Patriotların satışını gerçekleştireceğini vadetmiştir. Öte yandan ABD, S-400 savunma sistemini satın alması halinde, F-35 projesinin önemli bir ortağı olan Türkiye'ye, F-35 uçaklarını teslim etmeyeceğini de açıklamıştır. Türkiye ise S-400 füzelerini satın almada kararlı olup bir yandan da ABD'li yetkililer ile görüşmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin Obama döneminde izlediği güvenlik politikaları esasen Osmanlı'dan beri izlenen güç dengesi siyasetinin devamıdır. Savunmacı realist anlayış çerçevesinde Türkiye, güvenliğinden endişe duyduğu bu süreçte, ABD ve NATO'ya karşı Rusya ile yakınlaşarak güç dengesi stratejisi izlemektedir. Bu noktada, birey odaklı bir güvenlik anlayışı yerine devlet merkezli bir strateji benimsenmiştir. Devletin

.

bekasının öncelikli olduğu anlayışı esasen Osmanlı'dan beri izlenen devletçi siyasetin devamıdır. IŞİD, PKK, PYD/YPG ve FETÖ gibi terör örgütleri ile mücadele eden; çatışmaların ve istikrarsızlığın hâkim olduğu komşuları olan Türkiye'nin devlet odaklı güvenlik stratejisi izlemesi ise gerek ABD ve Batı ülkeleri gerekse Rusya ve İran gibi ülkeler tarafından anlayışla karşılanmaktadır.

Bu sorunlara rağmen Türkiye, ABD için bugün de stratejik önemini korumaktadır. 70 yılı aşkın süredir dost ve müttefik gördüğü Türkiye'nin, Rusya ve Çin eksenine kayması ABD için arzu edilmeyen bir gelişme olacaktır. Rusya'nın bölgede, İran ve Suriye'den sonra Türkiye'yi de safına çekmesi, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları açısından son derece olumsuz bir gelişme olacaktır. Öte yandan Türkiye, bölgesel bir güç olduğunu kanıtlamak ve güvenliği için meşru zeminde güce başvurmadan çekinmediğini göstermek için Suriye'nin kuzeyindeki terörist gruplara karşı son derece başarılı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonları gerçekleştirmeden önce Rusya ve ABD başta olmak üzere uluslararası topluma haklı deliller sunmuştur. Sınırlarında bir oldu-bittiye razı olmayacağını gösteren Türkiye'nin, Suriye ve Ortadoğu'nun geleceğinde masada sözü geçen bir ülke konumuna yükselmesi söz konusu olmuştur. Bu süreçte Türkiye, Astana Görüşmeleri'nde Suriye'deki barışı tesis edecek garantör ülkelerden biri olmuştur.

Son dönemlerde ABD yönetimi, Türkiye aleyhine almış olduğu kararlar ve ortaya çıkan diplomatik sorunları aşma adına adımlar atmalıdır. İlk olarak Başkan Trump'ın NATO'yu eleştiren tutumu Türkiye ile ilişkilerine de zarar vermektedir. ABD, artık NATO'nun motor gücü olmadığını ifade etmekte ve AB ülkelerinin savunma payını artırmalarını istemektedir. Bu açıdan Türkiye'nin Rusya ile daha yakın ilişkiler içine girmesi söz konusu olmuştur. Böyle bir senaryo, hem ABD hem de AB üyeliği vizyonu olan Türkiye için farklı bir döneme girilmesine yol açacaktır. İkinci olarak ABD, AB ile yapacağı serbest ticaret anlaşmasının, Türkiye açısından olumsuzluklar getirmemesine dikkat etmelidir. Bu süreçte Türkiye'ye özel bir statü tanınabilir veya bu anlaşmaya dâhil edilebilir. Üçüncü olarak ABD, Suriye'de Türkiye'nin hassasiyetlerine kulak vermelidir. Suriye ile uzun bir sınıra sahip olan, 3 milyondan fazla Suriyeli mülteciyi barındıran ve Suriye'de konuşlanmış terör

.

örgütlerinin hedefi olan Türkiye'nin birtakım endişelerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu konunda istihbarat paylaşımı, terörizmin uluslararası finansmanının durdurulması gibi konularda iş birliği artırılmalıdır. Dördüncü olarak ABD, Türkiye'nin 15 Temmuz sonrası yaşadığı travmayı gidermek adına gerekli adımları atmalıdır. Beşinci olarak Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka dayalı ve hakkaniyetli bir paylaşımı desteklemelidir. Son olarak Kıbrıs konusunda ABD'nin çözüme yönelik teşvikleri sürmelidir.

.

KAYNAKÇA

ABD Ulusal Strateji Belgesi. (2010), National Security Archive, s.4-30 http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf (24 Aralık 2018).

Acet GS; Doğan F. (2017), 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 60-76

Aljazeera.(01.03.2011), Clinton Urges Gaddafi to Step Down. https://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/2011228842453494.html (26 Kasım 2018)

Aljazeera. (21.11.2014), Obama dönemi: Türk-Amerikan ilişkilerinde bir hayal kırıklığı. http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/obama-donemi-turk-amerikan-iliskilerinde-bir-hayal-kirikligi (07 Ocak 2019)

Altunışık MB. (2007), Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq, Perceptions, s.69-88

Altunışık MB. (Mayıs 2013), Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve "Arap Baharı", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 15, Sayı: 53, s.75

American Rhetoric. (05.21.2009), Speech on American Values and National Security. https://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/Barack%20Obama%20-%20National%20Security%20National%20Archives.pdf (11 Eylül 2018)

Anadolu Ajansı. (03.04.2018), Müttefikler NATO Günü'nü Kutluyor. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/muttefikler-nato-gununu-kutluyor/1106672 (28 Ocak 2019

Anatolian Agency. (2018), Turkey, Russia, Iran FMs to Assess Astana Syria Process. https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-russia-iran-fms-to-assess-astana-syria-process/1080894 (26 Mart 2019)

.

Arı T. (2017), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Akademi, İstanbul, s.253

Arms Control Association. (05.04.2009), Remarks of President Barack Obama, https://www.armscontrol.org/remarks/ObamaPragueSpeech (27 Aralık 2018)

Aruleba A. (2017), Obama and the Economic Recovery: Keynesian Policies, Gridlock, and The New Global Economy. http://www.inquiriesjournal. com/articles/ 1602/obama-and-the-economic-recovery-keynesian-policies-gridlock-and-the-new-global-economy (23 Ocak 2019)

Ateş D. (2008), İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, s. 1-47.

Avcı S. (2016), Rusya'nın Dış Politikasında Emperyalizme Dönüş: Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Örnekleri. *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.81-82

Avrupa Gazete. (04.04.2019), Türkiye-nin Diger İki F-35'i de Teslim Ediliyor. https://www.avrupagazete.co.uk/dunya/turkiye-nin-diger-iki-f-35-i-de-teslim-ediliyor-h309993.html (05 Nisan 2019)

Ayata B. (2014) "Turkish foreign policy in a changing Arab World: Rise and fall of a regional actor", *Israel Affairs*, Cilt: 20, Sayı: 3, s.105-108

Aydın M.; Ereker F. (2014), Türkiye'de Güvenlik*: Algı, Politika, Yapı*, s.127-156

Aytaç GB. (2017), Değişen Güvenlik Teorileri Üzerinden 1990-2005 Dönemi Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10, Sayı:54, s.274

Bakr A. (2014), Qatar Runs Covert Desert Training Camp For Syrian Rebels. https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-qatar-syria/qatar-runs-covert-desert-training-camp-for-syrian-rebels-idUSKCN0JA1BX20141126 (24 Ekim 2018)

.

Baldwin D. (1997), The Concept of Security, Review of International Studies, s.5-23 https://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20% 281997%29% 20The%20Concept%20of%20Security.pdf (05 Mart 2019)

Barbak A. (2015), Implicit Traces of Security Sector Reform in Turkey: A Fragile but Steady Process.

Barton R. (2017) "What is a Presidential Doctrine?" The Strategy Bridge, https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/5/3/what-is-a-presidential-doctrine (14 Ağustos 2018)

BBC. (22.03.2013), Mavi Marmara: İsrail, Türkiye'den Özür Diledi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130322_israil_turkiye_ozur (07 Ocak 2019)

BBC. (13.08.2018), F-35 Savaş Uçakları: Teknik Özellikleri ve Türkiye'ye Teslimatıyla İlgili Bilinmesi Gerekenler. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44038289 (07 Şubat 2019)

BBC. (09 Mayıs 2016), Syria Conflict: Kilis, the Turkish Town Enduring IS Bombardment. https://www.bbc.com/news/world-europe-36245505 (26 Mart 2019)

BBC. (21.07.2018), Ukraine crisis: US to give Kiev $200m in defence support https://www.bbc.com/news/world-europe-44909625 (26 Ağustos 2019)

Beinart P. (2012), Obama Betrayed Ideals on Israel, Newsweek. www.newsweek.com/peter-beinart-obama-betrayed-ideals-israel-63673 (25 Kasım 2018)

Bieri M. (2016), The Legacy of Obama's Foreign Policy, *CSS Analyse.* https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse-188-EN.pdfs (09 Ocak 2019)

Black I. (28.02.2013), The Guardian, US Pledges Expanded Support for Syrian Rebels But No Military Aid. https://www.theguardian.com/world/2013/ feb/28/us-support-syrian-rebels-military (07 Ocak 2019)

Bostanoğlu B. (2008) *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara, s.99,354

.

Bouchet N. (2013), The Democracy Tradition in US Foreign Policy and The Obama Presidency. *International Affairs*, *89*(1), 31-51

Bölme S. (2007), Insight Turkey The Politics of Incirlik Air Base, Insight Turkey, s.82-91

Bölme S. (2012), Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, s. 51-71.

Brands HW. (2006), Presidential Doctrines: An İntroduction. *Presidential Studies Quarterly*, *36*(1), 1-4.

Bruton J. (2009), EU-US Transatlantic Relations;The Obama Moment.The Obama Moment European and American Perpectives, s.28-30

BÜSAM. (2009), Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, *Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*, İstanbul, s.1-102

Capello J. (2016), Covering the Bases: Reassessing U.S. Military Deployments in Turkey After the July 2016 Attempted Coup d'Etat, Foundation for Defense of Democracies.

Cassata D. (2012), Senate 2012 Results: Democrats Retain Senate Control. https://www.huffingtonpost.com/2012/11/07/senate-results-2012_n_ 2039118. html (22 Ocak 2019)

Celso A. (2014) Obama and the Arab Spring: The Strategic Confusion of a Realist-Idealist, Journal of Political Sciences&Public Affairs, s.1-3

Charouuntaki M. (2012), Turkish Foreing Policy and the Kurdistan Regional Government. *Perceptıons*, Volume XVII, Number 4, s. 185-208. http://www.sam.gov.tr/ wp-content/uploads/2013/03/8-Marianna_Charountaki. pdf (25 Kasım 2018)

.

Chollet D.; Fishman B. (2015), Who Lost Libya? Obama's Intervention in Retrospect, Foreign Affairs. www.foreignaffairs.com/articles/libya/2015-04–20/ wholost-libya (26 Kasım 2018)

Claude J. (1969), *Amerikan İmparatorluğu*, Hitit Yayınları, Ankara, s.126

Clawson P. (2016), Syrian Kurds as U.S. Ally, Policy Focus 150, (The Washington Institute for Near East Policy s.5-8

Clinton H. (11.10.2011), America's Pacific Century, *Foreign Policy*, s.11 https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ (21 Ocak 2019)

CNN.(2011), Chart:U.S.Troop Levels in Iraq. https://edition.cnn.com/2011/10/ 21/world/meast/chart-us-troops-iraq/index. html (24 Ekim 2018)

CNN. (11.11.2012). ABD 2012 Başkanlık Seçim Sonuçları. http://edition. cnn.com/election/2012/results/main/ (02 Ağustos 2018)

CNNTürk. (12.09.2018), ABD'nin 2008 Finansal Krizi Piyasalardan Trilyonları Sildi. https://www.cnnturk.com/ekonomi/dunya/abdnin-2008-finansal-krizi-piyasalardan-trilyonlari-sildi (16 Aralık 2018)

CNNTürk. (17.01.2019), ABD ile Yeni Dönemde "Serbest Ticaret Anlaşması" hedefi. https://www.cnnturk.com/turkiye/abd-ile-yeni-donemde-serbest-ticaret-anlasmasi- hedefi (20Ocak 2019)

Cooper H. (2011), In U.S. Signals to Egypt, Obama Straddled a Rift, New York Times. www.nytimes.com/2011/02/13/world/ middleeast/13diplomacy.html (26 Kasım 2018)

Council on Foreign Relations. (02.04.2019), The North Atlantic Treaty Organization (NATO). https://www.cfr.org/backgrounder/north-atlantic-treaty-organization-nato (23 Mayıs 2019)

Çelikyol O. (13 Mart 2018), Lobiler ve ABD Dış Politikası. http://www.bilgesam. org/incele/5764/-lobiler-ve-abd-dis-politikasi/#.XQ8zxf5S_io (14 Haziran 2019)

.

Daily Sabah. (01.01.2017), A Chronology of Daesh Attacks Targeting Turkey. https://www.dailysabah.comhttps://www.dailysabah.com/war-on-terror/2017/01/01/ a-chronology-of-daesh-attacks-targeting-turkey (26 Mart 2019)

Daver B. (1968), *Çağdaş Siyasal Doktrinler*, Sevinç Matbaası, Ankara, s.54

Davutoğlu A. (2008), *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.337-338, Küre Yayınları, İstanbul.

Dinç C.; Yetim M. (2012), Transformation of Turkish Foreign Policy Toward the Middle East: From Non-Involvement to a Leading Role", *Alternatives Journal*.

Doğan S. (Ağustos 2010), Turkey's Presence and Importance in Afghanistan. The Journal of Turkish Weekly. https://www.academia.edu/1065605/Turkeys_ Presence_ and_Importance_in_Afghanistan (22 Kasım 2018)

Dormandy X. (2013), The Next Chapter: President Obama's Second-Term Foreign Policy, Chatham House, Londra, s.1-9

Drezner DW. (21.01.2013), Five thoughts on Barack Obama's second inaugural. https://foreignpolicy.com/2013/01/21/five-thoughts-on-barack-obamas-second-inaugural. (19 Haziran 2019)

Efegil E. (2016), AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:9, Sayı:18, s.48-56

Ekici S.; Baharçiçek A. (2016), NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye- ABD İlişkileri, *Bilim ve Toplum Dergisi*, Cilt: 4/11 s.151-156. https://dergipark.org.tr/ download/article-file/224417 (21 Haziran 2019)

Ergün D. (2018), The Role of the Middle East in the EU-Turkey Security Relationship: Key Drivers and Future Scenarios, Cologne, University of Cologne, Online, s.5-9

Erhan Ç. (2001), ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *56*(4), 77-93.

.

Erhan Ç. (2002), *ABD ve NATO ile İlişkiler; Oran, Baskın, Türk Dış Politikası* Cilt 1:1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, s.546-548

Erol MS. (2009), *1971-1980 Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara, s.323, 533

Ertem B. (Haziran 2009), Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı, *BAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21, s 377-397

Ertem B. (2010), Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3/11, s.266 http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/ertem_baris.pdf (20 Haziran 2019)

Fanning AK. (1993), Turkish Military in the Korean War, Texas Tech University

Fukuyama F. (2006), *Devlet İnşası,* Remzi Kitabevi, İstanbul, s.46 Univesity of Texas, 2018

Garfinkle A. (08.12.2015), Global War on Terror President Obama's Rigts and Wrongs. https://www.the-american-interest.com/2015/12/08/the-presidents-speech-3/. (19 Haziran 2019)

German Marshall Fund of the United States. (18.09.2013) Transatlantic Trends 2013 Partners. http://www.gmfus.org/publications/transatlantic-trends-2013 (22 Mart 2019)

Gerrard MB.;Welton S. (2014), US Federal Climate Change Law in Obama's Second Term. *Transnational Environmental Law*, *3*(1), 111-125.

Goldberg J. (2016), The Obama Doctrine. https://www.theatlantic.com/ magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/ (16 Ağustos 2018)

Gordon P. (2015), The Middle East Is Falling Apart, Politico. https://www.politico.com/magazine/story/2015/06/america-not-to-blame-for-middle-east-falling-apart-118611_Page3.html (16 Temmuz 2018)

.

Gözen R. (2011), Uluslararası Sistemde ABD, Amerikan Dış Politikası (İçinde, Gözen, R.(eds.) Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları s.13.

Gözen R. (2013), ABD Dış Politika Yaklaşımları. (içinde R. Gözen (Ed.). *Amerikan Dış Politikası* s.100-131). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. http://www.nevoku.com/ViewDeck.aspx?deckID=25b7d11d-8fea-4876-ac56-da45e6861626 (13 Haziran 2019)

Gümrüktv. (2017), Turkiye ABD Arasındaki 2017 İthalat ve İhracat Verileri. https://www.gumruktv.com.tr/turkiye-abd-arasindaki-2017-ithalat-ve-ihracat-verileri (18 Aralık 2018)

Güney Ç. (2005), Ak Parti'nin Dış Politika Anlayışı Bağlamında Türkiye-ABD İlişkileri. *Avrasya Dosyası*, 11(2), s.44

Gürsoy Y.; Toygür I. (2018), Turkey in and out of NATO? An instance of a turbulent alliance with Western institutions, Elcano Royal Institute, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/defensa+y+seguridad/ari73-2018-gursoy-toygur-turkey- (14 Aralık 2018)

Haas M. (2009), Medvedev's Security Policy: A Provisional Assessment, *Russian Analytical Digest*, Sayı:62:9

Habertürk. (08.05.2015), Rusya'daki Krizin Faturası Türkiye'ye de Çıkıyor. http://www.haberturk.com/ekonomi/ekonomi/haber/1075538-rusyadaki-krizin-faturasi-turkiyeye-de-cikiyor (16 Ekim 2018)

Habertürk. (06.09.2016), İşte hükümetin yeni terörle mücadelesi. . https://www.haberturk.com/gundem/haber/1292859-iste-hukumetin-yeni-terorle-mucadele-stratejisi (16 Aralık 2018)

Hanna M. (2015), Getting Over Egypt: Time to Rethink Relations, Foreign Affairs. https://www.foreignaffairs.com/articles/egypt/getting-over-egypt (26 Kasım 2018)

Hafdell S. (2012), Turkey-NATO Relations at the 60th Anniversary, Global Political Trends Center, No.2, s.3-4

.

Hart B. (17.06.2018), A Decade at Obama's Side: An Interview With Ben Rhodes, http://nymag.com/intelligencer/2018/06/a-decade-at-obamas-side-an-interview-with-ben-rhodes.html (25 Ağustos 2019)

Hürriyet Gazetesi. (28.09.2006), Pentagon'dan Genelkurmay'a Harita Özrü. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pentagondan-genelkurmaya-harita-ozru-5166683 (12 Aralık 2018)

Hürriyet Gazetesi. (23.08.2008), Obama, Türkiye Karşıtı Biden'i Seçti. https://www.haberler.com/obama-turkiye-karsiti-biden-i-secti-haberi/ (25 Ekim 2018)

Hürriyet Gazetesi. (2010), Hattı degil sathı diplomasi. http://www.hurriyet. com.tr/ gundem/hatti-degil-sathi-diplomasi-13375329 (24 Şubat 2019)

Hürriyet Gazetesi. (29.06.2010), PKK K. Irak'ta bir bölgeyi yönetiyor http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkk-k-irak-ta-bir-bolgeyi-yonetiyor-15167435 (25 Ağustos 2019)

Hürriyet Gazetesi. (27.10.2016), Telefonda 1 saat 25 dakikalık Irak mutabakatı. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/telefonda-1-saat-25-dakikalik-irak-mutabakati-4026108 (25 Ağustos 2019)

Hürriyet Gazetesi. (06.09.2018), Suriye sınır duvarının yüzde 93'ü bitti. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriye-sinir-duvarinin-yuzde-93u-bitti-40947974 (02 Nisan 2019)

ISDP. (Aralık 2016), Turkey's Kurdish Confict: 2015-Present Institute for Security&Development Policy, Institute for Security&Development Policy. http://isdp.eu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/ (07 Nisan 2019)

Işık M. (2018), Büyük Ortadoğu Projesi Nedir? https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/buyuk-ortadogu-projesi-nedir-kose-yazisi-5652 (28 Ağustos2019)

Itani F.; Stein A. (2016), Turkey's Syria Predicament, Atlantic Council s.1-15.

Jane M. (2017). İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar*

.

Dergisi, İran Özel Sayısı, 1(2) s.264-314 http://dergipark.gov.tr/download/ article-file/391624 (04 Şubat 2019)

Jervis D. (2017), Obama and the Middle East, Teka Komisji Politologii, s.31-57 http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPol12_2/2_Jervis.pdf (24 Ekim 2018)

Jhan B. (2018), Liberal internationalism: historical trajectory and current prospects.https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/images/ia/INTA94_1_4_231 _Jahn.pdf (26 Ağustos 2019)

Jones J. (2012), U.S. Satisfaction Slips Slightly to 20%", Gallup. https://news.gallup.com/poll/155162/Satisfaction-Slips-Slightly.aspx (12 Temmuz 2018)

Kalyon L. (2010), Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz, *Dergipark*, s.10-11. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84525 (14 Eylül 2018)

Kanat KB.; Yücel H. (2018), Nükleer Anlaşma Sonrası ABD'nin İran Politikası, *SETA Yayınları,* Sayı:246, s.1-20

Kanat KB. (2014) Obama'nın İkinci Döneminde Amerikan Dış Politikası, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 93, s.1-29

Kanat Kılıç Buğra. (2017), Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 187, s. 8-15

Karaibrahim E. (2016), Amerikan Dış Politikası. https://www.tuicakademi. org/amerikan-dis-politikasi/ (13 Haziran 2019)

Karaosmanoğlu A. (2000), "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", Journal of International Affairs Editorial, s.200-209

Kasapoğlu C.; Cagaptay, S. (2015), Turkey's Military Presence in Iraq: A Complex Strategic Deterrent, *The Washington Institute for Near East Policy*

Kaya F. (2014) Obama Doktrini, *Uluslararası Politika Akademisi*, Cilt: 11, Sayı:11. http://politikaakademisi.org/2014/12/11/obama-doktrini/ (15 Eylül 2018)

.

Kelly M. (2017), Top 6 Foreign Policy Doctrines. https://www.thoughtco.com/top-six-foreign-policy-doctrines-105473 (19 Şubat 2019)

Khan AH. (2014), Pragmatic Liberalism and President Obama: An Analysis of U.S. Foreign Policy Toward Bangladesh.s.1-8 https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244014541130 (27 Ağustos 2019)

Kibaroğlu M. (2017), Türkiye NATO İlişkileri, *SETA*, Mart, 2017, Sayı 195, s.8-10

Koçak M. (2015), Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 135, s.26,27

Korkmaz G. (2016), ABD'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri Sırasında Türkiye'nin Tutumunun ABD Medyasında Ele Alınışı, *Hacettepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt 34, Sayı 2, Ankara, s.25-52

Krieg A. (2016), Externalizing the Burden of War: the Obama Doctrine and US Foreign Policy in The Middle East International Affairs 92: 1, s. 97-113, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/ia/INTA92_1_05_Krieg.pdf (21 Eylül 2018)

Kurecic P. (2008), NATO Enlargement: A Geopolitical Victory of the United States in the Post-Cold War Era? Results and Perspectives, *Hrvatski Geografski Glasnik* 70/1, s.25-42

KUTO. Türkiye-ABD Ekonomik ve Ticari İlişkiler Bilgi Notu. https://kuto.org.tr/site/assets/files/1585/turkiye-abd_ekonomik_ve_ticari_iliskiler_bilgi_notu.pdf (18 Aralık 2018)

Landler M.(2009), Seasoned Diplomat to Serve as a Mideast Envoy, New York Times. https://www.nytimes.com/2009/01/22/us/politics/22diplo.html (05 Kasım 2018)

Landler M.; Gordon MR.; Barnard A. (12.12.2012), *U.S. Will Grant Recognition to Syrian Rebels, Obama Says.* https://www.nytimes.com/2012/12/12/world/middleeast/united-states-involvement-in-syria.html (21 Haziran 2019)

.

Laub Z. (2016), The Islamic State, https://www.cfr.org/backgrounder/ islamic-state (28 Ağustos 2019)

Larrabee S. (2010), Troubled Partnership: U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change, RAND, Project Air Force, Santa Monica, s.5-84

Lizza R. (2011), The Consequentialist: How the Arab Spring remade Obama's foreign policy, The New Yorker. www.newyorker.com/magazine/ 2011/05/02/the-consequentialist (27 Kasım 2018)

MacAskill E.(2013), Thein Sein Becomes First Burmese President to Visit US since 1966, https://www.theguardian.com/world/2013/may/20/thein-sein-burma-visit-us-obama (14 Ekim 2018)

Manyin M.; Daggett S. (2012), Pivot to the Pacific? The Obama administration's 'rebalancing' toward Asia, Report for Congress, Washington DC: Congressional Research Service s.2-4

Martinez M. (2013) '5 Things to Know About Obama's First Presidential Visit to Israel. https://www.cnn.com/2013/03/20/politics/obama-mideast-five-things/index. html (12 Ekim 2018)

McCormick JM. (2011), The Obama Presidency: A Foreign Policy of Change?, s.235-266

McGhee G. (1992), *ABD - Türkiye - NATO - Ortadoğu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.134-136

Mead RW. (1994), The American Foreign Policy Tradition. *World Policy Journal*, *11*(4), 1-17.

Mead RW. (2010), The Carter Synrome. Foreign *Policy*, https://foreignpolicy.com/2010/01/04/the-carter-syndrome/ (27 Ağustos 2019)

MGK Kanunu. (1983), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2945.pdf (23 Şubat 2019)

.

Milliyet Gazetesi. (23.05.2016), TSK: 7 bin 78 terörist öldürüldü., http://www.milliyet. com.tr/tsk-7-bin-78-terorist-olduruldu-gundem-2250378/ (27Mart 2019)

Milliyet Gazetesi. (09.10.2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Önemli Siyaset. http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-dan-onemli-siyaset-2757028/ (23 Mart 2019)

Molla A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD NATO İlişkileri, *Dergipark*, Cilt:7, Sayı:11, s.29-45

New World Encyclopedia (27.09.2017). *United States Foreign Policy*. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/United_States_foreign_policy#America.27s_first_century. (14 Haziran 2019)

New York Times.(2009), Text: Obama's Speech in Cairo, https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html (13 Şubat 2019).

New York Times. (28.04.2014), Arc of a Failed Deal: How Nine Months of Mideast Talks Ended in Disarray. https://www.nytimes.com/ 2014/04/29/ world/ middleeast/arc-of-a-failed-deal-how-nine-months-of-mideast-talks-ended-in-dissarray.html (27Kasım 2018)

Niyego PD. (2013), Turkish-American Relations and the Middle East in Obama's Second-Term, (içinde: Perspectives –Political Analysis and Commentary from Turkey, Heinrich-Böll-Stiftung Türkei, No: 4.13, s.60-65)

NTV.(11.10.2016),Türk Akımı Projesi Nedir?,. https://www.ntv.com.tr/ ekonomi/turk-akimi-projesi nedir, 6SPX69lWSkaL6pBjj9F3EA?_ref=infinite (16 Kasım 2018)

Office of United States Trade Representative.(2016), Turkey. https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/europe/turkey (17 Aralık 2018)

Oğuzlu T. (2015), İran Nükleer Anlaşması'nın Yeni Orta Doğu'ya Etkileri, *Bilgesam Analiz*, s.1-3

.

Oğuzlu T. (2015), Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası", *Bilig, Kış 2015,sayı:72,* s 223-250

Oruç D. (2013), ABD'nin Ortadoğu Politikasında İki Doktrin: Eisenhower ve Carter Doktrinleri. Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler, Kamu Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.8

Öğütçü B. (2013), Monroe Doktrini ve ABD. http://politikakademi.org/ 2013/02/monroe-doktrini-ve-abd/ s.1 (12 Ağustos 2018)

Özdal H; Özertem HS.; Has K.; Yeğin M. (2014), Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu, *USAK Analiz,* No 28, s.17

Özel C. (2018), Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. http://dergipark.gov.tr/ download/article-file/470734 (12 Kasım 2018)

Özel MS. (2015), Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri, s.81-82. https://www.academia.edu/19626752/Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas% C4%B1nda_Ukrayna_Krizi_ve_T%C3%BCrkiye_ye_Etkileri (19 Kasım 2018)

Packer G. (05.06. 2018). Witnessing the Obama presidency, from start to finish. https://www.newyorker.com/magazine/ 2018/06/18/witnessing-the-obama-presidency-from-start-to-finish.(14 Haziran 2019)

Park B. (2015) "Turkey's Isolated Stance: An Ally no More, or Just the Usual Turbulence?", *International Affairs,* Cilt: 91, Sayı: 3, s.584-594

Petrosyan M. (2012), American-Turkish Relations In Transition From Cold War Era To Present Day, American University of Armenia, s.14-15

Pew Research Center, For Voters. (24.09.2012), It's Still the Economcy, http://www.people-press.org/2012/09/24/for-voters-its-still-the-economy/(09 Ağustos 2018).

Pew Research Center, Global Attitudes.(23.07.2009),. http://www.pewglobal. org/2009/07/23/confidence-in-obama-lifts-us-image-around-the-world (09 Ağustos 2018)

.

Pew Research Center. (13.06.2012), Global Opinion of Obama Slips, International Policies Faulted. http://www.pewglobal.org/2012/06/13/global-opinion-of-obama-slips-international-policies-faulted/ (19 Kasım 2018)

Pifer S. (2015), US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?, *OSCE Yearbook*, s.111-123

Polat H. (15 Kasım 2012), Ottaway: "Obama'nın 2. Döneminde Dış Politika Değişmeyecek". https://www.amerikaninsesi.com/a/ottoway-obamanin-ikinci-donemimde- dis-politika-degismeyecek/1547053.html (19 Haziran 2019)

Pomfret J. (23.06.2010), Clinton Wades into South China Sea Territorial Dispute, *The Washington Post.* http://voices.washingtonpost.com/checkpoint-washington/2010/07/ clinton_wades_into_south_china.html (22 Ocak 2019)

Ravid B. (19.02.2017), Kerry Offered Netanyahu Regional Peace Plan in Secret 2016 Summit with al-Sissi, King Abdullah, *Haaretz*. https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-kerry-offered-netanyahu-peace-plan-in-secret-2016-summit-with-al-sissi-abdullah-1.5437934 (25 Kasım 2018)

Returs. (21.05.2015), Exclusive: Turkish İntelligence Helped Ship Arms to Syrian Islamist Rebel Areas. https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-arms/exclusive-turkish-intelligence-helped-ship-arms-to-syrian-islamist-rebel-areas-idUSKBN0O61L220150521 (14 Aralık 2019)

Rhodes B. (2018), *The World as It is: A Memoir of the obama White House*. Random House LLC, New York. s.605-667

Ross D.; Jeffrey J. (2 013), Obama II and the Middle East: Strategic Objectives For US Policy, Washington Institute, s.7 https://www.washingtoninstitute. org/uploads/Documents/pubs/StrategicReport12.pdf (27 Kasım 2018)

Rudolf P. (2016), Liberal Hegemony and US Foreign Policy under Barack Obama. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/48082/ssoar-2016-rudolfLiberal_hegemony_and_US_foreign.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2016-rudolf-Liberal_hegemony_and_US_foreign.pdf (26 Ağustos 2019)

.

Sabato JL.; Kondik K.; Skelley G. (2012), Mitt Hops on the Ryan Express, Saboto's Cristall Ball,

Sander O. (2003), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.s.159-160

Sander O. (2007), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, s.63-67,110

Sandıklı A.; İsmayilov E. (2015), Ukrayna Krizi'nin Bölgesel Güvenliğe Etkileri ve Türkiye, *Bilgesam*, s.27-28

Schmitt E. (2015), After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles from Turkey, The New York Times. https://www.nytimes.com/2015/08/17/world/europe/after-delicate-negotiations-us-says-it-will-pull-patriot-missiles-from-turkey.html (27 Ocak 2019)

Semin A. (2017), Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye, *Bilgesam Analiz/Ortadoğu*, No: 1381, s.1-5

SETA Analiz. (Nisan 2009), Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri, Sayı:8, s.8-9 http://file.setav.org/Files/Pdf/obama-donemi-turk--amerikan-iliskileri.pdf (21 Aralık 2018)

SETAV. (08.07.2013), 5 SORU: Gezi Parkı Protestolarının ABD Yansımaları. https://www.setav.org/5-soru-gezi-parki-protestolarinin-abd-yansimalari/ (12 Kasım 2018)

Shane S. (2009), C.I.A. to Close Secret Prisons for Terror Suspects. https://www.nytimes.com/2009/04/10/world/10detain.html (06 Ocak 2019).

Sharp JM. (2019), Egypt: Background and U.S. Relations. *Congressional* Research Service Report. *Washington, DC: Congressional Research Service.*

Signs of the Times (31.03.2015), Obama Suddenly Remembers That Sisi Didn't Take power Through Coup D'etat, Sends $1.3 Billion in Weapons to Help Egypt Crush Yemen. https://www.sott.net/article/294585-Obama-suddenly-remembers-that-Sisi-didnt-take-power-through-coup-d-etat-sends-1-3-billion-in-weapons-to-help-Egypt-crush-Yemen. (11 Haziran 2019)

.

Siracusa J. (2015), Presidential Doctrines, the Use of Force and International Order, ISN ETH Zurich. https://www.files.ethz.ch/isn/ 192816/ISN_192359_en.pdf (14 Temmuz 2018)

Smith T. (2013). Democracy Promotion From Wilson to Obama. (In M. Cox, T. J. Lynch & N. Bouchet (Eds.), *Us foreign policy and democracy promotion from Theodore Roosevelt to Barack Obama* (pp. 13-36). New York: Routledge.

Sözcü Gazetesi. (2016). https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/abd-secim-sistemi-nasil-isliyor-amerika-baskanlik-secimleri-kac-yilda-bir-yapiliyor-1497439/, (05 Ağustos 2018)

Sputnik. (18.08.2016), ABD'nin İncirlikteki Nükleer Silahları Romanya'ya Taşınıyor İddiası. https://tr.sputniknews.com/avrupa/201608181024439375-abd-incirlik-silahlar-romanyaya-tasiniyor-iddiasi/ (19 Şubat 2019).

Stein A. (2017), Reconciling U.S.-Turkish Interests in Northern Syria Council on Foreign Relations, Council on Foreign Relations, New York. https://cfrd8-files.cfr.org/sites/default/files/pdf/2017/02/Discussion_Paper_Stein_ Syria_Turkey_OR.pdf (27 Nisan 2019)

Stewart P.; Zengerle P. (February 8, 2013), *Pentagon Backed Plan for U.S. to Arm Syrian Rebels*. https://www.reuters.com/article/ us-usa-syria-pentagon-idUSBRE9170AF20130208 (12 Haziran 2019)

Sulovic V. (2010), Meaning of Security and Theory of Securitization, Belgrade Center for Security Policy, s.1-7

Sümer G. (2008), Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler*, *5*(19), 119-144.

Thalis A. (03.06.2018), Threat or Threatened? Russia in the Era of NATO Expansion, Australian Institute of International Affairs. https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/threat-or-threatened-russian-foreign-policy-in-the-era-of-nato-expansion/ (20 Ocak 2019)

.

T.C. Adalet Bakanlığı. T.C'nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerin Gelişimi, s.2-42 http://www.edb.adalet.gov.tr/e-book/3-ULUSALG% C3%9CVENL %C4%B0K.pdf (22 Ocak 2019)

The Economist. (20.02.2003), United in Theory, Divided in Practice. The European Union's new-found "unity" over Iraq may not last long". http://www.economist.com/node/1594961 (12 Aralık 2018)

The Economist. (28.07.2015), Why Turkey called a NATO Article Four consultation https://www.economist.com/the-economist-explains/2015/07/28/why-turkey-called-a-nato-article-four-consultation (12 Aralık 2018)

The White House. (04.06.2009), Remarks by the President at Cairo University, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09 (13.02.2019)

The White House. (19.05.2011), Remarks by the President on the Middle East and North Africa, Washington. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/ remarks-president-middle-east-and-north-africa (21 Kasım 2018)

The White House (21.01.2013), Inaugural Address by President Barack Obama https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama (11 Mayıs 2019)

The White House (03.07.2013), *Statement by President Barack Obama on Egypt.* https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/07/03/statement-president-barack-obama-egypt. (11 Mayıs 2019)

The White House. (24.09.2013), Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/ 2013/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly (13 Şubat 2019)

The White House. (20.07.2016), FACT SHEET: President Obama's Commitment to Global Development. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/20/fact-sheet-president-obamas-commitment-global development (27 Ağustos 2019)

.

The guardian. (18 Ocak 2011), US Embassy Cables: Turkey and Terrorism https://www.theguardian.com/world/us-embassy-cables-documents/4338 (07 Aralık 2018)

The guardian. (05.01.2012), Barack Obama Sets Out Plans For Leaner Military in Historic Strategy Shift. https://www.theguardian.com/world/2012/jan/05/barack-obama-plans-leaner-military (24 Ekim 2018)

Time.com (04.06.2009), Full Text: President Barack Obama's Speech to the Muslim World. s.5-8, http://content.time.com/time/politics/article/0,8599,1902738,00.html (26 Ağustos 2019)

Tocci N. (2011), Turkey's European Future, New York: *New York University Press*, s.32.

Tocci N. (2014), Turkey and the European Union: A Journey in the Unknown, Brookings Institution, *Turkey Project Policy* Paper, Sayı:5, s.11

Tsai S. (09.09.2013), *Obama's Second Term in the Asia-Pacific Region: Reflecting on the Past, Looking to the Future*. https://project2049.net/ 2013/09/09/ obamas-second-term-in-the-asia-pacific-region-reflecting-on-the-past-looking-to-the-future/ (20 Haziran 2019)

TUİK. (2019),ABD-Türkiye Dış Ticaret İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul (18 Aralık 2018)

Turan A. (2010), ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri, *BİLGESAM*. http://www.bilgesam.org/incele/20/-abd'nin-yeni-ulusal-guvenlik-stratejisi-ve-turkiyeâ????ye-olasi-etkileri (21 Eylül 2018)

Turkish Daily News. (2008), Blackseafor to Be Expanded, İstanbul. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkey-proposes-to-expand-black-sea-task-force-russia-positive-9936061 (22 Ocak 2019)

Türkmen F. (2016), Obama Dış Politikasının Genel Değerlendirilmesi ve Türkiye, *BİLGESAM*, s.1-15. http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-4592016042559 obama_sunum.pdf (25 Ekim 2018)

.

TÜRKSAM. (23.01.2014). İran ile P5+1 Ülkeleri Arasında İmzalanan Nükleer Anlaşma. http://turksam.org/iran-ile-p5-1-ulkeleri-arasinda-imzalanan-nukleer-anlasma (04 Şubat 2019)

Unger D. (2016), International Spectator The Foreign Policy Legacy of Barack Obama, *International Spectator*, Vol.51, No.4, s.1-16

Union. (02.08.2015), Dzhemilev: 10,000 Crimean Tatars Flee Crimea Since Russian Annexation. https://www.unian.info/politics/1107260-dzhemilev-10000-crimean- tatars-flee-crimea-since-russian-annexation.html (14 Ekim 2018)

UPI.(15.11.2012), Obama Trip Seen Part of Asia Pivot Policy. https://www.upi.com/Obama-trip-seen-part-of-Asia-pivot-policy/14281353041363/ (02 Ekim 2018)

UPI. (05.07.2013), Turkish PM criticizes West Over Situation in Egypt. https://www.upi.com/Turkish-PM-criticizes-West-over-situation-in-Egypt/ 15121373041227/ (02 Ekim 2018)

Valdes-Ugalde J. L.; Duarte W Frania. (2011), Saving the Homeland: Obama's New Smart Power Security Strategy. Voice of Mexico, s.97-100

Van Apeldoorn Bastian; De Graaff Nana. (2014). Corporate Elite Networks and US Post-Cold War Grand Strategy From Clinton to Obama. *European Journal of International Relations*, *20*(1), 29-55.

Walker E. (2015), A Strategic response to Russia's Role in the Ukraine Crisis. http://eurasiangeopolitics.com/2015/05/06/a-strategic-response-to-russia (22 Ocak 2019)

Walt Stephen M. (16.09.2013), Iran is the Real Prize for Obama's Foreign Policy?, *Foreign Policy*.

Washington Post. (06.03.2012), Obama and Iran: Mitt Romney's Critique. https://www.washingtonpost.com/blogs/fact-checker/post/obama-and-iran-mitt romneys-critique/2012/03/05/gIQAIM3OtR_blog.html?utm_term=.eaf0e86a3b0a (26 Kasım 2018)

.

Whitlock C. (2012) U.S. Expands Secret Intelligence Operations in Africa, *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-expands-secret-intelligence-operations-in-africa/2012/06/13/gJQAHyvAbV_story.html?noredirect=on (19 Ocak 2019)

Yalçın H. (2015) Obama Stratejisi ve Ortadoğu, *Akademik Ortadoğu*, s.57-61

Yaman AE. (2005), Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi* s. 37-38, Mayıs-Kasım 2005, s. 231-245

Yavuz H. (2016), Social and Intellectual Origins of Neo-Ottomanism: Searching for a Post-National Vision, Die Welt des Islams, s.438-465

Yeni Şafak Gazetesi. (24.08.2017), 21'inci Yüzyılda Bir Zafer: Fırat Kalkanı. https://www.yenisafak.com/dunya/21nci-yuzyilda-bir-zafer-firat-kalkani-2784901 (02 Nisan 2019)

Yeniçağ Gazetesi. (29.06.2016), John Kerry'den şaşırtan açıklama. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/john-kerryden-sasirtan-aciklama-140684h.htm (28Ağustos 2019)

Yeşiltaş M.; Düz S.; Öncel R.; Öztürk B. (2016), 2016'da Güvenlikle ve Terörle Mücadele, *SETA Yayınları*, s.3-37. https://setav.org/assets/uploads/2016/12/guvenlik.pdf (26 Mart 2019)

Yetkin M. (02.12.2008), Obama'nın Dış Politika Güvenlik Ekibi ve Türkiye. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/obamanin-dis-politika-guvenlik-ekibi-ve-turkiye-911012/ (01 Haziran 2019)

Yıldızoğlu E. (2007), Quo Vadis Avrupa? *Stratejik Analiz Dergisi*,s.81-85

Yüksel EA. (2011), Obama'nın Dış Politikası'nda Türkiye Ekseni. https://politikakademi.org/2011/04/obamanin-dis-politikasinda-turkiye-ekseni/ (12 Nisan 2018)

.

Zanotti J.; Thomas C. (2018). Turkey: Background and U.S. Relations, Congressional Research Service, CRS Report, s.13-26

TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

ENSTİTÜ

Fen Bilimleri Enstitüsü ☐

Sosyal Bilimler Enstitüsü ☐

YAZARIN

Soyadı : YILMAZ

Adı : Bengü

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

TEZİN ADI: Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye'nin Kırım'ın İlhakına Yönelik Politikası

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

1. Tezimin tamamından kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir. ☐

2. Tezimin içindekiler sayfası, özet, indeks sayfalarından ve/veya bir bölümünden kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir. ☐

3. Tezimden bir (1) yıl süreyle fotokopi alınamaz. ☐

TEZİN KÜTÜPHANEYE TESLİM TARİHİ: …. / 09 / 2019